

Strasburq, 13 iyul 2017-ci il

CDDH(2017)R87 Əlavə I

İNSAN HÜQUQLARI ÜZRƏ DAİMİ KOMİTƏ (CDDH)

“İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin qərarlarının sürətli icrası üçün səmərəli daxili imkanlara dair” Nazirlər Komitəsinin üzv dövlətlərə CM/Rec(2008)2 sayılı Təvsiyəsinin icrasının həyata keçirilməsi üzrə qabaqcıl təcrübəyə dair bələdçi*

(CDDH tərəfindən 6-9 iyun 2017-ci ildə onun 87-ci iclasında qəbul edilmişdir)

* Azərbaycan dilinə qeyri-rəsmi tərcümə ingilis dilindəki orijinal mətnin əsasında icra olunmuşdur. Mətn Avropa Şurasının icazəsi ilə tərtib və istifadə edilmişdir. Bu sənəd Avropa Şurası ilə razılaşma əsasında, lakin yalnız tərcüməçinin(lərin)/naşirlərin məsuliyyət daşması ilə dərc olunur. Mətnin tərcüməsi Avropa Şurasının “Avropa Məhkəməsi qərarlarının Azərbaycan tərəfindən icrasının gücləndirilməsinə dəstək” layihəsi çərçivəsində həyata keçirilmişdir.

I.	GİRİŞ.....	3
II.	KOORDİNATOR: STATUS VƏ RESURSLAR.....	8
A.	KOORDİNATORUN STATUSU.....	8
B.	KOORDİNATORUN SƏLAHİYYƏTLƏRİ VƏ RESURSLARI.....	11
C.	QƏRARLARIN İCRASINDA İŞTİRAK EDƏN, MİLLİ ORQANLAR NƏZDİNDƏ TƏYİN EDİLƏN ƏLAQƏLƏNDİRİCİ ŞƏXSLƏR.....	12
III.	İCRA TƏDBİRLƏRİNİN MÜƏYYƏN EDİLMƏSİNDƏ, FƏALİYYƏT PLANLARININ VƏ HESABATLARININ TƏRTİB EDİLMƏSİNDƏ KOORDİNATORUN ROLU.....	14
A.	İCRA TƏDBİRLƏRİNİN MÜƏYYƏNLƏŞDİRİLMƏSİ.....	14
B.	FƏALİYYƏT PLANLARININ VƏ HESABATLARININ TƏRTİB EDİLMƏSİ (O CÜMLƏDƏN YENİLƏNMƏ MƏQSƏDİ İLƏ SONRADAN NƏZƏRDƏN KEÇİRİLMƏSİ).....	18
IV.	MİLLİ SƏVİYYƏDƏ İŞBİRLİYİ.....	33
A.	İCRA HAKİMİYYƏTİ DAXİLİNDƏ İŞBİRLİYİ.....	37
B.	QANUNVERİCİLİK HAKİMİYYƏTİ DAXİLİNDƏ İŞBİRLİYİ.....	41
C.	MƏHKƏMƏ HAKİMİYYƏTİ DAXİLİNDƏ İŞBİRLİYİ.....	47
D.	MİLLİ İNSAN HÜQUQLARI STRUKTURLARI VƏ QHT-LƏRLƏ İŞBİRLİYİ.....	53
E.	İCRA PROSESİNİN VİZUALLIĞININ TƏMİN EDİLMƏSİ VƏ İCRA PROSESİ İLƏ YETƏRİNCƏ TANIŞLIĞA DƏSTƏK GÖSTƏRİLMƏSİ.....	58
V.	NAZİRLƏR KOMİTƏSİ VƏ AVROPA İNSAN HÜQUQLARI MƏHKƏMƏSİNİN QƏRARLARININ İCRASI DEPARTAMENTİ İLƏ ƏMƏKDAŞLIQ.....	63
VI.	İCRA PROSESİNDƏ MÜHÜM DAVAMLI PROBLEMİN QARŞISININ ALINMASI VƏ YA HƏLLİ ÜÇÜN VASİTƏLƏR.....	66
	Əlavə I.....	69
	Əlavə II.....	72

I. GİRİŞ

1. Brayton Konfransı “iştirakçı dövlətləri: i. Nazirlər Komitəsinin 2008(2) sayılı Tövsiyəsinin icrası da daxil olmaqla, Məhkəmənin qərarlarının sürətlə icrasını təmin etmək üçün daxili imkanları və mexanizmləri inkişaf etdirməyə və bu istiqamətdə qabaqcıl təcrübələri bölüşməyə” təşviq edir (29.a.ii bəndi). Brüssel Konfransı iştirakçı dövlətləri “bütün qərarların tam və effektiv icrası üçün milli səviyyədə kifayət qədər resurslar hazırlamağa və tətbiq etməyə və məhkəmə qərarlarının icrasının əlaqələndirilməsinə cavabdeh olan Hökumət Nümayəndələrinə və ya digər vəzifəli şəxslərə müvafiq vasitələr və səlahiyyətlər verməyə” çağırmışdır (Fəaliyyət Planı, B hissəsi, 2.c bəndi).

2. Nazirlərin 19 may 2015-ci il tarixli sessiyasında Nazirlər Komitəsi tərəfindən qəbul edilmiş qərara uyğun olaraq, Brüssel Bəyannaməsindən sonra İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyası Sistemi üzrə Ekspertlər Komitəsinə (DH-SYSC) tapşırıq verildi ki, 2016-2017-ci illər üçün səlahiyyətləri çərçivəsində “İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin qərarlarının sürətli icrası üçün səmərəli daxili imkanlara dair” Nazirlər Komitəsinin üzv dövlətlərə CM/Rec(2008)2 sayılı Tövsiyəsinin icrasının yekunlarını və onunla əlaqədar qabaqcıl təcrübələri özündə əks etdirən sənədi təqdim etsin və zərurət olarsa, iştirakçı dövlətlər tərəfindən işlənilib hazırlanmış təcrübələrin fonunda Tövsiyənin yenilənməsini təmin etsin (son tarix: 30 iyun 2017-ci il).

3. Hazırlıq işləri DH-SYSC tərəfindən qəbul edilmiş¹ və CDDH² tərəfindən təsdiqlənmiş² təlimat əsasında Layihə Hazırlayan Qrupa – DH-SYSC-REC-ə həvalə edilmişdir. Qabaqcıl təcrübə nümunələrinin ilkin olaraq tolanmasından sonra Tövsiyənin həyata keçirilməsinin ilkin təhlil işləri aparılmış və iki əsas qənaətə gəlinmişdir.

4. Birinci əsas qənaət ondan ibarətdir ki, 2008-ci ildən bəri inkişaf dinamikası milli və Avropa səviyyəsində Tövsiyənin tətbiq edildiyi konteksti əhəmiyyətli dərəcədə dəyişmişdir. Bu, əsasən, məhkəmə qərarlarının icrasına nəzarət üzrə yeni iş metodları və 2011-ci ildə qərarların icrası və nəzarət proseslərində əsas alət kimi fəaliyyət planlarının və hesabatlarının təsbit edilməsi ilə bağlıdır. Həm yuxarı, həm də aşağı səviyyələrdə baş verən proseslər rol oynamışdır: yuxarı səviyyədə Məhkəmə tərəfindən pilot qərarların qəbulu praktikasından və qərarlarda (Konvensiyanın 46-cı maddəsinə uyğun olaraq) onların icrasının əhəmiyyətinin göstərilməsi təcrübəsindən və sistem problemləri nəticəsində yaranan çoxlu sayda işlərin həlli üçün prosessual alətlərdən geniş istifadə edilmiş; aşağı səviyyədə isə İnterlaken prosesi çərçivəsində qərarların icrası məsələsinə getdikcə daha güclü dəstək verilmiş və 27 mart 2015-ci il tarixli Brüssel Bəyannaməsi ilə müdafiə edilən fəaliyyətlər bu dəstəyin kulminasiyası olmuşdur. Həmçinin CDDH İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyası sisteminin uzunmüddətli gələcəyinə dair hesabatı ilə bu işə öz töhfəsini vermişdir. Bu iki sənəddən irəli gələn fəaliyyətlər bu işlərin dinamikasını daha da artırıraqdır.

5. Bütün mənbələrin təhlili nəticəsində gəlinən ikinci qənaət ondan ibarətdir ki, 2008-ci ildən bəri üzv dövlətlər tərəfindən bu sahədə həyata keçirilən çoxlu sayda fəaliyyət və tədbirlər təşviq edilməli qabaqcıl təcrübələr şəklində təqdim edilən

¹ Sənəd № DH-SYSC(2016)R1.

² Sənəd № CDDH(2016)R85.

məlumatları əhəmiyyətli dərəcədə zənginləşdirməlidir. Milli səviyyədə Tövsiyənin həyata keçirilməsi üçün real icra metodologiyası hazırlanmışdır ki, bu da konkret olaraq fəaliyyət planlarının və hesabatlarının tərtib edilməsi öhdəliyindən irəli gəlir.

- *Metodoloji alətlər* Məhkəmə Qərarlarının İcrası Departamenti və Nazirlər Komitəsi ilə əməkdaşlıq şəraitində qərarın icrası üçün tələb olunan tədbirlərin müəyyən edilməsindən, fəaliyyət planlarının/hesabatlarının tərtib edilməsindən tutmuş onların yenilənməsinə qədər icra prosesinin bütün aspektlərini əhatə edir. Bunlardan əlavə, Məhkəmə tərəfindən pozuntu aşkar edilənə qədər tələb olunan qabaqlayıcı tədbirlərin görülməsi üçün qabaqlayıcı mexanizmlər müəyyən edilmişdir.
- Metodologiya Tövsiyədə birbaşa qeyd olunmayan fərdi və ümumi tədbirlərin qəbul edilməsi və yaxud struktur problemlərinin və/və ya mürəkkəb problemlərin həlli üçün görülən tədbirləri əhatə edir.
- Bundan əlavə, *metodologiya dinamik işbirliyinin formalaşdırılmasını özündə ehtiva edir*. Bu, müəyyən bir qərarın icrasını sürətləndirmək və ya bir çox subyektlər arasında qərarların icrası prosesi haqqında məlumatlılığı artırmaq üçün geniş alət və tədbirlərə malik olan olduqca müxtəlif tərkibli qurumlararası orqanların yaradılması yolu ilə həyata keçirilir. İcra hakimiyyəti orqanları arasında işbirliyi icra edilməli məhkəmə qərarının mürəkkəbliyindən, məsələn, rəsmi və qeyri-rəsmi görüşlərin çağırılması, konkret qərarların həlli üçün işçi qruplarının yaradılması, həmçinin Tövsiyədə nəzərdə tutulan və Brüssel Bəyannaməsi ilə təşviq edilən koordinatorların təyin edilməsi kimi innovativ üsullardan asılı olaraq fərqlənir. Tətbiq olunan metodlar Tövsiyənin ilkin mətnindən xeyli kənara çıxmış, məhkəmə və vətəndaş cəmiyyəti arasında işbirliyinin formalaşdırılması sayəsində onun əhatə dairəsi genişlənməmişdir. Tövsiyədə ümumi şəkildə qeyd olunan parlamentlərlə işbirliyi mütəmadi olaraq və müxtəlif yollarla həyata keçirilir. Parlament üzvlərinin qurumlararası işçi qruplarında olması bu məqsədlə işlənib hazırlanmış çoxsaylı işbirliyi metodlarından biridir.

Bu metodologiya böyük ölçüdə əksəriyyəti Hökumət Nümayəndələri olan milli koordinatorların əməyinin, yaradıcı fəaliyyətinin və təşəbbüslərinin nəticəsidir.

6. Məhkəmənin qərar və qəraradlarının icrasına nəzarət üzrə Nazirlər Komitəsinin 10-cu illik hesabatında (2016) təqdim olunan məlumatlar həm statistik göstəricilər, həm də əldə edilmiş konkret nəticələr baxımından mühüm irəliləyişlərin olduğunu göstərir. Üzv dövlətlərdə həyata keçirilən islahatlar Konvensiya ilə qorunan bütün hüquq və azadlıqlara aiddir. Qanunun aliliyi ilə bağlı məsələlərə, o cümlədən aşağıdakılara böyük diqqət yetirilir: polis və digər təhlükəsizlik qüvvələrinin fəaliyyətinin səmərəliliyi və onların hərəkətlərinə nəzarət; məhkəmə icraatının ədalətliliyi və səmərəliliyi. Son illərdə əhəmiyyətli islahatlara məruz qalan digər sahələrə azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslərlə pis rəftarın qarşısının alınması; həbsxanalarda həddindən artıq sıxlığa qarşı mübarizə, məhbusların səhiyyə xidmətlərindən istifadə imkanları və ayrı-seçkiliyin müxtəlif formalarından müdafiə aiddir. Çoxsaylı digər islahatlar da Konvensiyanın üzv dövlətlərdə "yaxşı idarəçilik"lə bağlı bir çox məsələlər üçün aktuallığını nümayiş etdirir. Daha ümumi səviyyədə, 2010-cu ildən sonrakı illərdə daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin səmərəliliyinin əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşması müşahidə edilmişdir. Bu illərdə həmçinin milli fəaliyyətlərin əlaqələndirilməsi üçün yaradılmış strukturların

gücləndirilməsi, eləcə də milli parlamentlərin islahatlara marağının artması müşahidə edilib, onların çoxu icra prosesini izləmək üçün xüsusi strukturlar formalaşdırmışlar, buraya xüsusən hökumətlərin illik hesabatlarının tərtibi daxildir. Vətəndaş cəmiyyəti tərəfindən də icra prosesinə maraq artıb, onlar bir çox hallarda bu işə faydalı töhfələr vermiş və milli səviyyədə fəallıqlarını artırmışlar.³

7. Bununla belə, müəyyən aspektlərlə bağlı problemlər hələ də qalmaqdadır ki, bu Bələdçidə aşağıdakı istiqamətlərdə təqdim olunan qabaqcıl təcrübələr onların aradan qaldırılmasına kömək edə bilər:

- Koordinatora və onun fəaliyyətlərinə dəstəyi və onun səlahiyyətlərini artırmaq və sonrakı fəaliyyətlərini təmin etmək;
- Yüksək səviyyədə yeni əlaqələndirilmiş fəaliyyət strategiyalarını hazırlamaq və fəaliyyətlərə cəlb olunanlar arasında bütövlükdə işbirliyini gücləndirmək;
- Ədalətli təzminatın ödənilməsi ilə bağlı tələb olunan tədbirləri və ya mümkün praktiki maneələri müəyyən etmək məqsədilə müəyyən qərarların təfsirində yaranan çətinlikləri aradan qaldırmaq;
- Məhkəmə orqanlarının ətalətini aradan qaldırmaq;
- Parlament üzvlərinin marağını artırmaq;
- “Ədalətli təzminat qismində təyin olunan məbləğlərin ödənilməsinə nəzarət” haqqında memorandumun mümkün “yenilənməsi” üzrə iş, o cümlədən CDDH tərəfindən sifariş edilən və Nazirlər Komitəsinin 30 mart 2016-cı il tarixli qərarı ilə təsdiqlənən Nazirlər Komitəsinin hazırkı təcrübəsinin ümumi icmalı (sənəd № CM/Inf/DH(2008)7, yekun versiya, 15 yanvar 2009-cu il), habelə Tövsiyənin 8-ci bəndində qeyd olunan icra prosesi ilə bağlı rəhbər vəsaitin mümkün yekunlaşdırılması qarşıya çıxan bəzi problemlərin və/və ya çətinliklərin aradan qaldırılmasına kömək edə bilər. Strasburqdakı dəyirmi masa tədbirində bu fəaliyyət planlarının və hesabatlarının hazırlanmasında iştirak edən bütün şəxslərə Məhkəmənin presedent hüququ və qərarların icrası tələbləri ilə bağlı müntəzəm təlimlərin keçirilməsinin vacibliyinə diqqət yetirilmişdir.

8. Nəhayət, texniki həlləri dəstəkləyən müvafiq siyasi rıçaqın zəruriliyi müxtəlif konfranslarda vurğulanmış və Avropa Şurasının İnsan Hüquqları və Qanunun Aliliyi üzrə Baş direktorunun Sankt-Peterburqda keçirilmiş beynəlxalq konfransda (22-23 oktyabr 2015-ci il) təqdim etdiyi yekun qeydlərdə vurğulanan əsas məqamlardan biri olmuşdur, bu məsələ həmçinin CDDH tərəfindən Konvensiya sisteminin uzunmüddətli gələcəyinə dair hesabatında vurğulanmışdır. CDDH vurğulamışdır ki, “mövcud sistemin yetərli olmadığı ortaya çıxdığı hallarda bu müstəsna hallar üçün uyğun həll yolları/alətləri axtarmaq daha məqsədəuyğun görünür. Tələb olunan budur ki, texniki dəstəyi prosesin qarşıya qoyduğu vəzifələri həll etmək üçün uyğun siyasi rıçaqla dolğunlaşdırmağa yönələn üsul və vasitələr nəzərdən keçirilsin”.⁴ 2010-cu ildə İnterlaken prosesinin başlanmasından bəri həyata keçirilən, Məhkəmənin qərar və qəraradlarının icrasına dair Nazirlər Komitəsinin 10-cu illik hesabatında təqdim olunan bəzi islahatlara baxış “çətin”

³ Bax: Məhkəmənin qərar və qəraradlarının icrasına nəzarət üzrə Nazirlər Komitəsinin 10-cu illik hesabatı (2016), səh. 11-12.

⁴ Sənəd № CDDH(2015)R84, Əlavə I, 155-ci bənd.

işlərin icrasını təmin etmək üçün siyasi iradənin nə dərəcədə zəruri olduğunu göstərir.⁵

9. Müəyyən edilmiş qabaqcıl təcrübələr əsasında hazırlanmış qabaqcıl təcrübə nümunələrinin fonunda DH-SYSC özünün 2-ci iclasında (8-10 noyabr 2016-cı il) qərara aldı ki, qabaqcıl təcrübə nümunələrinin toplanması yekunlaşdırılaraq bələdçi formasında tərtib edilmiş sənəd qəbul olunmaq üçün Nazirlər Komitəsinə təqdim edilməli və bu məsələyə prioritet verilməlidir. Bu, milli səviyyədə koordinator tərəfindən Tövsiyənin həyata keçirilməsi üçün mühüm ilham mənbəyi və xüsusilə faydalı metodoloji alət olacaq və Brüssel Bəyannaməsində yer alan çağırışa uyğun olacaq. Komitə bundan sonra Tövsiyənin yenilənməsinə ehtiyac olmadığına dair qərar verdi. Daxili hüquqi müdafiə vasitələri ilə bağlı qabaqcıl təcrübəyə dair bələdçi kimi, Məhkəmənin qərarlarının sürətlə icrası üçün səmərəli daxili imkanlara dair bələdçi də qabaqcıl təcrübələri bir sənəd halında toplaya və göstəriş xarakteri deyil, analitik xarakter daşıyan hissəni özündə ehtiva edə bilər ki, həmin hissədə qabaqcıl təcrübələrin nümunələri, habelə Rec(2008)2 sayılı Tövsiyənin işlənilib hazırlanmasından sonra baş verən inkişaf proseslərinin izahı və Tövsiyənin icrasına dair ətraflı izahat təqdim edilə bilər. CDDH-nin 86-cı iclasında (6-8 dekabr 2016-cı il) DH-SYSC tərəfindən təqdim edilən tövsiyələr təsdiqlənmişdir.

10. Hazırkı Bələdçi CDDH⁶ və DH-SYSC-nin⁷ qərarlarına uyğun olaraq və Əlavə II-də təqdim olunan mənbələr əsasında işlənilib hazırlanmışdır. Qabaqcıl təcrübələr Rec(2008)2 sayılı Tövsiyəyə istinadlarla təqdim olunur, hərçənd ki, onların düzülüşü Tövsiyənin bəndlərinin strukturundan fərqlənir. Qərara alındı ki, milli koordinatorların işi üçün faydalı tövsiyələr verilməsindən ötrü qabaqcıl təcrübələr ətraflı şəkildə təqdim edilsin. Ardıcılıq naminə bu qabaqcıl təcrübələr Tövsiyənin altı əsas mövzusunə əsaslanan tematik plana uyğun olaraq nəzərdən keçirilir:

- koordinatorun statusu və resursları;
- icra tədbirlərinin müəyyən edilməsində, fəaliyyət planlarının və hesabatlarının tərtib edilməsində koordinatorun rolu;
- fəaliyyət planlarının və hesabatlarının hazırlanması və həyata keçirilməsi məqsədilə milli səviyyədə işbirliyi (icra, qanunvericilik, məhkəmə hakimiyyəti orqanları, milli insan hüquqları strukturları və QHT-lərlə işbirliyi; sonuncu üç maraqlı tərəf Tövsiyədə birbaşa qeyd olunmayıb, amma onların müxtəlif töhfələri və fəaliyyətləri qeyd olunub);
- icra prosesinin vizuallığının təmin edilməsi və onunla kifayət qədər tanışlığın təşviqi;
- Nazirlər Komitəsi və Məhkəmə Qərarlarının İcrası Departamenti ilə əməkdaşlıq;
- icra prosesində əhəmiyyətli ciddi problemin olması hallarının qarşısını almaq və ya onları həll etmək üçün vasitələr.

Tövsiyənin müvafiq bəndi və ya bəndləri burada hər bir mövzu üzrə təqdim olunub.

⁵ Bax: Nazirlər Komitəsinin 10-cu illik hesabatı, səhifə 11.

⁶ Sənəd № CDDH(2016)R86, 10-11-ci bəndlər.

⁷ Sənəd № DH-SYSC-REC(2016)R2, 19-21-ci bəndlər.

11. DH-SYSC və CDDH tərəfindən müəyyən edilmiş obyektiv və/və ya ölçülə bilən meyarlar əsasında qabaqcıl təcrübələr müəyyən edilmişdir ki, bu da Məhkəmənin qərarlarının tam, effektiv və operativ icrasına nail olmaq məqsədilə “qabaqcıl təcrübə”nin nə demək olduğunu müəyyən etməyə imkan verir. O, aşağıdakı meyarlardan birinə və ya bir neçəsinə cavab verən tədbir və ya fəaliyyət kimi müəyyən edilmişdir və bu siyahı tam deyil:

- İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi və/və ya Nazirlər Komitəsi tərəfindən təsdiq edilmişdir;
- Yüksək Səviyyəli Konfrans tərəfindən qəbul edilmiş Brayton (bənd F.§29a) və Brüssel (bənd B.2) Bəyannamələri ilə müəyyən edilən, qərarların icrasına yönələn məqsədlərə cavab verir, xüsusilə aşağıdakılara xidmət edir:
 - icraya məsul olan subyektlərin səlahiyyətlərini gücləndirir;
 - milli səviyyədə icra prosesinə bütün müvafiq subyektlərin geniş şəkildə cəlb edilməsinə imkan yaradır;
 - icra prosesinin vizuallığını və onunla kifayət qədər tanışlığı təmin edir;
 - Nazirlər Komitəsi və İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin Qərarlarının İcrası Departamenti ilə əməkdaşlığı təşviq edir;
 - milli səviyyədə icra prosesində yaranan çətinlikləri aradan qaldırmağa kömək edir.⁸

12. Hüquqi, konstitusion və siyasi sistemlərin müxtəlifliyinə görə, konkret dövlətdə qabaqcıl təcrübə kimi qəbul edilənlər başqa bir dövlətə tətbiq olunmaya bilər. Buna görə də təqdim olunan nümunələr göstəriş məqsədi daşımır. Qabaqcıl təcrübələr qərarın xarakterindən asılı olaraq fərqlənir və qərarların icrası üzrə ölkədaxili potensialı və nəticədə bütövlükdə icra prosesini gücləndirən müxtəlif mövcud alətlərin nümayiş etdirilməsi önəmli sayılmışdır.

13. Bələdçi milli koordinatorun fəaliyyətini ruhlandırmaq, zənginləşdirmək və gücləndirmək məqsədi daşdığından, onun səlahiyyət və fəaliyyətlərinin qəbul edilməsi və dəstəklənməsi olduqca vacibdir. Hazırkı Bələdçi Nazirlər Komitəsinin iştirakçı dövlətlərə məhz bu mesajı ilə müşayiət olunmalıdır.

⁸ Bax: DH-SYSC-REC-in iclasına dair hesabat (sənəd № DH-SYSC-REC (2016)R1, §3).

II. KOORDİNATOR: STATUS VƏ RESURLAR

Rec(2008)2 sayılı Təvsiyə

1. *[Üzv dövlətlərə təvsiyə edilir ki,] milli səviyyədə qərarların icrasının koordinatorunu (fərd və ya qurum) təyin etsinlər, habelə icra prosesində iştirak edən müvafiq milli orqanların əlaqə məlumatlarını göstərsinlər.*

14. Avropa Məhkəməsinin qərarlarının sürətli icrası üçün səmərəli daxili potensiala dair dəyirmi masa tədbirinin (Tirana, Albaniya, 15-16 dekabr 2011-ci il) nəticələrinə əsasən, “bütün razılığa gələn dövlətlərdə koordinatorun təyin olunmasının zəruriliyi qəbul edilmiş və bir çox hallarda Hökumətin Nümayəndəsi və ya onun aparatı tərəfindən icra edilən koordinasiya işi Rec(2008)2 sayılı Təvsiyənin qəbul edilməsindən sonra xeyli inkişaf etmişdir”. İnterlaken və İzmir Bəyannamələrinin müvafiq hissələrinin həyata keçirilməsi üçün görülən tədbirlərə dair hesabatında CDDH Tirana Dəyirmi Masasının yekun sənədinə istinad edərək bunları qeyd etmişdir: “Aydındır ki, CM/Rec(2008)2 sayılı Təvsiyənin bir çox dövlətlərin Məhkəmə qərarlarını sürətli və effektiv şəkildə yerinə yetirmək potensialının artırılmasında, xüsusilə Məhkəmə qərarlarının icrası üzrə koordinatorların təyin edilməsində dəyərli təlimat mənbəyi olduğu öz təsdiqini tapmışdır”.⁹

A. Koordinatorun statusu

15. **Bütün üzv dövlətlər Məhkəmənin qərarlarının icrası üçün mexanizmə malikdirlər. Hökumətin Nümayəndəsi üzv dövlətlərin böyük əksəriyyətində Məhkəmənin qərarlarının icrası üzrə koordinator qismində təyin edilir**¹⁰. Hökumətin Nümayəndəsinin əsas rolu İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasının səmərəli şəkildə həyata keçirilməsinə dair Sankt-Peterburq Beynəlxalq Konfransının (22-23 oktyabr 2015-ci il) gedişində vurğulanmışdır.¹¹

16. Əksər üzv dövlətlərdə Hökumətin Nümayəndəsi müəyyən nazirliyin (Ədliyyə Nazirliyi¹² və ya Xarici İşlər Nazirliyi¹³) nəzdində fəaliyyət göstərir. Bəzi üzv dövlətlərdə Hökumətin Nümayəndəsinin Baş nazirin aparatının və ya Prezident Administrasiyasının nəzdində ayrıca ofisi var.¹⁴ Hər bir dövlətin hüquqi və siyasi quruluşundan asılı olaraq bu

⁹ Brayton Konfransında iştirakçı dövlətlərə çağırış edilmişdir ki: "i. Nazirlər Komitəsinin Rec(2008)2 sayılı Təvsiyəsinin icrası da daxil olmaqla, Məhkəmənin qərarlarının sürətlə icra olunmasını təmin etmək üçün daxili imkanları və mexanizmləri inkişaf etdirdinlər və bu istiqamətdə qabaqcıl təcrübələri bölüşsünlər" (bənd 29.a.ii.).

¹⁰ Məsələn, Belçika, Bosniya və Herseqovina, Bolqarıstan, Xorvatiya, Kipr, Çex Respublikası, Danimarka, Estoniya, Finlandiya, Fransa, Yunanıstan, Latviya, Lüksemburq, Malta, Monteneqro, Niderland, Portuqaliya, Polşa, Rumıniya, Rusiya Federasiyası, Serbiya, Slovakiya Respublikası, İspaniya, İsveç, Türkiyə, Ukraynada.

¹¹ Avropa Şurasının İnsan Hüquqları və Qanunun Aliliyi Baş Direktorluğunun yekun qeydlərinə və E. Lambert Abdelgawad tərəfindən hazırlanmış bu materiala bax: "Daxili strukturlar və ümumi tədbirlərin həyata keçirilməsi: 38 milli sistemin sintezi".

¹² Məsələn, Ermənistan, Belçika, Bolqarıstan, Çex Respublikası, Gürcüstan, Lüksemburq, Portuqaliya, Rusiya Federasiyası, Slovakiya Respublikası, İspaniyada.

¹³ Məsələn, Danimarka, Estoniya, Fransa, Finlandiya, Latviya, Niderland, Polşa və Birləşmiş Krallıqda.

¹⁴ Məsələn, Xorvatiya, Kipr, Yunanıstan, Malta, Serbiya və ya İspaniyada.

modellərin hər birinin çatışmazlıqları və üstünlükləri var.¹⁵ Məsələn, *Moldova Respublikasında* bir növ qarışıq status var, Ədliyyə Nazirliyində işləyən Hökumətin Nümayəndəsi həm Baş nazirə, həm də Ədliyyə Nazirliyinə tabedir. *Lüksemburqda* qərarların icrasının izlənməsi Avropa Şurası yanında Daimi Nümayəndəliyin nəzdində fəaliyyət göstərən Hökumətin Nümayəndəsi tərəfindən həmin Nümayəndəliyin köməyi ilə həyata keçirilir. İcranın koordinasiyasını və izlənməsini təmin etmək üçün Ədliyyə Nazirliyində daimi koordinator təyin edilir. *Lixtenşteyndə* məhkəmə qərarlarının icrası Hökumətin işlərinin bölgüsü ilə müəyyən edilir ki, bunu “portfel qrafiki” adlandırırlar. Hökumətin kollegial qaydada fəaliyyətləri ilə yanaşı, işlərin müstəqil icrası nazirlərə həvalə olunduğu dərəcədə onlar öz müvafiq nazirlikləri daxilində müstəqil fəaliyyət göstərirlər. Başqa nazirliklə məsləhətləşmə tələb edən əlavə tədbirlərə ehtiyac olmadıqda, icra birbaşa səlahiyyətli nazirlik tərəfindən həyata keçirilə bilər. *Norveçdə* Ədliyyə və İctimai Təhlükəsizlik Nazirliyinin Qanunvericilik şöbəsi Məhkəmənin qərarlarının icrası üzrə koordinator roluna malikdir, Hökumətin Nümayəndəsinin rolu isə Mülki İşlər üzrə Baş Prokurorun üzərinə düşür.

Koordinatorun dəqiq müəyyən edilmiş rolu

17. Tirana Dəyirmi Masasında belə qənaətə gəlini ki, “koordinatorun rolunun zərurət olduqda qanunvericilik və ya tənzimləyici aktlarda və yaxud müəyyən edilmiş iş metodlarında dəqiq şəkildə müəyyənəşdirilməsi” təmin edilməlidir.

18. Bəzi iştirakçı dövlətlər hesab edirlər ki, koordinatorun səlahiyyəti üçün qanunvericilik bazası vacibdir, CDDH-nin İnterlaken və İzmir Bəyannamələrinin müvafiq hissələrinin həyata keçirilməsi üçün görülən tədbirlərə dair hesabatında qeyd etdiyi kimi, “koordinatorun mövcudluğu və rolu üçün dəqiq hüquqi baza aydınlığı, vizuallığı və hüquqi müəyyənliyi faydalı şəkildə artırma bilər”. Digər dövlətlər isə hesab edirlər ki, həddən artıq formalizm əks nəticə verə bilər və xüsusi qaydaların olması qərarların icrasını yaxşılaşdırmaya bilər.

19. Koordinatorun funksiyaları həm qanunvericilik bazası, həm də icra hakimiyyətinin aktı ilə tənzimlənmə bilər. *Çexiya Respublikasında* Hökumətin Nümayəndəsinin funksiya və səlahiyyətləri “Bəzi beynəlxalq məhkəmələrdə və digər beynəlxalq nəzarət orqanlarında icraat məqsədləri üçün əməkdaşlığın təmin edilməsi haqqında” 8 iyun 2011-ci il tarixli 186/2011 sayılı Qanunla müəyyən edilmiş və bu Qanuna “Hökumətin Nümayəndəsi haqqında Əsasnaməyə dair” Hökumətin 17 avqust 2009-cu il tarixli 1024/2009 sayılı Qərarı əlavə olunmuşdur. *Yunanıstanda* koordinator rolu Konstitusiya ilə təmin edilmiş müstəqilliyə malik məhkəmə tipli orqan olan Dövlət Hüquq Şurasına həvalə edilir (maddə 100A) və onun işinin təşkili və səlahiyyətləri 3086/2002 sayılı qanunda və prezidentin 282/2003 sayılı fərmanında ətraflı şəkildə nəzərdə tutulur. *İspaniyada* Dövlət Baş Prokurorluğunun tərkibində çalışan Hökumətin Nümayəndəsi 27 noyabr 1997-ci il tarixli 52/1997 sayılı qanun əsasında icra fəaliyyətlərini əlaqələndirir, həmin qanun Kral fərmanında daha da konkretləşdirilmişdir. *Rusiya Federasiyasında* Rusiya Federasiyasının İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsindəki Nümayəndəsinin və onun Aparatının fəaliyyəti də birbaşa qanunvericiliklə tənzimlənir.

¹⁵ E. Lambert Abdelgawad tərəfindən hazırlanmış bu materiala bax: “Daxili strukturlar və ümumi tədbirlərin həyata keçirilməsi: 38 milli sistemin sintezi”.

20. Koordinatorun funksiyası bir neçə iştirakçı dövlətdə icra hakimiyyətinin aktı ilə tənzimlənir. *Bosniya və Herseqovinada* “İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi yanında Nazirlər Şurasının Nümayəndəsi və Nümayəndənin Ofisi haqqında” Nazirlər Şurasının Qərarında (“Bosniya və Herseqovinanın Rəsmi Qəzeti” № 41/03, 65/05) Məhkəmənin qərarlarının icrasına nəzarət etmək üçün Nümayəndənin vəzifələri nəzərdə tutulur. *Finlandiyada* Hökumətin Reqlamentinin (262/2003) 13-cü maddəsinə əsasən, Xarici İşlər Nazirliyinin və onun tərkibindəki İnsan hüquqları məhkəmələri və konvensiyalar üzrə şöbənin səlahiyyətləri məhkəmə və istintaq orqanlarına aid məsələləri əhatə edir. Xarici İşlər Nazirliyinin Reqlamentinin (550/2008) 93-cü maddəsinə əsasən, Xarici İşlər Nazirliyinin Hüquq Xidməti nəzdində fəaliyyət göstərən İnsan hüquqları məhkəmələri və konvensiyalar üzrə şöbənin direktoru Məhkəmə qarşısında Hökumətin Nümayəndəsi kimi çıxış edir. *Fransada* koordinatorun rolu Baş nazirin 23 aprel 2010-cu il tarixli sirkulyarında təfərrüatlı şəkildə təsvir edilmiş və koordinatorun sərəncamında olan alətlər orada nəzərdə tutulmuşdur.

21. *Latviyada* Hökumətin Nümayəndəsi “Latviyanın beynəlxalq insan hüquqları təşkilatları qarşısında təmsil olunması haqqında” Nazirlər Kabinetinin Əsasnaməsinə uyğun olaraq koordinator qismində çıxış edir. Qanun qüvvəli aktlardan sonra ikinci səviyyəli hüquqi sənəd olan Nazirlər Kabinetinin Əsasnaməsi müxtəlif milli qurumlarla qarşılıqlı əlaqədə ona kifayət qədər səlahiyyət verir. *Polşada* icra prosesində Məhkəmənin aşkar etdiyi pozuntunun mahiyyəti ilə bağlı Hökumət Nümayəndəsinin və səlahiyyətli nazirlərin və onların təyin etdiyi Nazirliklərarası Komitənin üzvlərinin üzərinə düşən müvafiq vəzifə və öhdəliklər “İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin İşləri üzrə Komitənin yaradılması haqqında” Baş nazirin 19 iyul 2007-ci il tarixli Qərarında (bundan sonra: Baş nazirin Qərarı) 2015-ci ildə edilmiş dəyişikliklərlə dəqiqləşdirilmişdir. Dəyişikliklər edilmiş Baş nazirin Qərarına uyğun olaraq, Nazirliklərarası Komitənin sədri olan Hökumətin Nümayəndəsi Komitənin səlahiyyətli nazirlər tərəfindən Məhkəmənin qərar və qəraradların icrasına nəzarət etmək tapşırığının yerinə yetirilməsini dəstəkləmək və əlaqələndirmək funksiyasını icra edir. *Slovakiya Respublikasında* Slovakiya Hökumətinin Nümayəndəsi Slovakiya Respublikası Hökumətinin 13 iyul 2005-ci il tarixli 543 sayılı Qərarı ilə təsdiq edilmiş “AIHM yanında Slovakiya Respublikası Hökumətinin Nümayəndəsi haqqında Əsasnamə”yə uyğun olaraq Məhkəmənin qərar və qəraradların lazımı qaydada icrasına görə cavabdehdir.

22. Digər tərəfdən, bəzi dövlətlərdə koordinatorun funksiyası tənzimlənmə bilməz. *Danimarka* və *Norveçdə* mexanizm yazılı prosedura əsaslanır və hakimiyyət orqanları arasında zaman keçdikcə inkişaf etmiş işgüzar razılaşmaların nəticəsidir. *Estoniyada* Hökumətin Nümayəndəsinin statusunu müəyyən edən xüsusi qanunvericilik yoxdur; buna baxmayaraq, hüquq və öhdəliklər praktikada formalaşmışdır. Eyni sözlər *Belçikaya* da aiddir. Eynilə, *Birləşmiş Krallıqda* icra prosesinin hökumət daxilində aparılmasını müəyyən edən qanun və ya xüsusi nazirlik təlimatı yoxdur. Qanunvericiliyə dəyişikliklərin təklif edilməsi ilə bağlı nazirlik qərarlarının qəbulu ilə yanaşı, bu rahat koordinasiya sisteminin qərarların vaxtında icra edilməsində səmərəli üsul olduğu təsdiqini tapmışdır.

B. Koordinatorun səlahiyyətləri və resursları

23. Tirana Dəyirmi Masasında (2011) Məhkəmənin qərarlarının sürətli icrası baxımından koordinatorun öz missiyalarına nail olmaq üçün müvafiq insan resurslarına və maliyyə vəsaitlərinə və kifayət qədər səlahiyyətə malik olmasının vacibliyi vurğulanaraq qeyd edilmişdir ki, “siyasi səviyyədə dəstək də daxil olmaqla ən yüksək səviyyəli dövlət orqanlarının aydın və açıq dəstəyi icra prosesində iştirak edən digər orqanlarla uğurlu əməkdaşlıq üçün çox vaxt böyük əhəmiyyət kəsb edir” və təklif edilmişdir ki, “bütün müvafiq milli hakimiyyət orqanları ilə, o cümlədən məhkəmə sistemi ilə xüsusilə yüksək səviyyədə əlaqələr qurmaqda koordinatora adekvat dəstək göstərsin”. Strasburq Dəyirmi Masasında (2014) milli miqyasda müvafiq hakimiyyət orqanları səviyyəsində kifayət qədər resursların (geniş mənada) ayrılması zərurəti təkrarən qeyd edildi. O vaxtdan bəri Brüssel Konfransı iştirakçı dövlətləri “bütün qərarların tam və effektiv icrası üçün milli səviyyədə kifayət qədər resursları formalaşdırmağa və tətbiq etməyə və Hökumətin Nümayəndələrinə və ya məhkəmə qərarlarının icrasının koordinasiyasına cavabdeh olan digər vəzifəli şəxslərə müvafiq vasitələr və səlahiyyətlər verməyə” çağırır. CDDH-nin İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyası sisteminin uzunmüddətli gələcəyinə dair hesabatda da milli səviyyədə icra prosesinə cavabdeh olan bütün maraqlı tərəflərin səlahiyyətlərinin artırılmasının vacibliyi vurğulanır.

24. Bu Bələdçinin hazırlanması üzrə iş çərçivəsində bir neçə dəfə vurğulanmışdır ki, koordinatorun səlahiyyətini və işinin vizuallığını gücləndirmək və fəaliyyətini dəstəkləmək üçün səy göstərməlidir. Digərləri ilə yanaşı, iki amil xüsusilə daha çox önə çəkilir. Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, bəzi dövlətlərdə koordinator vəzifəsinin yaradılması üçün hüquqi bazanın mövcudluğu ona qərarların icrası üçün lazım olan bütün vasitələrdən istifadə etmək imkanı yaradan geniş səlahiyyətlər verə bilər. Rusiya Federasiyasında Ədliyyə nazirinin müavini olan Rusiya Federasiyasının İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi yanında Nümayəndəsi Məhkəmənin və Nazirlər Komitəsinin qərarlarının icrası zamanı dövlət və bələdiyyə orqanları arasında əməkdaşlığı təmin edir. Bu funksiyaları həyata keçirmək üçün Nümayəndəyə aşağıdakılar da daxil olmaqla, bir sıra səlahiyyətlər verilmişdir: müvafiq orqanların müəyyən edilmiş müddətlərdə təqdim etməyə borclu olduqları zəruri məlumatları dövlət və bələdiyyə orqanlarının rəhbərlərindən tələb etmək; zəruri hallarda müvafiq orqanların nümayəndələrindən ibarət işçi qrupları yaratmaq, o cümlədən qanun və digər normativ hüquqi aktların layihələrinin hazırlanması prosesinə təşəbbüs göstərmək və bu prosesin aparılmasını təmin etmək və s. Bəzi dövlətlər qeyd etmişlər ki, məhkəmə qərarlarının icrası ilə məşğul olan xüsusi xidmətlərin mövcudluğu həm də koordinatorun səlahiyyətlərini gücləndirir.

25. Koordinatorun müvafiq milli hakimiyyət orqanları ilə gördüyü tədbirlər və əldə edilmiş müsbət nəticələr onun səlahiyyətlərini gücləndirə bilər. Latviyada qəbul edilmiş hesabat proseduru ilə əlaqədar Hökumətin Nümayəndəsi ilə Nazirlər Kabineti arasında sıx qarşılıqlı əlaqə Hökumətin Nümayəndəsinin qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyətinin ən yüksək səviyyələrində işinin vizuallığını artırmış və Hökumətin Nümayəndəsinin Aparatı ilə müvafiq milli qurumlar arasında konstruktiv əməkdaşlığa töhfə vermişdir. Hökumətin Nümayəndəsinin işinin vizuallığının və səlahiyyətinin

güclənməsinin nəticəsidir ki, parlamentdə müzakirələr zamanı, demək olar ki, həmişə bu mövzu ilə bağlı onun rəyi soruşulur və təcrübəsinə müraciət edilir.

26. Nəhayət, Nazirlər Komitəsinin qərarlarına və aralıq qətnamələrinə koordinatorun fəaliyyətini dəstəkləyən ismarıclar əlavə etmək təcrübəsi onun səlahiyyətlərinin gücləndirilməsinə kömək edir.

C. Qərarların icrasında iştirak edən, milli orqanlar nəzdində təyin edilən əlaqələndirici şəxslər

27. Lazımi hallarda əlaqələndirici şəxslərin təyin edilməsinin vacibliyi son illər irəli sürülüb. İnterlaken və İzmir Bəyannamələrinin müvafiq hissələrinin həyata keçirilməsi üçün görülən tədbirlərə dair hesabatında CDDH qeyd edib ki, “digər nazirliklərdə və dövlət orqanlarında koordinatorun əlaqə saxlayacağı əlaqələndirici şəxslərin rəsmən təyin edilməsi də prosesi asanlaşdırmağa bilər”. Brüssel Bəyannaməsində iştirakçı dövlətlərə çağırış edilir ki, müvafiq icra, məhkəmə və qanunverici orqanlar daxilində insan hüquqları məsələləri ilə bağlı lazımi hallarda “əlaqələndirici şəxs” vəzifəsi təsis etsinlər və görüşlər, məlumat mübadiləsi, dinləmələr və yaxud illik və ya tematik hesabatlar və ya xəbər bülletenləri vasitəsilə onların əməkdaşlıq şəbəkələrini yaratsınlar (B.2.i)). Eynilə, İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyası sisteminin uzunmüddətli gələcəyinə dair hesabatında CDDH belə qənaətə gəlib ki, zərurət olduqda müvafiq icra, məhkəmə və qanunverici orqanlar daxilində insan hüquqları məsələləri üzrə ixtisaslaşmış əlaqələndirici şəxs vəzifəsinin yaradılması xüsusilə müvafiq dövlət orqanlarında heç bir ənənəvi model olmadıqda təşviq edilməlidir. Bu əlaqələndirici şəxslərə Konvensiya məsələləri üzrə məsləhət almaq üçün müraciət etmək olar.

- i. *Avstriyada* federal hökumətin qərarı əsasında 1998-ci ildə hər bir federal nazirlikdə və əyalət hökumətlərinin hər bir idarəsində insan hüquqları üzrə koordinator vəzifəsi yaradıldı, regional hökumətlər də bunu etdilər. İnsan hüquqları üzrə koordinatorlar insan hüquqları məsələləri üzrə müvafiq məlumat mübadiləsi aparmaq üçün ildə ən azı iki dəfə görüşürlər. Federal Kanslerin Aparatında çalışan, İnsan hüquqları üzrə koordinatorlardan biri olan Hökumətin Nümayəndəsinin müavini zəruri hallarda Məhkəmənin qərarından sonra qəbul edilmiş icra tədbirlərini qiymətləndirmək məqsədi ilə bu keçirilən görüşləri koordinasiya edir.
- ii. *Finlandiyada* bütün nazirliklərin nümayəndələrinin iştirak etdiyi Fundamental hüquqlar və insan hüquqları üzrə əlaqələndirici şəxslər şəbəkəsi Məhkəmənin qərarlarının icrası ilə bağlı müzakirələr üçün forum təşkil edir. İlk Şəbəkə 2012-ci ildə İnsan Hüquqları üzrə birinci Milli Fəaliyyət Planının icrasını monitorinq etmək üçün təyin edilib. 2015-ci ildə yeni Fəaliyyət Planının layihəsini hazırlamaq və digər məsələlərlə yanaşı, insan hüquqları ilə bağlı koordinasiya və dialoqu gücləndirmək, beynəlxalq monitorinq orqanları tərəfindən hazırlanmış məlumatlar əsasında Finlandiyada vəziyyətin monitorinqini aparmaq və insan hüquqları üzrə öhdəlik və vəzifələrin yerinə yetirilməsinə nəzarət etmək üçün yeni Şəbəkə təyin edilib. Şəbəkə fundamental hüquqlar və insan hüquqları ilə bağlı vəziyyətin daha sistemli monitorinqini təmin edir və nazirliklər daxilində məlumat mübadiləsini sürətləndirir.

- iii. *Fransada* insan hüquqları alt komitəsinin iki nümayəndəsinə müstəsna qaydada olmasa da xüsusi olaraq Məhkəmənin qərarlarının icrasını izləmək həvalə olunub və onlar hər bir nazirlik və ya struktur daxilində bütün bu məsələlərlə əlaqədar onlarla ünsiyyətdə ola biləcək şöbə ilə məhkəmə qərarlarının icrası ilə bağlı əlaqə saxlayırlar. Fransa hakimiyyət orqanlarının fikrincə, əlaqə üçün təyin edilmiş şöbələrin mövcudluğu qərarların vicdanla icrasını olunmasını təmin etməyə imkan verir.
- iv. *Niderlandda* Hökumətin Nümayəndəsinin Ofisi Xarici İşlər Nazirliyinin Beynəlxalq hüquq şöbəsinin bir hissəsidir və bütün aidiyyəti nazirlərlə, xüsusən də Təhlükəsizlik və Ədliyyə Nazirliyinin Qanunvericilik və hüquq məsələləri şöbəsi ilə sıx əlaqələrə malikdir.
- v. *Polşada* xüsusi olaraq məhkəmə qərarlarının icrasının koordinasiyasına görə cavabdehlik daşıyan Hökumətin Nümayəndəsinin müavini təyin edilib və o, digər məsələlərlə yanaşı, bütün digər nazirliklərdə və müvafiq qurumlarda (məsələn, penitensiar xidmət, polis və ya milli prokurorluq) icraya cavabdeh olan şəxslərlə birbaşa və işgüzar əlaqələr saxlamaq vəzifəsi daşıyır. İcra prosesində iştirak edən bütün nazirlər və bir çox digər qurumlar belə şəxsləri təyin etmişlər. Adətən bu şəxslər eyni zamanda İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin İşləri üzrə Nazirliklərarası Komitənin üzvləridir və ya onunla əlaqə saxlayan şəxslərdir. Baş nazirin Qərarında birbaşa qeyd edilir ki, Nazirliklərarası Komitənin üzvləri icra prosesində öz nazirlərindən tələb olunan bütün məlumat və sənədlərin təqdim edilməsinə görə cavabdehlik daşıyırlar, məsələn, məhkəmə qərarının polyak dilinə tərcüməsi, qərarın və ya qərardadın yayılması haqqında məlumat və ya qərar, fəaliyyət planlarının layihə və yekun versiyaları, fəaliyyət planının icra vəziyyəti haqqında yenilənmiş məlumatlar, Nazirlər Komitəsinin qeydləri və qərarları nəzərə alınmaqla tələb olunan məlumatlar və nəhayət fəaliyyət hesabatları buraya daxildir.
- vi. *Rusiya Federasiyasında* Hökumətin Nümayəndəsinin Aparatı Ədliyyə Nazirliyinin şöbəsidir və bütün müvafiq nazirlərlə sıx əlaqə saxlayır.
- vii. *İspaniyada* koordinasiya prosesi bütün nazirliklərdə Respublika Prokurorluğu tərəfindən təmin edilən yüksək səviyyəli horizontal hüquqi konsultasiya şəbəkəsi, həmçinin Nümayəndənin Strasburqdakı Daimi Nümayəndəliklə sıx əlaqəsi sayəsində gücləndirilir.

28. Daimi və ya xüsusi əsasda qurumlararası orqanların yaradılması zərurəti ilə bağlı bu Bələdçinin IV hissəsinə bax.

III. İCRA TƏDBİRLƏRİNİN MÜƏYYƏN EDİLMƏSİNDƏ, FƏALİYYƏT PLANLARININ VƏ HESABATLARININ TƏRTİB EDİLMƏSİNDƏ KOORDİNATORUN ROLU

Rec(2008)2 sayılı Təvsiyə

6. [Üzvlər dövlətlərə təvsiyə edilir ki,] sürətli icranı təmin etmək üçün tələb oluna biləcək tədbirləri mümkün qədər tez müəyyənləşdirsinlər.

7. Koordinator:

- müvafiq məlumatları əldə etmək;

- [...]

- zəruri hallarda icra prosesini sürətləndirmək məqsədilə müvafiq tədbirlər görmək və ya buna təşəbbüs göstərmək üçün zəruri hüquq və səlahiyyətlərə malik olmalıdır.

29. Koordinator və ya Hökumətin Nümayəndəsi qərarların sürətli və tam icrası üçün müvafiq prosedurları həyata keçirir. Qərarların təfsirinə və dövlətin müvafiq öhdəliklərinə münasibətdə məsləhətçi rolundan əlavə, onun funksiyalarına dövlət qurumları və ya kənar subyektlərlə məsləhətləşmələr, işçi qruplarının çağırılması və ya yüksək səviyyəli hakimiyyət orqanlarının cəlb edilməsi daxil edilə bilər. İşlənib hazırlanmış müxtəlif mexanizmlər IV, V və VII fəsillərdə izah edilir.

30. Məhkəmənin qərarlarının icrasına nəzarət mexanizminin effektiv olması üçün cavabdeh dövlətin qərarın qüvvəyə minməsindən sonra mümkün qədər tez bir zamanda qərarın icrası üçün nələrin edilməli olduğu barədə düşüncələrini bildirməsi vacibdir. İnterlaken Konfransından sonra Nazirlər Komitəsinin iş metodlarında ikitərəfli nəzarət prosesinin təsis edilməsinə səbəb olmuş islahatlar icra prosesində fəaliyyət planlarına və hesabatlarına həlledici rol ayırır. 2011-ci ildən fəaliyyət planlarının və hesabatlarının təqdim edilməsi məcburidir (bax: Nazirlərin nümayəndələrinin 2 dekabr 2010-cu il tarixli qərarları). Fəaliyyət planlarının və hesabatlarının işlənib hazırlanmasına gəlincə, Məhkəmənin qərarlarına reaksiya olaraq tələb olunan tədbirlərin müəyyən edilməsi və fəaliyyət planlarının tərtibi mahiyyət etibarilə qırılmaz surətdə əlaqəlidir. Bu Bələdçinin hazırlanması işinin gedişində bəzi iştirakçı dövlətlər qeyd etmişlər ki, hər iki addım birbirindən ayrılmazdır. Digər iştirakçı dövlətlər qeyd etmişlər ki, onlar prosesin iki fərqli mərhələsidir. Qərara alınmışdır ki, fərdi tədbirlərə münasibətdə həyata keçirilən konkret addımlar ümumi tədbir qismində, o cümlədən struktur problemləri kontekstində həyata keçirilən addımlardan ayrılıqda nəzərdən keçirilsin.

A. İcra tədbirlərinin müəyyənləşdirilməsi

31. Nazirlər Komitəsi tərəfindən nəzarətin olması şərti ilə, cavabdeh dövlət Məhkəmənin yekun qərarlarına riayət etmək məqsədilə Konvensiyanın 46-cı maddəsinə uyğun olaraq hüquqi öhdəliyini icra etmək üçün vasitələri seçməkdə sərbəstdir.

32. Bir çox dövlətlərdə Məhkəmənin qərarı həmin qərarın və onun nəticələrinin geniş ilkin təhlili ilə birlikdə təqdim edilir. Məsələn, *Xorvatiyada* qərarın təhlilində Məhkəmə tərəfindən müəyyən edilmiş əsas məsələlər önə çəkilir və bütün milli orqanların Xorvatiya Ekspertlər Şurasındakı nümayəndələri (aşağıda IV hissəyə bax) təmsil etdikləri orqanın səlahiyyətləri nöqtəyi-nəzərindən qərarı nəzərdən keçirir və icra prosesində öz vəzifələrini qiymətləndirirlər. Bu sistem icraya cavabdeh olan milli orqanın müəyyənləşdirilməsini asanlaşdırır və səlahiyyətli orqana mövcud qanunvericilik və təcrübəni qiymətləndirməyə və tələb olunan icra tədbirlərini nəzərdə tutmağa imkan verir. Qərarın yayılması həmçinin aidiyyəti orqanlara ünvanlanan suallarla müşayiət oluna bilər. *Latviyada* Hökumətin Nümayəndəsinin Ofisi qərarın hüquqi təhlilini özündə əks etdirən hesabatı bütün müvafiq orqanlara təqdim edir.

33. İcra tədbirlərinin müəyyən edilməsi ilə bağlı iki üsul mövcuddur: ya tədbirlərin müəyyənləşdirilməsinin təşəbbüskarı Hökumətin Nümayəndəsidir, ya da təşəbbüs pozuntusu ilə əlaqədar aidiyyəti nazirlik və ya nazirliklərdən gəlir.

34. **Əksər hallarda aidiyyəti orqanlarla əməkdaşlıq etməklə icra tədbirlərinin ilkin müəyyənləşdirilməsi ilə məşğul olmaq Hökumətin Nümayəndəsinin üzərinə düşür.** Hökumətin Nümayəndəsi müəyyən edilmiş pozuntusu ilə bağlı görülməli tədbirlərə dair təkliflərini qərarın icrası üzrə milli tədbirlərin həyata keçirilməsinə cavabdeh olan aidiyyəti nazirliklərə göndərir. Bunlar adətən Məhkəmədəki proseslərdə Hökumətin qeydlərinin hazırlanmasında iştirak etmiş orqanlardır. Məhkəmənin icraatındakı işə görə əvvəldən cavabdeh olan şəxslər, prinsipə, müəyyən edilmiş pozuntulara səbəb olan problemləri müəyyən etmək və ən uyğun icra tədbirləri görmək üçün daha əlverişli vəziyyətdədirlər. Fəaliyyət planlarının və/və ya hesabatlarının Hökumətin Nümayəndəsi tərəfindən Məhkəmə Qərarlarının İcra Departamentinə təqdim edilməsi üçün icra hakimiyyəti orqanlarından vaxtında cavabların alınması üçün konkret **müddətlər** müəyyən edilir.

35. **Pozuntuya aidiyyəti olan nazirlər tərəfindən tədbirlərin müəyyən edilməsi ilkin mərhələdə aidiyyəti subyektlərin prosesə cəlb edilməsinə imkan verir.** *Polşada* qərarın mahiyyəti ilə bağlı səlahiyyətli olan nazirlər Məhkəmənin aşkar etdiyi pozuntunun mənbəyini və müəyyən edilmiş problemin həlli üsulunu müəyyən etmək üçün birinci növbədə məsuldurlar və əsas məsuliyyəti onlar daşıyırlar. Həm fərdi, həm də ümumi tədbirlərin müəyyən edilməsi prosesi Baş nazirin yuxarıda qeyd olunan Qərarı ilə müəyyən edilir, həmin Qərar konkret olaraq səlahiyyətli nazirlərdən qərar qanuni qüvvəyə mindikdən sonra onun ətraflı təhlilini aparmağı, zəruri tədbirləri müəyyən etməyi və qərarın qüvvəyə mindiyi tarixdən sonra 2 aydan gec olmayaraq fəaliyyət planının layihəsini Hökumətə təqdim etməyi tələb edir. Müvafiq nazirlər həm də həmin qurumlardan tələb olunan tədbirləri müəyyən etmək üçün tabeliklərində olan və ya nəzarət etdikləri qurumlarla hər hansı zəruri məsləhətləşmələrin aparılmasına cavabdehdirlər (məsələn, Ədliyyə Naziri bu məqsədlə Penitensiar Xidmət, Daxili işlər naziri, Administrasiya, polis və s. ilə əməkdaşlıq edir). Hökumətin Nümayəndəsi icra üsulu ilə bağlı təklif və ya qeydlərini bildirmək hüququna malikdir. *Belçikada* tətbiq edilən prosedura ondan ibarətdir ki, müvafiq orqanlara məktub göndərilir və xahiş edilir ki, qərarla tanış olsunlar və onların fikrincə, pozuntuya səbəb olan funksional qüsuru və təklif etdikləri tədbiri və yaxud əgər söhbət əlahiddə haldan gedirsə, onun əlahiddə

aspektini sübut edən elementləri göstərsinlər. Aidiyyəti orqanların cavabları əsasında Hökumətin Nümayəndəsi bu orqanların diqqətini digər fərdi və/və ya ümumi tədbirlərin görülməsi və təkliflər verilməsi zərurətinə cəlb edə bilər.

36. Müxtəlif səlahiyyətli orqanlar arasında əlaqə **rəsmi və strukturlaşdırılmış proses ola bilər və ya qeyri-rəsmi şəkildə həyata keçirilə bilər**. Bir çox dövlətlərdə rəsmi və qeyri-rəsmi təmaslar işin gedişindən və zərurətdən asılı olaraq bir-birinin ardınca və ya eyni vaxtda baş verə bilər.

- i. *Belçikada* icra prosesi adətən iyerarxiya üzrə yuxarı orqanlara və/yaxud siyasi orqanlara rəsmi məktublardan istifadə edilərək başlayır ki, bu da ən yüksək səviyyəyə əlaqə yaratmağa imkan verir.
- ii. *Çex Respublikasında* Hökumətin Nümayəndəsi haqqında Əsasnamədə göstərilir ki, sonuncu Ədliyyə nazirinə hesabat təqdim edir və Məhkəmə tərəfindən pozuntu aşkar edildikdən sonra hansı addımların atılmalı olduğu barədə aidiyyəti dövlət orqanlarına tövsiyələrini verir və onlarla məsləhətləşir.
- iii. *Latviyada* Nazirlər Kabinetinə Konvensiyanın müddələrinin pozulmasını müəyyən edən Məhkəmənin bütün qərarları barədə məlumat verilir. Hökumətin Nümayəndəsinin Ofisi Məhkəmənin qərarının hüquqi təhlilini əks etdirən, o cümlədən Məhkəmə tərəfindən pozuntunun aşkar edilməsinin səbəblərini və qərarın icrası üçün mümkün fərdi və ümumi tədbirləri, habelə icraya məsul olan milli orqanların dairəsini müəyyən edən hesabat hazırlayır. Daha sonra hesabat bütün aidiyyəti subyektlərə göndərilir (prosedur üçün mütləq şəkildə Ədliyyə Nazirliyi və Maliyyə Nazirliyi tərəfindən təsdiq qərarı tələb olunur) – praktikada belə hesabatlar çox vaxt Daxili İşlər Nazirliyinə, eləcə də Ali Məhkəməyə və prokurorluğa göndərilir, bəzi hallarda belə hesabatlar həmçinin Səhiyyə Nazirliyinə, Sosial Rifah Nazirliyinə və milli kəşfiyyat orqanlarına da göndərilir. Rəylər alındıqdan və aidiyyəti subyektlər tərəfindən təsdiq edildikdən sonra hesabat dövlət dəftərxanasına verilir ki, Nazirlər Kabinetinin qarşısından gələn iclaslarından birinin gündəliyinə daxil edilsin. Nazirlər Kabinetinin iclası zamanı Hökumətin Nümayəndəsi hesabatın ümumi icmalını təqdim edir, Məhkəmənin gəldiyi nəticələri və sürətli icra üçün müəyyən edilmiş tədbirləri qısa şəkildə qeyd edir. Təqdimatdan sonra müzakirələr aparılır və Nazirlər Kabineti rəsmi qərarını qəbul edir. Sözügedən qərarla, bir qayda olaraq, təyin olunmuş ədalətli təzminatın ödənilməsi üçün büdcə vəsaiti ayrılması, qərarın tərcüməsi və dərc edilməsi barədə tələb, zəruri hallarda isə əlavə ümumi tədbirlər də göstərilir.
- iv. *Slovakiya Respublikasında* Konvensiyanın pozuntusunun xarakterindən asılı olaraq, qərarlar Slovakiya Respublikası Ədliyyə nazirinin sirkulyar məktubu ilə ölkədaxili məhkəmələrə, habelə Konstitusiyaya Məhkəməsinə, müxtəlif nazirliklərə və ya Dövlət Prokurorluğuna göndərilir və xahiş edilir ki, AİHM-in presedent hüququna əməl etsinlər və son nəticədə Məhkəmənin qeyd etdiyi pozuntuların bir daha baş vermədiyini göstərən presedent hüququ nümunələrini təqdim etsinlər.

- v. *Estoniyada* ilk fikir mübadiləsindən/cavabların alınmasından sonrakı ünsiyyət e-poçt və digər qeyri-rəsmi vasitələrlə həyata keçirilir. Fəaliyyət planının və fəaliyyət hesabatının layihəsi elektron poçt vasitəsilə göndərilir və təsdiq edilir və zərurət olduqda eyni qaydada əlavə məlumatlar əldə edilir. Vurgulanıb ki, mürəkkəb rəsmiyyətlər və həddindən artıq bürokratiya olmadan həll yollarını tapmağı və qərarları icra etməyi bacarmağın üstünlükləri ola bilər.
- vi. *Belçika, Yunanıstan və İspaniyada* rəsmi əlaqələrdən əlavə, koordinator həmişə qeyri-rəsmi qaydada (elektron poçt, telefon və ya görüşlər) müvafiq departamentlərlə əlaqə saxlaya bilər. Yüksək səviyyəli görüşlərin və ya rəsmi təmasların təşkili, hətta icra prosesi dalana dirəndiyi halda belə, həyata keçirilə bilər.
- vii. *Norveçdə* Hökumətin Məhkəmə yanında Nümayəndəsi olan Mülki İşlər üzrə Baş Prokuror qərarın qəbul edildiyi tarixdən bir neçə gün ərzində qərara dair yazılı şərhlər hazırlayır. Şərhlər, digər məsələlərlə yanaşı, fərdi və ümumi tədbirlərin zəruri olub-olmaması ilə bağlı mülahizələri özündə ehtiva edir. Bu şərhlər qərarların icrasına, predmetinə, o cümlədən fərdi və ümumi tədbirlərə baxılmasına görə əsas məsuliyyət daşıyan nazirlik üçün məsləhət rolunu oynayır. Zəruri hallarda məsul nazirlik məsləhət üçün Ədliyyə və İctimai Təhlükəsizlik Nazirliyi, Xarici İşlər Nazirliyi və Mülki İşlər üzrə Baş Prokurorluğa müraciət edir.

37. Qurumlararası daimi orqanların və ya xüsusi işçi qruplarının iclasları ilə bağlı bu Bələdçinin işbirliyi haqqında IV hissəsinə bax.

38. Bəzi üzv dövlətlər (*Çex Respublikası, Estoniya*) **icra tədbirlərinin müəyyən edilməsi ilə bağlı mübahisələri həll etmək üçün tədbirlər** nəzərdə tutmuşlar. Bu təcrübə aşağıda VII hissədə təfərrüatlı şəkildə nəzərdən keçirilir, belə ki, o həm də icra ilə bağlı davamlı problemlərin qarşısını almaq üçün bir vasitədir.

39. Hakimiyyət orqanları tərəfindən həyata keçirilən proaktiv yanaşmaya gəlincə, milli səviyyədə situasiyanı həll etmək və Məhkəmə tərəfindən müəyyən edilən pozuntuların qarşısını almaq məqsədilə **tədbirlərin müəyyənləşdirilməsinə yönələn qabaqlayıcı mexanizmi** qeyd etmək lazımdır. Çex Respublikasında Hökumət Nümayəndəsinin Ofisi Konvensiyanın pozulması ehtimalı yüksək olan hallar üçün yeni praktika işləyib hazırlayır. Belə hallarda dostcasına həll barədə razılıq əldə edilməzdən əvvəl Hökumətin Nümayəndəsinin Ofisi situasiyanı milli səviyyədə həll etmək və Məhkəməyə analoji müraciətlərin qarşısını almaq üçün görülməli olan ümumi və fərdi tədbirləri (mümkün olduqda, ərizəçinin qanuni nümayəndəsi ilə birlikdə) müəyyən edir. Hökumətin Nümayəndəsinin Ofisi daha sonra bu cür tədbirlər barədə qərar qəbul etmək və onları həyata keçirmək üçün hakimiyyətin müxtəlif qolları və məhkəmə orqanlarının müvafiq subyektləri ilə məsləhətləşmələrə başlayır. Bu proses başa çatdıqda, Hökumətin Nümayəndəsinin Ofisi konkret işdə dostcasına həll yolunu tapır, belə ki, artıq milli səviyyədə situasiya həll olunduğu üçün Məhkəmənin pozuntunun müəyyən edilməsinə dair qərarına ehtiyac qalmır. Başqa sözlə, məsələ Məhkəmənin müvafiq qərar çıxarmasına qədər həll olunur. Bu cür praktika hətta ərizəçinin dostcasına həllə nail olmaq istəmədiyi hallarda da faydalı olmuşdur. Məhkəmə yekunda konkret işdə pozuntu

aşkar etsə də, qərar faktiki olaraq artıq böyük ölçüdə icra edilmiş olur və ya ən azı icra prosesinə başlanılmış olur. Eləcə də *Finlandiyada* mümkün pozuntunun nəticələrinin təhlili müvafiq iş barədə Hökumətə məlumat verildikdən sonra artıq başlayır. Artıq bu mərhələdə dostcasına həll (yaxud bu uğursuz olarsa, birtərəfli bəyannamə) ilə və ya ərizəçinin iş üzrə icraatın bərpa edilməsi məqsədilə Məhkəmədən mahiyyətə müvafiq qərardad almasının zəruriliyi ilə və yaxud da ola bilsin, ümumi tədbirlərə aid məsələlərlə bağlı müxtəlif mülahizələr ilk dəfə nəzərdən keçirilir. Təbii ki, əgər dostcasına həllə (və ya birtərəfli bəyannamənin qəbuluna) nail oluna bilməzsə, Məhkəmənin qərarının tələb etdiyi fərdi və ümumi tədbirlər, məsələn, qanunvericiliyə (yenidən) mümkün dəyişikliklər edilməsi məsələsi müvafiq nazirlik və ya nazirliklər tərəfindən Hökumətin Nümayəndəsinin rəhbərliyi altında və Nümayəndə ilə razılaşıdırılmaqla daha ətraflı şəkildə təhlil edilir.

B. Fəaliyyət planlarının və hesabatlarının tərtib edilməsi (o cümlədən yenilənmə məqsədi ilə sonradan nəzərdən keçirilməsi)

40. 2014-cü ilin oktyabr ayında Strasburqda Avropa Şurası (Məhkəmə Qərarlarının İcrası Departamenti) tərəfindən “İkitərəfli nəzarət proseduru çərçivəsində fəaliyyət planları və hesabatları” mövzusunda dəyirmi masa təşkil edildi ki, bunda da məqsəd fəaliyyət planlarının və hesabatlarının tərtibi praktikasını və bu sahədə inkişafı, eləcə də qarşıya çıxan çətinlikləri təhlil etmək idi. Yeni iş metodlarının qüvvəyə minməsindən sonra aşağıdakı irəliləyişlər qeyd edildi:

- Nazirlər Komitəsi əvvəlki dövrə nisbətən daha çox işləri bağlamaq imkanına malikdir;
- yeni işlərin bir çoxu üçün icra prosesi daha sürətlidir;
- fəaliyyət planları və hesabatları məhkəmə qərarlarının icrası prosesinin şəffaflığına və dinamikliyinə böyük töhfə verir;
- bir sıra dövlətlərdə Məhkəmənin qərarları ilə tələb olunan tədbirlərin müəyyən edilməsi və həyata keçirilməsində və Nazirlər Komitəsinin qəbul etdiyi qərarlara reaksiya göstərilməsində səlahiyyətli orqanların təşəbbüskarlığı artıb.

41. Nazirlər Komitəsinin Məhkəmənin qərar və qərardadlarının icrasına nəzarət üzrə 10-cu illik hesabatının nəticələri (2016-cı il) həm statistik göstəricilər, həm də əldə edilmiş konkret nəticələr baxımından bu tendensiyaları təsdiqləyir. Bu gün işlərin böyük əksəriyyətində qərarların icrası effektiv şəkildə təmin edilir.

42. 2015-ci ildə Brüssel Konfransı iştirakçı dövlətlərə çağırış etdi ki, “Nazirlər Komitəsi ilə iştirakçı dövlətlər arasında dialoqun əsas alətləri olan hərtərəfli fəaliyyət planları və hesabatlarını müəyyən edilmiş müddətlərdə təqdim etmək üçün söylərini artırmağa davam etsinlər, bu həm də Məhkəmə, milli parlamentlər və ya milli insan hüquqları təsisatları kimi digər maraqlı tərəflərlə dialoqun genişləndirilməsinə töhfə verə bilər”.

43. Məhkəmə Qərarlarının İcrası Departamenti tərəfindən məhkəmə qərarlarının icrasına dair fəaliyyət planlarının və hesabatlarının tərtibi üzrə bələdçi işlənib hazırlanmışdır. O, fəaliyyət planlarının və hesabatlarının strukturunu və tələb olunan məlumatların növünü aydınlaşdırır və bu sənədlərin Nazirlər Komitəsinə təqdim edilməsi

və yenilənməsi üçün müddətləri bir daha xatırladır.

44. Yuxarıda qeyd olunan Strasburq dəyirmi masası kontekstində əsas diqqət fəaliyyət planlarının/hesabatlarının diqqətlə və effektiv şəkildə tərtib edilməsini təmin etməyə yönələn tədbirlərə, o cümlədən müvafiq orqan tərəfindən sənədlərin tərtibi üçün şablonların hazırlanmasına və yaxud belə sənədləri tərtibi üçün xüsusi qurumun yaradılmasına cəlb edildi. Dəyirmi masanın bəzi iştirakçıları diqqəti ilkin vaxt cədvəlinin təqdim edilməsində çətinliklərə yönəldilər və belə çətinliyin xüsusən qanunvericilik tədbirləri görülməli olduğu zaman yarandığını qeyd etdilər. Bununla belə, qeyd olundu ki, baxmayaraq ki bu cür vaxt cədvəlləri sırf nümunəvi xarakter daşıyır və sonradan onlarda dəyişiklik etməyə ehtiyac yaranır, onlar həm milli, həm də Avropa səviyyəsində icra prosesini asanlaşdırır və səlahiyyətli orqanlar tərəfindən həyata keçirilən fəaliyyətlərdə lazımi şəffaflığı təmin edir və məlumatın olmaması səbəbindən lüzumsuz sualların yarandığı situasiyaların qarşısını alır. Həmçinin dövlətlərə təklif oluna bilər ki, müəyyən edilmiş müddət ərzində prosesin ilkin mərhələlərinin tərffüatlarını (məsələn, ədalətli təzminat ödənilməsi, qərarın dərc edilməsi və səlahiyyətli orqanlara çatdırılması və prosesin statusu) əks etdirən ilkin fəaliyyət planını göndərsinlər, o cümlədən lazım gəldikdə, hətta hər hansı real nəticələrdən və ya qərarların qəbulundan əvvəl görülməli olan digər mümkün fərdi və ya ümumi tədbirlərə dair düşüncələrini təqdim etsinlər. Bu fəaliyyət planlarının və hesabatlarının hazırlanmasında iştirak edən bütün şəxslər üçün müntəzəm təlimlərin keçirilməsinin vacibliyi də vurğulanmışdır.

45. Elə hallar da ola bilər ki, cavabdeh dövlət qərar çıxarılmazdan əvvəl əsas sistem problemini artıq həll etmiş olub və ya həll etməyə başlayıb. Belə hallarda fəaliyyət planı lazım olmaya bilər və sadə fəaliyyət hesabatı yetərli ola bilər. Bu, dövlətin üzləşdiyi icra növü ilə bağlı problemi aradan qaldırmasının daha səmərəli və çevik üsuludur. Məsələn, *Agnelet Fransaya qarşı*¹⁶ iş kontekstində hətta Məhkəmənin qərar çıxarmasından əvvəl hakimiyyət orqanları 10 avqust 2011-ci il tarixli 2011-939 sayılı yeni Qanunu qəbul etmiş və beləliklə Cinayət Prosesual Məcəlləsinə yeni 365-1-ci maddəni daxil etmişdilər. Yeni maddə, digər məsələlərlə yanaşı, Ağır cinayətlər məhkəməsinin qərarını əsaslandıran səbəblərin göstərilməsini təmin edir.

46. Bir çox dövlətlərdə (*Belçika, Bolqarıstan, Xorvatiya, Estoniya, Finlandiya, Fransa, Yunanıstan, Latviya, Litva, Rumıniya, Rusiya Federasiyası, Slovakiya Respublikası, İspaniya, İsveç, İsveçrə*) **müvafiq milli orqanlar tərəfindən verilən məlumatlar əsasında fəaliyyət planlarının və hesabatlarının tərtibi Hökumətin Nümayəndəsinin öhdəsinə düşür.** Bəzi dövlətlərdə **bu vəzifə qərarın predmeti olan məsələyə cavabdeh olan nazirliyin üzərinə düşür** (*İrlandiya, Niderland, Norveç, Polşa*). Fəaliyyət planı və ya hesabatı yekunlaşmazdan əvvəl fəaliyyət planının və ya hesabatının layihəsi əlaqələndirici nazirliyə (müvafiq olaraq, Ədliyyə Nazirliyinin Qanunvericilik şöbəsinə və Xarici İşlər Nazirliyində çalışan Nümayəndəyə) təqdim olunur. Proses getdikcə daha detallı xarakter alır və dövlətin təşkilati strukturunun növünə görə dəyişə bilər.

47. *Çex Respublikasında* 186/2011 №-li Qanunda birbaşa nəzərdə tutulur ki, Ədliyyə Nazirliyinin (yəni Hökumətin Nümayəndəsinin Ofisinin) sorğusu əsasında və müəyyən edilmiş müddətdə səlahiyyətli orqanlar Məhkəmə qərarının icrası məqsədilə görülmüş və ya təklif olunan tədbirlər barədə və yaxud görülməli və ya təklif ediləcək tədbirlər haqqında, o cümlədən belə tədbirlərin görülməsi üçün gözlənilən vaxt cədvəli barəsində

¹⁶ Ərizə № 61198/08, 01.02.2013-cü il tarixli yekun qərar, CM/ResDH(2014)9.

Nazirliyə/Ofisə məlumat verməlidirlər. Hökumətin Nümayəndəsinin Ofisi daha sonra alınan məlumatlar əsasında fəaliyyət planlarının və hesabatlarının hazırlanmasına görə cavabdehlik daşıyır.

48. *Polşada* Baş nazirin Qərarı fəaliyyət planlarının və hesabatlarının hazırlanması mərhələlərini və müddətlərini müəyyən edir. Layihənin hazırlanması üçün əsas məsuliyyət səlahiyyətli nazirlərin üzərinə düşür, amma praktikada onlar Hökumətin Nümayəndəsi tərəfindən dəstəklənir. Qərar qüvvəyə mindikdən sonra iki ay ərzində səlahiyyətli nazir fəaliyyət planının layihəsini (alternativ olaraq fəaliyyət hesabatının layihəsini) təqdim etməlidir. Hökumətin Nümayəndəsi (və ya vəziyyətdən asılı olaraq digər qurumlar) bir ay ərzində qeydlərini təqdim edə bilərlər, səlahiyyətli nazir də bu qeydlərin qəbulundan sonra bir ay ərzində onlara cavab verməlidir. Razılaşdırılmış fəaliyyət planı sözügedən məhkəmə qərarı qüvvəyə mindiyi tarixdən 4 aydan gec olmayaraq səlahiyyətli nazir tərəfindən təqdim edilməlidir. Hökumətin Nümayəndəsi daha sonra onu Nazirlər Komitəsinə təqdim edir. Praktikada Hökumətin Nümayəndəsi razılaşdırılmış fəaliyyət planlarının və hesabatlarının hazırlanmasına yardım göstərir. Məsələn, ola bilər ki, səlahiyyətli nazirlər planlaşdırılan tədbirlərə dair lazımı təhlil və məlumatları təqdim etsinlər, Hökumətin Nümayəndəsi isə onları Avropa Şurasının tələblərinə uyğun olaraq fəaliyyət planında əks etdirdirsin. O həmçinin səlahiyyətli nazirlərə baxılması üçün digər icra tədbirləri də təklif edə bilər. Hökumət Nümayəndəsinin Məhkəmə Qərarlarının İcrası Departamenti ilə mübadilələri və Nazirliklərarası Komitə çərçivəsində növbəti müzakirələr zəruri hallarda fəaliyyət planının yenidən işlənmiş variantını hazırlamaq üçün əsas yaradır. Baş nazirin Qərarında nəzərdə tutulur ki, səlahiyyətli nazir Nazirlər Komitəsinin şərtləri, qərarları və ya qətnamələri ilə bağlı mövqeyi barədə bir ay müddətində Hökumətin Nümayəndəsinə məlumat verməlidir.

49. *Fransada*, 23 aprel 2010-cu il tarixli sirkulyarda qeyd edildiyi kimi, koordinator Fransa hökumətinin fəaliyyət planlarının və hesabatlarının tərtibinə cavabdehdir. İcra prosesi aşağıdakı kimidir. Məhkəmənin qərarı və ya qərardadı çıxarıldıqdan sonra hökumət Məhkəmənin qərarını onun icra edilməli olduğu vaxt cədvəli barədə məlumatla birlikdə aidiyyəti nazirliyə/nazirliklərə və ya qurumlara göndərir. Məhkəmə qərarının icrası üçün görülən və ya planlaşdırılan tədbirlər haqqında koordinator icrada iştirak edən nazirlər tərəfindən qərar qüvvəyə mindikdən sonra ən çoxu beş ay ərzində məlumatlandırılmalıdır. Bu elementlər koordinator tərəfindən hökumətin fəaliyyət planının və ya hesabatının hazırlanması üçün əsas rolunu oynayır. Nəhayət, koordinator həm də fəaliyyət planlarını yeniləyir, bunun üçün o, Məhkəmə Qərarlarının İcrası Departamentinin əlavə məlumat üçün sorğularını cavablandırmaq məqsədilə müvafiq nazirliklərdən əlavə məlumatlar istəyir və ya öz təşəbbüsü ilə yenilənmiş məlumatları əldə edir.

50. *Birləşmiş Krallıqda* fəaliyyət planları və hesabatları bütün lazımı məlumatların daxil edilməsini və bütün lazımı addımların atılmasını təmin etmək üçün təkrarən bir neçə mərhələdən keçə bilər, məsələn, onların dərc edilməsinə və yayılmasına yönələn addımlar buraya aid edilə bilər. Qurumlararası mexanizmin əsas komponenti məhkəmənin mənfi qərarlarına cavab verməkdə hökumət qurumlarına kömək etmək üçün xüsusi olaraq onları istiqamətləndirməkdən ötrü hazırlanmış “icra forması”dır. Forma Nazirlər Komitəsi tərəfindən tələb olunan icra üçün fəaliyyət planının tamamlanmasına dair tövsiyələri özündə ehtiva edir və bütün lazımı məlumatların təmin edilməsinə kömək edir. Görüləcək tədbirlərlə bağlı qərar qəbul edildikdən və forma doldurulduqdan sonra o,

Birləşmiş Krallığın Avropa Şurasındakı Nümayəndəliyi və Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən nəzərdən keçirilir ki, bunda da məqsəd Katibliyə çatdırılmazdan əvvəl onun Nazirlər Komitəsinin tələblərinə cavab verdiyinə əmin olmaqdır. Birləşmiş Krallığın Avropa Şurasındakı Nümayəndəliyi Məhkəmə Qərarlarının İcrası Departamenti ilə birgə işləyir və məlumatların ötürülməsi üçün açıq və effektiv dialoqu və ünsiyyət kanalını təmin edir.

51. *Bosniya və Herseqovinada* öz ayrıca yurisdiksiyası olan iki subyekt və öz ayrıca yurisdiksiyası olan dövlət səviyyəsində səlahiyyətli orqan mövcud olduğundan, eyni qərarın icrası üçün hər iki subyektin öz fəaliyyət planlarını qəbul etməsi adi haldır. Məhz hər bir subyektin özünün qanunvericiliyi və yurisdiksiyası olduğundan, onların yurisdiksiyasına aid qərarla təsbit edilmiş pozuntunun aradan qaldırılması üçün hər iki subyektin fəaliyyət planı hazırlayıb qəbul etməsi çox vaxt zəruri olur. Bu elə bir situasiyadır ki, qərarın müəyyən etdiyi pozuntu hər iki subyektin ərazi yurisdiksiyasında mövcud olur və qanunvericilikdə və ya hər iki qurumun praktikasında dəyişiklik etmək lazımdır ki, qərarın müəyyən etdiyi pozuntu Bosniya və Herseqovinanın bütün ərazisində aradan qaldırılmış olsun. Qərarın müəyyən etdiyi pozuntu yalnız bu subyektlərdən birində mövcud olduqda, müvafiq subyekt tərəfindən fəaliyyət planı hazırlanır. Həmçinin qərarın müəyyən etdiyi pozuntu dövlət səviyyəsində mövcud olan qanunvericilik və ya praktikanın nəticəsidirsə, Bosniya və Herseqovina Nazirlər Şurası tərəfindən fəaliyyət planı qəbul edilir.

Fərdi tədbirlər haqqında

52. Bu Bələdçinin hazırlanması işi çərçivəsində fərdi tədbirlər baxımından koordinatorun müəyyən hərəkətlərini vurğulamaq vacib görünür.

53. Fərdi tədbirlər konkret ərizəçilərə aiddir. Onların məqsədi pozuntuya son qoyulmasını və zərərçəkmiş tərəfin mümkün qədər Konvensiyanın pozulmasından əvvəlki vəziyyətinə qaytarılmasını təmin etməkdir. Fərdi tədbirlər görmək və ərizəçi üçün kompensasiyanı təmin etmək öhdəliyinin iki aspekti var. Birincisi, dövlətin vəzifəsi Konvensiyanın 41-ci maddəsinə əsasən Məhkəmənin ərizəçiyə təyin etdiyi hər hansı ədalətli təminatın, adətən pul məbləğinin ödənilməsini təmin etməkdir. İkinci aspekt onunla bağlıdır ki, ərizəçilər üçün pozuntunun nəticələri heç də bütün hallarda sadəcə olaraq Məhkəmə tərəfindən ədalətli təminatın təyin edilməsi və ya pozuntunun müəyyən edilməsi ilə adekvat şəkildə aradan qaldırılmaz. Belə ki, işin hallarından asılı olaraq, mümkün qədər pozuntuya qədərki vəziyyətin bərpasına nail olmaqdan ibarət əsas öhdəlik ədalətsiz aparılmış cinayət işinin yenidən açılması, şəxsi toxunulmazlıq hüququ pozulmaqla toplanmış məlumatların məhv edilməsi, təyinat ölkəsində işgəncəyə və ya digər qəddar rəftar formalarına məruz qalması riskinin real olmasına baxmayaraq əcnəbiyə qarşı qəbul edilmiş deportasiya qərarının ləğv edilməsi¹⁷ kimi əlavə tədbirləri tələb edə bilər.

54. Pozuntuya qədərki vəziyyətin bərpası bəzi hallarda, xüsusən də bu məsələ digər dövlətin səlahiyyətli orqanlarının və ya üçüncü tərəfin əməkdaşlığını tələb edən ayrıca hallardan asılı olduqda, xüsusilə çətin ola bilər. Əleyhinə qərar çıxarılmış dövlətin hakimiyyət orqanlarının nəticələrə aid öhdəliyi bu mərhələdən etibarən bütün mümkün və ağlabatan tədbirləri görməyi tələb etdiyi üçün vasitələrə aid öhdəliyə çevrilir.

¹⁷ Bu anlayışla əlaqədar olaraq bax: “Məhkəmənin qərarlarının icrasına dair fəaliyyət planlarının və hesabatlarının tərtibi üzrə bələdçi”, “Bələdçi” seriyaları, № 1, səhifə 6, habelə Nazirlər Komitəsinin 10-cu illik hesabatına bax, 2016, səh. 47.

55. Fərdi tədbirlərin qəbulu üçün koordinatorun fəaliyyəti vacibdir. Ərizəçilərin nümayəndələri ilə əməkdaşlıq belə vəziyyətlərin həllini asanlaşdırmağa bilər. Yunanıstanda bir sıra hallarda Hökumətin Nümayəndəsinin təşəbbüsü ilə fərdi tədbirlər qəbul edilmişdir. Bu, Müqəddəs monastırların işlərinə (9 dekabr 1994-cü il tarixli qərar) və Xanya katolik kilsəsinin ərizəsi üzrə işə (ərizə № 25528/94, 9 dekabr 1997-ci il tarixli qərar) aiddir. Mübahisəli torpaqların ərizəçi monastırlara qaytarılması və katolik kilsəsinə hüquqi şəxs statusunun verilməsi üçün fərdi tədbirlər qismində qəbul edilmiş qanun layihələri Hökumətin Nümayəndəsi ilə birgə işlənib hazırlanmışdır. Həmçinin misal olaraq, *M.S.S. işi*¹⁸ üzrə Məhkəmənin qərarından sonra Belçika və Yunanıstanda koordinatorlar tərəfindən görülmüş tədbirləri qeyd etmək olar. Məhkəmənin qərarına əsasən Yunanıstanın üzərinə ləngimədən ərizəçinin sığınacaq üçün vəsatətinin Konvensiyanın tələblərinə cavab verən şəkildə mahiyyəti üzrə araşdırılmasını davam etdirmək və həmin araşdırmanın nəticəsini gözləməklə, ərizəçini deportasiya etməkdən çəkinmək vəzifəsi qoyulmuşdu. 07.02.2011-ci il tarixində Yunanıstanın səlahiyyətli orqanları bildirdilər ki, Hökumətin Nümayəndəsi müvafiq idarələrə (immigrasiya və sığınacaq məsələlərinə cavabdeh idarələrə) qərar barədə məlumat vermək və təcili fərdi tədbirlərin görülməsini xahiş etmək üçün onlarla əlaqə saxlamışdır. Bu idarələrdən ərizəçinin yerini müəyyən etmək, onun hazırkı vəziyyətini və xüsusən də qalma şəraitini yoxlamaq xahiş edildi. Onun ixtiyarında yaşayış yeri vardı. Eyni zamanda, Yunanıstanın səlahiyyətli orqanlarının bildirdiyinə görə, hələ rəsmən təsdiqlənməmiş məlumatlara əsasən, ərizəçi Belçikanın hakimiyyət orqanlarına sığınacaq üçün vəsatət təqdim etmişdi və bu vəsatətə baxılırdı. Belçikanın hakimiyyət orqanları ərizəçinin Belçikada sığınacaq almaq üçün vəsatət verdiyini və vəsatətin 21 mart 2011-ci ildə Qaçqınlar və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin işləri üzrə Baş Komissara göndərildiyini təsdiqlədilər. Ərizəçiyə 9 may 2012-ci ildə qaçqın statusu verildi.¹⁹

56. Bundan əlavə, bu Bələdçinin hazırlanması zamanı aparılmış hökumətlərarası iş çərçivəsində diqqət həmçinin Məhkəmə tərəfindən pozuntu aşkar edildikdən sonra ədalətli təzminatın ödənilməsi və məhkəmə araşdırmalarının yenidən başlanması üçün görülməli tədbirlərə yönəldildi.

Ədalətli təzminat

57. Məhkəmənin qərarlarının icrasına nəzarətin yeni proseduru ədalətli təzminatın ödənilməsinin sadələşdirilmiş qeydiyyatını əhatə edir. Ödənişin qeydə alınması üçün xüsusi formanı doldurmaq və onu İcra Departamentinə qaytarmaq kifayətdir, o isə onu qeydiyyatdan keçirir və müvafiq dövlətə ödənişin alındığını təsdiqləyən bildiriş göndərir. Ərizəçinin hər hansı etirazı olarsa, müvafiq həll yolu tapmaq üçün milli hakimiyyət orqanlarında saxlanılan təsdiqedicə sənədlər əsasında və hər hansı digər müvafiq məlumat əsasında problem İcra Departamenti tərəfindən müvafiq nümayəndə heyəti ilə müzakirə edilir.²⁰

¹⁸ Ərizə № 30696/09, Böyük Palata, 21 yanvar 2011-ci il.

¹⁹ Bax: Nazirlər Komitəsi tərəfindən 1115 sayılı "İnsan hüquqları" iclasında [qəbul edilmiş qərar](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-149039) (7-9 iyun 2011-ci il); həmçinin bax: Yekun qətnamə, CM/ResDH(2014)272: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-149039>.

²⁰ Bax: "Məhkəmənin qərarlarının icrasına dair fəaliyyət planlarının və hesabatlarının tərtibi üzrə bələdçi", səh. 6.

58. Koordinator ədalətli təzminatın ödənilməsində mühüm rol oynayır. **Ədalətli təzminatın tez bir zamanda ödənilməsini təmin etmək üçün müvafiq prosedurlar tətbiq edilə bilər.** *Niderlandda* Hökumətin Nümayəndəsi qərarda göstərilən məbləğin Xarici İşlər Nazirliyinin büdcəsindən ödənilməklə ədalətli təzminatın vaxtında ödənilməsini təmin edir. Bundan sonra məsrəflər müvafiq orqan tərəfindən ödənilir. *Slovakiya Respublikası, İspaniya və İsveçrədə* sistem eynidir, lakin ödənişlər Ədliyyə Nazirliyinin büdcəsi çərçivəsində həyata keçirilir. Bu struktur ədalətli təzminatın ödənişinin gecikdirilməsi riskini minimuma endirməyə xidmət edir. *İsveçdə* Məhkəmənin qərarından sonra ədalətli təzminatın ödənilməsi hökumətin bununla bağlı qərarını tələb edir. Hökumətin Nümayəndəsi bunun üçün lazımi tədbirlər görür və ödənişin ərizəçiyə və ya onun vəkilinə ödənilməsini təmin edir. *Bolqarıstanda* ödəniş Nazirlər Şurası tərəfindən müəyyən edilmiş qaydada sanksiyalaşdırılır və beləliklə, Nümayəndənin Ofisi təyin olunmuş ədalətli təzminatın tez ödənilməsini təmin edir.

59. Bununla belə, ədalətli təzminatın ödənilməsində **çətinliklər** yarana bilər. Birincisi, hökumət ərizəçilərdən ödəniş üçün tələb olunan təsdiqedicə sənədləri almaqda çətinliklərlə üzləşə bilər. Bu çətinliklər ərizəçi ilə əlaqə saxlamağın qeyri-mümkünlüyü və ya ərizəçinin konkret inzibati situasiyası (məsələn, ərizəçinin şəxsiyyətini təsdiq edən sənədlərin olmaması və onları almaqdan imtina etməsi) ilə bağlı ola bilər.

60. Ərizəçi ilə əlaqə saxlamağın mümkün olmadığı hallarda bəzi dövlətlər (*Belçika, Fransa, Yunanıstan, Latviya, Polşa, Rumıniya, İspaniya, Türkiyə, Birləşmiş Krallıq*) ədalətli təzminat kimi ödənilməli olan məbləğlərin depozitə qoyula biləcəyi mexanizmdən istifadə edirlər, belə ki, bu zaman məbləğlər depozit və konsiqnasiya fonduna və ya dövlət xəzinədarlığında depozitə qoyulur və onların benefisiarı qismində ərizəçi göstərilir. *Latviya* ilə bağlı bir işdə ərizəçi Hökumətin Nümayəndəsinin Ofisi ilə əlaqə saxlamış və xaricdə yaşadığını və bank hesabı olmadığını bildirmişdi. Xarici İşlər Nazirliyinin struktur bölməsi olan Hökumətin Nümayəndəsinin Ofisi ərizəçiyə təyin olunmuş ədalətli təzminatın nağd şəkildə ödənilməsini həyata keçirən Latviya səfirliyinin köməyindən istifadə etmişdir.

61. Bəzi ərizəçilərin konkret inzibati situasiyalarını həll etmək üçün *Fransada* aidiyyəti nazirliklər onların şəxsiyyətini təsdiq edən sənədlərlə bağlı tələbləri yüngülləşdirib və şəxsiyyəti təsdiq edən sənədləri olmayan ərizəçilərə saxlandıqları həbsxana tərəfindən tərtib edilmiş onların həbsxanada olduğu barədə arayış verilməsinə icazə verir.

62. Eləcə də nazirliklər Məhkəmənin qərarından irəli gələn nəticələr, o cümlədən pozuntuya görə məsul olan və buna görə də ədalətli təzminat ödəməli olan orqan barəsində razılığa gələ bilmədikdə hökumət çətinliklərlə üzləşə bilər. *Fransada* 23 aprel 2010-cu il tarixli sirkulyar ədalətli təzminatın ödənilməsi üçün məsul nazirliyin və/və ya qurumun təyin edilməsi və ya ödənişə görə məsuliyyətin bölüşdürülməsi ilə bağlı həll yolunun tapılmasında Xarici İşlər və Beynəlxalq İnkişaf Nazirliyi bu qurumlarla razılığa gəlmədiyi hallarda mübahisələrin həlli mexanizmini nəzərdə tutur. Tərəflər razılığa gəlmədikdə, Xarici İşlər və Beynəlxalq İnkişaf Nazirliyi:

- ədalətli təzminatın ümumi məbləği 10.000 avrodan çox olmadığı halda ödəniş üçün vəsaitin necə ayrılacağı barədə təklif təqdim edir və təklif verildikdən sonra iyirmi gün ərzində Hökumətin Baş Katibliyinə heç bir etiraz göndərilmədikdə, o, qüvvəyə minir;

- bu məbləğdən yuxarı ödənişlər üçün məsələni birbaşa Baş nazirin arbitraj üçün müraciətləri ilə məşğul olan Hökumətin Baş Katibliyinə təqdim edir.

63. İndiyədək arbitraj üçün Hökumətin Baş Katibliyinə müraciət edilməsi yalnız müstəsna hallarda baş verib və koordinator əksər hallarda kompromis həll yolu tapa bilib. Yalnız real çıxılmaz vəziyyət yarandıqda məsələ Hökumətin Baş Katibliyinə təqdim edilir. Buna baxmayaraq, bu mexanizm ən mürəkkəb işlərdə koordinator üçün çox təsirli bir alətdir, belə ki, onun sayəsində Məhkəmənin qərarı əsasında ədalətli təzminatın ödənilməsi üçün müxtəlif aidiyyəti nazirliklər arasında məsuliyyətin bölüşdürülməsi ilə bağlı mübahisələrin həlli təmin edilə bilər.

64. Ərizəçinin dövlət qarşısında əvvəlcədən mövcud olan borclarına görə ədalətli təzminatın ödənilməsi ilə bağlı digər problemlər də yarana bilər. Müvafiq olaraq, Yunanıstanda qanunvericiliyə belə bir dəyişiklik edilmişdir ki, Məhkəmə tərəfindən ayrılmış məbləğlər ərizəçinin dövlətə olan borclarının hesabına silinməsin. Hökumətin Nümayəndəsinin atdığı addımlar sayəsində müəyyən edilmişdir ki (Qanun № 4370/2016, maddə 60, bənd 9A), bundan sonra Məhkəmə tərəfindən mənəvi ziyana görə təyin olunmuş məbləğlərin və məhkəmə xərclərinin və digər məsrəflərin üzərinə məhkəmə tərəfindən həbs qoyula bilməz və ya onlar borcun xarakterindən asılı olmayaraq benefisiarlar tərəfindən dövlətə ödənilməli olan məbləğlərin hesabına silinə bilməz.

65. Konvensiya sisteminin uzunmüddətli gələcəyinə dair hesabatında CDDH qeyd edib ki, hətta bəzən praktiki çətinliklər yarana bilsə də, Məhkəmənin qərarında nəzərdə tutulmuş ədalətli təzminatın ödənilməsi ilə bağlı problemlər nadir hallarda yaranır. Buna görə də o, bir daha vurğulayıb ki, "Ədalətli təzminat yolu ilə təyin edilən məbləğlərin ödənilməsinin monitorinqi: Nazirlər Komitəsinin hazırkı təcrübəsinin icmalı haqqında" memorandumun (sənəd № CM/Inf/DH) yenilənməsi və ya hətta təkmilləşdirilməsi məsələsini nəzərdən keçirmək faydalı ola bilər (CM/Inf/DH(2008)7 final, 15 yanvar 2009-cu il). Nazirlərin nümayəndələrinin 1252-ci iclasında (30 mart 2016-cı il) CDDH-nin tövsiyə etdiyi tədbirlərin görülməsi barədə razılığa gəlinib.

İcraatın bərpa edilməsi

66. Dövlətlər nəticəyə nail olmaq üçün vasitələri seçməkdə sərbəstdirlər. Həmin vasitələrdən biri də ərizəçinin işi üzrə icraatın bərpa edilməsi və ya işə yenidən baxılmasıdır. Lakin bu, yeganə vasitə deyil, Məhkəmənin qərarlarının icrasına nəzarət rolu çərçivəsində Nazirlər Komitəsinin təcrübəsində həqiqətən çoxlu sayda nümunələr mövcuddur ki, bu zaman digər həll yolları tapılıb və ərizəçinin mümkün qədər pozuntunun baş verməsindən əvvəlki vəziyyətinə qaytarılmasına şərait yaradılıb. İnzibati işə yenidən baxılması və ya əldən çıxmış imkana görə kompensasiya ödənilməsi yolu ilə xüsusi həll variantlarını qeyd etməyə dəyər, belə ki, çox zaman Məhkəmə özü presedent hüququnda bu praktikanı tətbiq edərək ərizəçiyə əldən çıxmış imkana görə kompensasiya təyin edir ki, bu da Məhkəmənin hüquqi təminat və ya üçüncü tərəflərin maraqları kimi həssas məsələlərlə məşğul olmamasına imkan yaradır. Beləliklə, iş üzrə icraatın bərpa edilməsi əhəmiyyətli bir vasitədir, amma yalnız çoxsaylı digər vasitələrdən biridir. Amma bu da həqiqətdir ki, ölkədaxili səviyyədə iş üzrə icraatın bərpasının və ya işə yenidən baxılmasının mümkünlüyü çox vaxt icra prosesini asanlaşdırır və onun yekunlaşmasını sürətləndirir. Üzv dövlətlərdə mülki işlər üzrə icraatın bərpasının mümkünlüyü ilə bağlı vahid təcrübə olmadığı üçün icraatın bərpası tədbirinə münasibət işin predmeti (mülki,

cinayət və ya inzibati) nəzərə alınmaqla fərqləndirilməlidir.

67. CDDH İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyası sisteminin uzunmüddətli gələcəyinə dair hesabatında xatırladı ki, ərizəçilərin vəziyyətlərinin düzəldilməsi zamanı qarşıya çıxan problemləri nəzərə alaraq, Nazirlər Komitəsi (2000)2 sayılı Tövsiyədə “Razılığa gələn Tərəfləri öz hüquq sistemlərində mümkün qədər əvvəlki vəziyyətin bərpasına nail olmaq üçün lazımı imkanların olmasını təmin etməyə” dəvət etmişdir.²¹ Məhkəmənin İslahatı üzrə Ekspertlər Komitəsinin (DH-GDR) 8-ci iclasında icraatların bərpa olunması məsələsi fikir mübadiləsinin predmeti olmuş²² və orada bu məsələnin geniş müzakirəsi aparılmış və Məhkəmə Qərarlarının İcrası Departamenti tərəfindən bu mövzuda dəyirmi masa təşkil olunmuşdur.²³ DH-GDR-də fikir mübadiləsi zamanı qeyd olunmuşdur ki, Razılığa gələn Yüksək Tərəflərin əksəriyyəti artıq cinayət işlərinin yenidən açılmasına icazə verirlər. İcraatın bərpası zərurətinin qiymətləndirilməsi üçün (2002)2 sayılı Tövsiyədə qəbul edilmiş meyarların aktuallığı qeyd edilsə də, o da vurğulanmışdır ki, icraatın bərpası ərizəçinin pozuntuya qədərki vəziyyətinə qaytarılmasını təmin etməyə yönələn vasitələrdən yalnız biridir. İştirakçı dövlətlər tərəfindən cinayət işləri üzrə digər həll yolları da (məsələn, amnistiya) tətbiq edilir. CDDH DH-GDR-də²⁴ fikir mübadiləsi aparıldıqdan sonra icraatın bərpası məsələsinə həsr olunmuş ixtisaslaşdırılmış veb-səhifənin yaradılmasını, eləcə də bu sahədə ölkədaxili praktika ilə bağlı sonrakı işləri²⁵ təqdir etmiş və qeyd etmişdir ki, iştirakçı dövlətlər bir çox digər iştirakçı dövlətlərdə təsadüf edilən təcrübələrdən və həll yollarından ilham mənbəyi kimi yararlanırlar.

Ümumi tədbirlər haqqında

68. Ümumi tədbirlər aşkar edilmiş pozuntuya və ya pozuntulara bənzər pozuntuların qarşısının alınması və ya davam edən pozuntulara son qoyulması öhdəliyinə aiddir. Müəyyən hallarda onlar həmçinin artıq törədilmiş pozuntuların aradan qaldırılması üçün hüquqi müdafiə vasitələrinin təsis edilməsi ilə bağlı ola bilər. Ümumi tədbirlərin müəyyənləşdirilməsi metodologiyası üç ardıcıl mərhələdən ibarətdir: problemin mənşəyinin və mənbələrinin müəyyən edilməsi; onun aradan qaldırılması üçün görüləcək tədbirlərin müəyyən edilməsi; və bu tədbirlərin arzu olunan təsirə malik olmasını təmin etmək üçün onların həyata keçirilməsinə nəzarət edilməsi. Koordinator bütün bu proses ərzində mühüm rola malikdir.

69. Birincisi, Məhkəmənin qərarında qeyd olunan problemləli vəziyyətlərin dəqiq mənbələri müəyyən edilməlidir. Hakimiyyət orqanları milli sistem daxilində Məhkəmə tərəfindən tənqid edilən halların səbəblərini müəyyən etməlidir. Bu məqsədlə koordinator

²¹ Bax: Tövsiyəyə dair İzahedici memorandum, 4-cü bənd.

²² Bax: sənəd № [DH-GDR \(2015\)R8](#), 10-11-ci bəndlər.

²³ “[İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin qərarından sonra icraatın bərpa olunması](#)”, 5-6 oktyabr 2015-ci il (Strasburq); xüsusilə Dəyirmi masa tədbirinin “[Nəticələr](#)” hissəsinə bax.

²⁴ Konvensiyanın icrası və Məhkəmənin qərarlarının icrası ilə bağlı məlumat: Məhkəmənin qərarlarından sonra işlərə yenidən baxılması və icraatların bərpası: <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/cddh/reformechr/Reopening-en.asp>.

²⁵ 2016-cı ilin yanvar ayında fikir mübadiləsi zamanı müəyyən edilmiş məsələlər və problemlər, o cümlədən yazılı materiallar və Katiblik tərəfindən hazırlanmış ümumiləşdirilmiş materiallar əsasında ümumi icmal dərc edilmişdir. Məhkəmə Qərarlarının İcrası Departamentinin təşkil etdiyi dəyirmi masadan sonra icra prosesi ilə bağlı rəhbər vəsaitin layihəsi hazırlanacaq.

problemin mənşəyini müəyyən etmək üçün müvafiq məlumat mənbələrinə müraciət etməlidir. Bu, problemin miqyasını müəyyən etməyə və müvafiq olaraq, onun mahiyyət xarakterli olub-olmadığını müəyyənləşdirməyə imkan verəcək.

70. Problemin mənbələri müəyyən edildikdən sonra onun həlli yollarına dair qərar verilməlidir. Dövlətlərdən asılı olaraq, görüləcək ümumi tədbirlərin müəyyən edilməsi koordinator və ya səlahiyyətli idarə tərəfindən həyata keçirilə bilər. Bununla bağlı III.A bölməsinə bax.

71. Ümumi tədbirlərin hazırlanması və qəbul edilməsi üçün prosedurlar müxtəlifdir və həm də daxili sistemlərdən və dövlətdəki təşkilati strukturundan asılıdır.

- i. *Danimarkada* qərarı icra etmək üçün ümumi tədbirlər tələb olunarsa, məsələn, əsas problem Danimarka qanunvericiliyinə aid olduğu hallarda, sözügedən qanunvericilik məsul orqan tərəfindən yenidən qiymətləndirilir və adətən bu qiymətləndirmə Ədliyyə Nazirliyi ilə birlikdə aparılır. Qanunvericilik səviyyəsində tədbirlər tələb olunarsa, məsul nazir lazımi dəyişiklikləri hazırlayır və təklifi parlamentə təqdim edir, bundan sonra təklif edilən dəyişikliyi qəbul etmək parlamentin öhdəsinə düşür. Eynilə, *Finlandiya* və *Yunanıstanda* bir məhkəmə qərarı və ya qərarlar qrupu qanunvericilikdə dəyişikliklər tələb edərsə, Hökumət lazımi dəyişiklikləri hazırlayır və müvafiq təklifi parlamentə təqdim edir. Milli səviyyədə əsas iş, məsələn, mümkün qanunvericilik dəyişikliklərinin hazırlanması sözügedən məsələyə cavabdeh olan müvafiq nazirliklər tərəfindən həyata keçirilir. *Belçikada* görülməli olan ümumi tədbirlərin müəyyən edilməsi ilk növbədə Hökumətin Nümayəndəsinin Ofisi ilə məsləhətləşmələr əsasında pozuntuya görə cavabdeh olan idarə tərəfindən həyata keçirilir. Təklif olunan tədbirlər kifayət etmədikdə, Hökumətin Nümayəndəsinin Ofisi qərarın icrasını təmin edəcəyini düşündüyü tədbirləri təklif edir.
- ii. *Birləşmiş Krallıqda* ümumi tədbirlər tələb olunarsa, onlar adətən müvafiq siyasət sahəsinə cavabdeh olan nazirlərin təsdiqini tələb edir (məsələn, qanunvericiliklərdə və ya təlimatlarda dəyişiklik edilməsi üçün). Seçilmiş yanaşma ilə bağlı mümkün problemlər həmçinin aparıcı nazirliklərin nazirləri, Ədliyyə naziri və digər aidiyyəti nazirlər arasında yazışmalar və görüşlər vasitəsilə qaldırıla və həll edilə bilər. Məhkəmə qərarının necə icra ediləcəyi ilə bağlı qərar qəbul edildikdən sonra Birləşmiş Krallıq hökumətinin bütün nazirləri və nazirlikləri üçün məcburi olan “kollektiv məsuliyyət” konstitusion prinsipi işə düşür, bu isə o deməkdir ki, icrada iştirak edən hər kəsin bu qərarın icrası istiqamətində işləməsi tələb olunur.

72. Dövlətin federal və ya mərkəzləşdirilməmiş xarakterli olması bir tərəfdən əsas problemlərin müəyyən edilməsinə, digər tərəfdən isə qəbul edilmiş ümumi tədbirlərin miqyasına təsir göstərə bilər.

- iii. Avstriya Konstitusiyasına görə, Məhkəmənin qərarını icra edərkən *Avstriyada* federal mərkəz ilə əyalətlər arasında səlahiyyət bölgüsünə əməl

edilməlidir. Bu halda, tələb olunan ümumi tədbirlər bütün əyalətlərin və ya aidiyyəti əyalətlərin səlahiyyətli orqanları tərəfindən həyata keçirilməlidir. Əyalətləri qanuni əsaslarla qərarı icra etməyə məcbur etmək üçün rəsmi göstəriş vermək səlahiyyətinə malik olan xüsusi qurum yoxdur.

- iv. *Almaniyada* ümumi tədbirlərin görülməsi üçün heç bir yazılı prosedur mövcud deyil. Qərar qüvvəyə mindikdən sonra Federal Ədliyyə Nazirliyinin nəzdindəki Nümayəndənin Ofisi qərarı təhlil edir və ümumi tədbirlərin görülməsinin zəruri olub-olmadığını müəyyənləşdirir. Əgər belə zərurət varsa, Ədliyyə Nazirliyi görülməli tədbirlərin xarakterindən asılı olaraq zəruri addımları atır, həmin tədbirlər federal qanunvericiliyin, əyalət (torpaq) qanunvericiliyinin, praktik təlimatların qəbulunu və yaxud sadəcə olaraq məlumatların məhkəmə orqanları arasında yayılmasını, o cümlədən Məhkəmənin qərarlarının tərcümə olunmasını tələb edə bilər. Ən ümumi tədbirlər federal qanunvericiliyin qəbulunu tələb edir. Belə hallarda icra hakimiyyəti zəruri qanunvericilik tədbirlərinin layihəsini hazırlamalıdır, sonra ona qanunverici orqanlar tərəfindən baxılır. Qanunverici orqan adətən layihənin birinci versiyasının hazırlanmasını icra hakimiyyətinin ixtiyarına buraxır, amma onun özünün də bu təşəbbüsü üzərinə götürmək hüququ var. Qanunvericiliyə olan ehtiyacı ilk öncə Ədliyyə Nazirliyi müəyyənləşdirir, lakin bu cür tədbirlərin rəsmi koordinasiyası müvafiq qanunvericilik sahəsinə cavabdeh olan nazirliyin üzərinə düşür. Beləliklə, bu prosedur ümumi qanunyaratma prosedurundan fərqlənir. Vurğulamaq lazımdır ki, bəzən həm də 16 əyalətin qanunverici orqanı, habelə həm federal, həm də əyalət (torpaq) səviyyəli icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən tədbirlərin görülməsi tələb olunur. Sonuncusu xüsusilə vacibdir, çünki əksər federal qanunlar əyalətlərin inzibati və məhkəmə orqanları tərəfindən icra və ya tətbiq edilir və həmin orqanlar ən yüksək instansiya məhkəmələri qarşısında cavabdehdirlər. Bu o deməkdir ki, federal səviyyədə qabaqlayıcı həbs tədbiri ilə bağlı yeni qanun qəbul oluna bilər, əyalət səviyyəsində isə bu məsələnin daha ətraflı tənzimlənməsi və qanunun praktikada tətbiqi baş verir. Məsələn, federal qanun indi əsassız olaraq uzun müddət davam edən məhkəmə icraatlarına görə kompensasiya nəzərdə tutur, lakin belə hallarda kompensasiya ödəmək və yetərli sayda hakim təyin etməklə icraatı sürətləndirmək üçün hüquqi müdafiə vasitələrini təmin etmək daha çox əyalətlərin üzərinə düşür. Bundan əlavə, əyalətlərin qanunverici orqanlarının hər biri məhkəmə icraatının həddindən artıq uzanmasına görə əyalətlərin konstitusiya məhkəmələri qarşısında ayrıca hüquqi müdafiə vasitələrini təmin etməlidir, çünki federal qanunvericilik onlara şamil edilmir. Federal sistemdən irəli gələn bu mürəkkəbliklər səbəbindən ümumi tədbirlərin qəbulu üçün vahid yanaşma yoxdur. Lazımi addımlara dair qərarlar ayrı-ayrılıqda qəbul edilir. Nümayəndənin Ofisi Almaniyalı Avropa Şurası orqanları qarşısında təmsil etsə də, icra tədbirlərinə bilavasitə cavabdeh olan qurumlarla işləyərkən onun rəsmi nəzarətçi statusu yoxdur. Bununla belə, Nümayəndənin Ofisi Ədliyyə Nazirliyində fəaliyyət göstərir ki, bu da, demək olar ki, bütün yeni qanunların qəbulu prosesində onun iştirak etməsinə və hətta əyalətlərin qərar qəbul edən orqanları ilə əlaqə saxlamaq üçün məsləhətçi rolundan istifadə edə bilməsinə şərait yaradır.

- v. *İsveçrədə* Məhkəmənin qərarından sonra ümumi tədbirlərin qəbulu prosesini başlatmaq və ya əlaqələndirmək vəzifəsi hər hansı konkret quruma həvalə olunmayıb. Beynəlxalq səviyyədə Federal Şura öz nümayəndəsi vasitəsilə Məhkəmə ilə əlaqədə olaraq İsveçrənin mövqeyini Məhkəmə qarşısında müdafiə edir və o, hətta pozuntu federal qanunvericilikdən daha çox, kanton qanunvericiliyindən irəli gəlsə belə, Məhkəmənin qərarları barədə məlumatlandırılan orqandır. İsveçrənin federal quruluşuna uyğun olaraq, ilk növbədə kantonlar kanton qanunvericiliyinə zidd olmayan federal və daxili qanunvericiliyin tətbiqinə görə cavabdehlik daşıyırlar. Beləliklə, Federal Şuranın qanunvericilikdə və kantonların praktikasında dəyişikliklərə təsir etmək imkanları məhdudlaşdırılmış olur. Federal Şuranın səlahiyyəti məhkəmə qərarına heç bir göstəriş və ya tövsiyə əlavə etmədən onu müvafiq kanton hökumətinə təqdim etməklə məhdudlaşır. Mübahisə predmeti olan qanunla bağlı dəyişiklik prosesini başlatmaq səlahiyyəti ümumiyyətlə müvafiq hökumətə (federal və ya kanton hökumətinə) məxsusdur. Belə təşəbbüslə həmçinin Məhkəmənin qərarına birbaşa istinad edən (federal və ya kantonal) parlament çıxış edə bilər. İsveçrə Hökumətinin Məhkəmədəki Nümayəndəsinin Bölməsi qanunvericiliyə dəyişiklik layihəsini hazırlayan hökumət və ya parlament administrasiyasının sərəncamındadır. Bu, xüsusilə federal səviyyədə özünü bürüzə verir.
- vi. *Belçikada* Federal Dövlət Ədliyyə Xidmətinin tərkibində olan Hökumətin Nümayəndəsinin Ofisi Məhkəmə ilə təmasda olur və milli səviyyədə qərarların icrasına nəzarət ona həvalə olunub. Hökumətin Nümayəndəsinin Ofisi ilə səlahiyyətli orqan arasında əsasən ümumi tədbirləri müəyyənləşdirmək və qəbul etmək üçün həyata keçirilən prosedur və dialoq, məsələnin federal dövlətin, yoxsa federasiya subyektlərinin səlahiyyətində olmasından asılı olmayaraq, fərqlənir. Bununla belə, dövlətin federal xarakteri səbəbindən ümumi tədbirlərin miqyası konkret olaraq məhkəmə qərarının aid olduğu federasiya subyektlərinin ərazisi ilə məhdudlaşa bilər. Federasiya subyektlərinin səlahiyyətlərinin idarə olunmasında fərqlilik Məhkəmənin pozuntunu müəyyən etmiş qərarının qüvvəsinin bir federasiya subyektindən digərinə ötürülməsinə imkan verməyə bilər.

73. Ümumi tədbirlərin hazırlanması və qəbulu çox vaxt milli işbirliyinin nəticəsidir. Bununla bağlı müvafiq təcrübələr aşağıda C hissəsində təqdim olunur.

Struktur problemləri haqqında

74. Məhkəmə struktur və ya sistem problemini müəyyən etməklə və qəbul edilməsini zəruri hesab etdiyi ümumi tədbirlərin növünü göstərməklə Konvensiyanın 46-cı maddəsinin konkret tətbiqini həyata keçirə bilər. Bu sözlər xüsusən pilot qərarlara aiddir. Pilot qərar proseduru ilə bağlı Məhkəmə Reqlamentinin 61-ci Qaydasına istinad etsək,

problem oxşar şikayət ərizələrinin verilməsinə səbəb olarsa və ya səbəb ola bilərsə struktur və ya sistem problemi kimi təsnif edilə bilər.²⁶

75. Konvensiyaya uyğun olmayan və çoxlu sayda insana təsir edə bilən situasiyanı vurğulayan struktur problemləri də ayrıca məhkəmə qərarında müəyyən edilə bilər (məsələn, həbsxanada həddən artıq sıxlığın olması və saxlanma şəraiti ilə bağlı *Vasileşku Belçikaya qarşı* iş üzrə qərara bax, 124-128-cü bəndlər). Nəhayət, müəyyən qərarlar ola bilər ki, Məhkəmə 46-cı maddəyə xüsusi istinad etmədən təkrarlanan problemləri qeydə alır (xüsusən bu işə bax: *Lankester Belçikaya qarşı*, 83, 93 və 94-cü bəndlər). Beləliklə, struktur problemləri cavabdeh dövlətin eyni situasiyanı qeydə alan qərarların qarşısını almaq iqtidarında olmamasının nəticəsidir.

76. Ümumi tədbirləri müəyyən etmək çətin ola bilər, çünki problem mürəkkəbdir və əlaqələndirici şəxslər şəbəkəsi vasitəsilə bütün ekspert rəylərinin alınmasını zəruri edir. Ən müxtəlif növlü ola bilən həll yollarını tapmağa və görüləcək tədbirlər barədə qərar verməyə yönələn səylər adətən milli səviyyədə işbirliyindən asılıdır. Ekspertlərin və ya eyni problemlə üzləşmiş digər dövlətlərin iştirakı ilə görüşlərin, seminarların və ya dəyirmi masaların keçirilməsi bu baxımdan xüsusilə faydalı ola bilər. Tədbirlərə dair qərar qəbul edildikdən sonra nəzərdə tutulmuş tədbirlərin istənilən nəticəni verməsini təmin etmək üçün monitoring və nəzarət sistemlərinin işə salınması vacibdir. Məhz bu son mərhələdə çox vaxt əlavə tələblər və ya artıq həyata keçirilmiş xüsusi tədbirin gücləndirilməsinə və ya uyğunlaşdırılmasına ehtiyac yaranır.

Bir çox hallarda, xüsusən Məhkəmənin pilot qərarına cavab olaraq, səmərəli hüquqi müdafiə vasitəsinin tətbiqinə ehtiyac duyulur ki (xüsusən bu işlərə bax: *Torregiani İtaliyaya qarşı*; *Rumpf Almaniyaya qarşı*; və ya *Djangozov, Finger, Kitov, Dimitrov və Hamanov Bolqarıstana qarşı*), bu da Məhkəmənin müəyyən etdiyi müddətə riayət etmək üçün koordinatorun təcili tədbirlər görməsini tələb edir.

77. Müvafiq ümumi tədbirlərin görülməsi üçün koordinator tərəfindən həyata keçirilən tədbirləri əks etdirən aşağıdakı nümunələr qeyd edilməlidir. İcra hakimiyyəti daxilində işbirliyi bu sahədə xüsusilə aktualdır.

- i. *Maria Atanasiu və başqaları Rumıniyaya qarşı* işdə kommunist rejimi dövründə milliləşdirilmiş əmlakların restitusiyasına/geri qaytarılmasına icazə vermək üçün yaradılmış mexanizmin səmərəsizliyi ilə bağlı pilot qərardan sonra Baş nazir 2010-cu ilin dekabr ayında müəyyən edilmiş sahə üzrə səlahiyyətli orqanların nümayəndələrindən ibarət Nazirliklərarası Komitə təsis etdi, o isə iclaslarda iştirak edəcək əlaqələndirici şəxsləri müəyyənləşdirdi. Hökumətin Nümayəndəsi Məhkəmənin müvafiq məhkəmə təcrübəsi nümunələrini təqdim etmək və qanunvericilik təkliflərinin bu məhkəmə təcrübəsinə uyğun olmasını təmin etmək üçün bütün bu iclaslarda

²⁶ Bu məsələ əvvəlcə Nazirlər Komitəsinin "Əsas sistem problemini müəyyən edən məhkəmə qərarlarına dair" CM/Rec(2004)3 sayılı Qətnaməsinin mövzusu olmuşdur. Daha sonra bu məsələyə CDDH tərəfindən bir neçə dəfə, xüsusən də Məhkəmə tərəfindən müəyyən edilmiş sistem problemlərindən irəli gələn çoxlu sayda şikayətlərin həlli yollarına dair qənaətlərdən və mümkün fəaliyyət təkliflərindən ibarət hesabatında (CDDH(2013)R78, Əlavə III) toxunulmuşdur. İkitərəfli nəzarət sisteminin tətbiqi üsulları Məhkəmə və/və ya Nazirlər Komitəsi tərəfindən müəyyən edilmiş struktur problemlərini və/və ya mürəkkəb problemləri qeydə alan qərarların gücləndirilmiş nəzarət proseduru çərçivəsində yoxlanılmasını nəzərdə tutur (CM/Inf/DH(2010)37). Bu baxımdan qeyd etmək lazımdır ki, mürəkkəb problem struktur xarakterli olmaya da bilər.

iştirak etdi. Qarşılaşdığı çətinliklərin fonunda Komitə qanun layihəsini yalnız 2013-cü ilin fevralında yekunlaşdırdı və 2013-cü ilin martında ictimai müzakirəyə çıxardı, müzakirələrin gedişində qanun layihəsinin şamil ediləcəyi mülkiyyətçi birliklərinin nümayəndələri ilə, habelə prefektura və yerli hakimiyyət orqanlarının nümayəndələri ilə bir neçə görüş keçirildi. Qanunun hazırlanması üçün Komitənin növbəti iclaslarında ictimai müzakirənin iştirakçıları tərəfindən səsləndirilən qeydlər və təkliflər təhlil edildi. Hökumətin yüksək səviyyəli nümayəndələri də Məhkəmə Qərarlarının İcrası Departamenti və Məhkəmənin Katibliyi ilə birlikdə qanun layihəsi üzrə ətraflı məsləhətləşmələrə başladılar. Belə məsləhətləşmələrin əhəmiyyəti Baş nazirlə Avropa Şurasının Baş katibi arasında 2013-cü ilin martında Buxarestdə keçirilmiş iclasda vurğulandı. Bu iclasdan sonra Hökumət Məhkəmə Qərarlarının İcrası Departamenti və Məhkəmənin Katibliyi ilə müzakirə edilmiş bəzi düzəlişləri qanun layihəsinin mətninə daxil etdi. Qanun parlament tərəfindən 22 aprel 2013-cü il tarixində qəbul edildi. Parlament üzvləri bu pilot qərarla əks olunmuş məsələdən xəbərdar idilər, o cümlədən Məhkəmənin çıxardığı qərarların icrasına nəzarət üzrə Alt Komissiyanın təşkil etdiyi və səlahiyyətli icra hakimiyyəti orqanlarının nümayəndələrinin iştirak etdiyi iclaslarda (Nümayəndələr Palatasında) onunla tanış olmuşdular. 2013-cü ilin iyununda Nazirlər Komitəsi yeni qanunun qəbulunu alqışladı və səlahiyyətli orqanların yeni mexanizmin səmərəli işləməsinə təmin etmək üçün zərurət yarandıqda qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada müdaxilələr də daxil olmaqla operativ tədbirlər görə bilməsi üçün onun tətbiqinin milli səviyyədə yaxından və daimi olaraq izlənilməsinin vacibliyini vurğuladı. Bu tövsiyələr əsasında Baş nazirin 2013-cü ilin noyabrında qəbul etdiyi qərarla yeni qanunun tətbiqinin izlənilməsi və dəstəklənməsi üçün Nazirliklərarası Komitə yaradıldı. Bu Komitə nazirliklərin, habelə əmlak restitusiyası sahəsində səlahiyyətləri olan mərkəzi qurumların və orqanların nümayəndələrindən ibarətdir və sonuncular bu Komitənin iclaslarında iştirak etmək vəzifəsi daşıyan əlaqələndirici şəxsləri rəsmən təyin etmişlər. Fəaliyyətində Hökumətin Nümayəndəsinin də iştirak etdiyi İcra Komitəsi restitusiya prosesində baş verən irəliləyişlər, eləcə də qarşıya çıxan problemlər üzərində işləmişdir. O, həll yollarını müəyyən etmiş və Hökumətə və ya müvafiq orqana təqdim etmişdir. 2014-cü ilin dekabrında Nazirlər Komitəsi bu qrupa aid 85 işin bağlanması barədə qərar qəbul etdi ki, onlar üzrə artıq bütün fərdi tədbirlər görülmüşdü. Bu qərar Məhkəmənin digər bir iş üzrə qərarının (*Pređa və başqaları Rumıniyaya qarşı*, 29 aprel 2014-cü il tarixli qərar) və yeni qanunda nəzərdə tutulmuş ilk addımların atılması nəticəsində əldə edilmiş irəliləyişlərin fonunda qəbul edilmişdir.

- ii. *Sacaleanu Rumıniyaya qarşı*²⁷ işlər qrupunu nəzərdən keçirdikdən sonra Hökumət idarələrarası işçi qrupuna məhkəmənin yekun qərarlarına administrasiya tərəfindən operativ şəkildə əməl olunmasını təmin etmək üçün tələb olunan qanunverici və/yaxud inzibati tədbirlərin müəyyən

²⁷ Ərizə № 73970/01, 12.06.2005-ci il tarixli yekun qərar.

edilməsini tapşırırdı. İşçi qrupu bu problemin kompleks həllini təmin etmək üçün ölkə üzrə bütün dövlət orqanlarından onlara qarşı çıxarılmış yekun məhkəmə qərarlarının icra vəziyyəti ilə bağlı hesabatların, bu prosesdə rast gəlinən maneələrə dair qeydlərin təqdim edilməsini istədi.

- iii. *Rusiya Federasiyasında* Rusiya Federasiyasının Məhkəmə yanında Nümayəndəsinə verilmiş səlahiyyətlərin həyata keçirilməsi və onun təklifləri əsasında kompleks və/və ya struktur xarakterli problemlərin müəyyən edildiyi işlərdə Məhkəmənin qərarlarının icrası üçün işçi qrupları yaradılmışdır. Səlahiyyətli dövlət orqanlarının Məhkəmənin qərarlarının icrasına bu cür yanaşması ölkədaxili yekun məhkəmə qərarlarının icra olunmaması probleminə aid olan *Timofeyev işlər qrupu* (235 iş) üzrə icraatı (bax: CM/ResDH(2016)268 sayılı yekun qətnamə), habelə mülki işlər üzrə icraatda ərizəçilərin xeyrinə çıxarılmış yekun məhkəmə qərarlarının məhkəmə nəzarəti qaydasında ləğv edilməsi səbəbindən hüquqi müəyyənlik prinsipinin pozulması ilə əlaqədar olan *Ryabykh işlər qrupu* (113 iş) üzrə icraatı (bax: CM/ResDH(2017)83 sayılı yekun qətnamə) yekunlaşdırıb işləri bağlamağa imkan verdi. *Ananyev Rusiyaya qarşı*, *Burdov Rusiyaya qarşı (№ 2)*, *Gerasimov Rusiyaya qarşı* işlərdə pilot qərarlarla əlaqədar olaraq Rusiya Hökuməti səmərəli daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin yaradılması və təkmilləşdirilməsi üzrə konkret qanunvericilik tədbirləri planı hazırlamış və qəbul etmişdir. Müvafiq olaraq, 8 mart 2015-ci il tarixli 21-FZ №-li Federal Qanunla Rusiya Federasiyasının İnzibati Prosesual Məcəlləsinin (bundan sonra – Rusiya Federasiyasının İnzibati Prosesual Məcəlləsi) qəbul edilməsi ilə əlaqədar olaraq bəzi qanunvericilik aktlarına dəyişikliklər edilməsi haqqında bir sıra qanunlar qəbul edilmişdir (8 mart 2015-ci il tarixli 22-FZ və 23-FZ №-li Federal Qanunlar, 8 mart 2015-ci il tarixli 1-FZ №-li Federal Konstitusiya Qanunu). Bu qanunlar xeyli dərəcədə təkmilləşdirilmiş qabaqlayıcı daxili hüquqi müdafiə vasitəsinin yaradılmasını nəzərdə tutur. Rusiya Federasiyasının İnzibati Prosesual Məcəlləsinin müddəaları dövlət orqanlarının və dövlət hakimiyyəti səlahiyyətlərinin verildiyi digər qurumların, habelə onların vəzifəli şəxslərinin hərəkətlərindən (hərəkətsizliyindən) yeni prosedurlar çərçivəsində Məhkəməyə şikayət edilməsinə imkan verir. *Burdov işi (№ 2)* ilə əlaqədar olaraq, “Ağlabatan müddətdə məhkəmə araşdırması hüququnun və ya məhkəmə qərarının ağlabatan müddətdə icrası hüququnun pozulmasına görə kompensasiya haqqında” 68-FZ №-li Federal Qanun qəbul edilmişdir. Bu hüquqi müdafiə vasitəsi Avropa Məhkəməsi tərəfindən səmərəli hesab edilmiş və Nazirlər Komitəsi tərəfindən müsbət qiymətləndirilmişdir (bax: 3 dekabr 2011-ci il tarixli CM/Res(2011)293 sayılı qətnamə).
- iv. Lüksemburqda Konvensiyanın pozulmasının ən başlıca səbəbi 2010-cu ilə qədər məhkəmə icraatlarının həddindən artıq uzun sürməsi ilə bağlı olmuşdur. Bundan sonra Məhkəmə daxili hüquqi müdafiə vasitəsinin mövcudluğunu təsdiq etmişdir (*Leandro da Silva Lüksemburqa qarşı* iş üzrə 11 fevral 2010-cu il tarixli qərar). Bununla belə, struktur problemini həll etmək üçün tədbirlər görülmüşdür. İşçi heyətinin artırılması ilə yanaşı, işlərə baxılmasında səmərəliliyi artırmaq üçün prosedurlara yenidən baxılmışdır. Həyata keçirilən tədbirlərin təsirini qiymətləndirmək üçün

məhkəmə orqanları tərəfindən məhkəmə orqanlarının hər bir səviyyəsində işlərə sərf olunan vaxtı ölçən statistik məlumatlar sistemi yaradılmışdır. Bu sistem prosesual gecikmələrə səbəb olan struktur və ya punktual səbəblərin müəyyən edilməsini yaxşılaşdırmağa imkan verir. Bundan əlavə, işlərin məhkəmə instansiyaları tərəfindən sürətlə həll edilməsini təmin etmək üçün Baş prokurorun fərdi nəzarət istiqamətində söylərini vurğulamaq lazımdır. Bu söylərə prokurorluqla poçt rəbitəsi vasitəsilə müntəzəm əlaqə saxlanılması, habelə məhkəmə təcrübəsini təqdim etmələri üçün bütün instansiyalara aylıq və illik sorğuların göndərilməsi daxildir.

- v. *Serbiyada* mürəkkəb işlərdə, xüsusən pilot qərarlarla əlaqədar hallarda fəaliyyət planlarının hazırlanması ilə bağlı əsas rolu Konvensiyanın pozulmasına səbəb olan hərəkətlərə görə məsuliyyət daşıyan nazirlik və ya dövlət orqanı oynayır. Məsələn, *Alisic və digər ərizəçilərin şikayətləri üzrə işlər* (xarici valyuta ilə “köhnə” əmanətlərə aid işlər) ilə əlaqədar olaraq yaradılmış çoxsektorlu işçi qrupunun fəaliyyəti Maliyyə Nazirliyi tərəfindən əlaqələndirilmişdir.
- vi. *Türkiyədə* 23 sentyabr 2012-ci il tarixindən əvvəl Avropa Məhkəməsinə edilən bəzi müraciətlərin araşdırılması nəticəsində pozuntu aşkar edildikdən sonra təzminat ödənilməklə mübahisələrin həllinə cavabdeh olan İnsan Hüquqları üzrə Təzminat Komissiyası Ədliyyə Nazirliyinin nəzdində yaradılmışdır.
- vii. *Bolqarıstanda* “həbsxana islahatı” adlandırılan işlərə həbs şəraiti ilə bağlı *Neshkov və başqaları Bolqarıstana qarşı işdə*²⁸ pilot qərar çıxarılmazdan əvvəl başlanılmışdı. Problemin mənşəyi müəyyən edildi: bir sıra istintaq təcridxanalarında yenidənqurma işlərinə başlandı və səmərəli hüquqi müdafiə vasitələrinin tətbiqi üçün müxtəlif variantlar araşdırıldı, o cümlədən 2014-cü ilin dekabrında keçirilən dəyirmi masada müzakirə edildi. Ədliyyə Nazirliyində işçi qrupu yaradıldı. Onun tərkibinə ədliyyə orqanlarının, prokurorluğun, QHT-lərin, Ədliyyə Nazirliyinin, Cəzaların İcrası Baş İdarəsinin, Ombudsman Aparatının və s. qurumların nümayəndələri daxil idi. İşçi qrupunun məqsədi məhkumların ilkin olaraq yerləşdirilməsi və köçürülməsi, vaxtından əvvəl şərti azadlığa buraxılması, yeni hüquqi müdafiə vasitələrinin tətbiqi ilə bağlı yeni qaydaların qəbulunu nəzərdə tutan qanun layihəsini hazırlamaq idi. Qanun layihəsi parlamentə təqdim edildi və 2017-ci ilin yanvarında onun tərəfindən qəbul edildi. Nümayəndənin Ofisinin təmsilçiləri işçi qrupunun bütün iclaslarında və pilot qərarın icrası ilə bağlı bütün prosesdə iştirak etmişlər.
- viii. Polşada 2009-cu ildən bəri qeyri-adekvat şəraitdə həbsdə saxlanmaya və xüsusilə də həddən artıq sıxlıq səbəbindən ərizəçilərə qarşı qeyri-insani və ləyaqəti alçaldan rəftara aid olan işlərin böyük bir qrupunun Nazirlər Komitəsi tərəfindən 2016-cı ildə uğurla həll edildiyi müəyyən edilmişdir. *Orchowski Polşaya qarşı və Sikorski Polşaya qarşı işlər* üzrə qərarlar²⁹

²⁸ *Neshkov və başqaları Bolqarıstana qarşı*, ərizələr № [36925/10](#), [21487/12](#), [72893/12](#), [73196/12](#), [77718/12](#) və [9717/13](#), 27 yanvar 2015-ci il tarixli qərar.

²⁹ *Orchowski Polşaya qarşı*, ərizə № 17885/04, 22 oktyabr 2009-cu il tarixli qərar; *Norbert Sikorski Polşaya qarşı*, ərizə № 17599/05, 22 oktyabr 2009-cu il tarixli qərar.

2009-cu ildə qəbul edilsə də, Polşanın hakimiyyət orqanları təcridxanalarda və həbsxanalarda sıxlıq probleminin aradan qaldırılmasına yönəlmiş tədbirlərin həyata keçirilməsinə artıq problem ərizəçilərin şikayətlərində və həmçinin Məhkəmənin kommunikasiyalarında qaldırıldığı andan başlamışdılar. Hökumətin Nümayəndəsinin şəxsi iştirakı sayəsində Məhkəmədə icraatların erkən mərhələsində geniş çeşidli tədbirlər həyata keçirilmişdir. Bu barədə *Orchowski Polşaya qarşı* iş üzrə qərarda birbaşa qeyd edilir (89-91-ci bəndlər). Demək olar ki, son on il ərzində Polşanın hakimiyyət orqanları geniş çeşidli ümumi tədbirlər həyata keçirmişlər ki, bunun sayəsində Nazirlər Komitəsi tərəfindən yuxarıda qeyd olunan işlər üzrə qərarların icrası prosesinə xitam verən CM/ResDH(2016)254 sayılı yekun qətnamə qəbul edilmişdir.

IV. MİLLİ SƏVİYYƏDƏ İŞBİRLİYİ

78. Fəaliyyət planlarının və hesabatlarının hazırlanması ilə bağlı formalaşmış təcrübələr (yuxarıda III B bölməsinə bax) göstərir ki, onların hazırlanmasında milli səviyyədə işbirliyi mühüm rol oynayır. “İkitərəfli nəzarət proseduru çərçivəsində fəaliyyət planları və hesabatları” mövzusunda Strasburqda keçirilmiş dəyirmi masada “milli parlamentlər və vətəndaş cəmiyyəti də daxil olmaqla, fəaliyyət planının hazırlanmasına bütün maraqlı tərəflərin cəlb edilməsinin vacibliyi” vurğulanıb. “Səmərəli işbirliyinin inkişafında, xüsusən dövlətlərin həll etməli olduğu kompleks və/yaxud struktur xarakterli problemlərin həllində fəaliyyət planlarının mühüm potensialı” da bu münasibətlə xüsusi vurğulanıb. Bundan əvvəlki vəsaitlərin hazırlanması işinin gedişində vurğulandığı kimi və bu Bələdçinin hazırlanmasına dair müzakirələr zamanı bir daha qeyd edildiyi kimi, milli səviyyədə işbirliyi təkcə fəaliyyət planlarının hazırlanması ilə məhdudlaşmır. O, icra prosesinin bütün hissələri üçün vacibdir və struktur problemlərini həll etmək (yuxarıda “struktur problemləri” bölməsinə bax) və davamlı problemlərin olduğu situasiyaları aradan qaldırmaq üçün ən vacib vasitədir (aşağıda VII hissəyə bax).

79. Bu hissədə müxtəlif yerli subyektlər arasında işbirliyi metodologiyası təqdim edilir. Hesab edirik ki, onları təfərrüatlı şəkildə təqdim etməzdən əvvəl bir təcrübəni, yəni bəzi üzv dövlətlərdə Məhkəmənin qərarlarının icrası ilə məşğul olan **qurumlararası orqanların yaradılması** praktikasını qeyd etmək lazımdır. Bütün maraqlı ölkədaxili subyektləri (və ya əksəriyyətini) əhatə edən bu cür təsisatların yaradılması onların təkcə qərarların operativ icrası üçün deyil, ümumilikdə Konvensiyanın həyata keçirilməsi məqsədi ilə proseslərə cəlb edilməsinə və fəaliyyətlərin koordinasiyasına nail olmaq üçün əhəmiyyətli potensiala malikdir. Milli maraqlı tərəflər arasında gücləndirilmiş qarşılıqlı əlaqənin əhəmiyyəti İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyası sisteminin uzunmüddətli gələcəyinə dair CDDH-nin hesabatında (məsələn, 60-cı və 74-cü bəndlərdə) xüsusilə vurğulanmışdır.

80. Bu şəkildə qurulan strukturlar çox müxtəlif tərkibə malik ola bilər və konkret qərarın icrasını sürətləndirmək və ya Məhkəmənin qərarlarının icrası prosesi haqqında çoxsaylı iştirakçılar arasında məlumatlılığı artırmaq üçün onların sərəncamında geniş alətlər və tədbirlər ola bilər.

- i. *Xorvatiyada* Nümayəndənin Ofisi haqqında Əsasnaməyə uyğun olaraq, İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin Qərar və Qəraradlarının İcrası üzrə Ekspertlər Şurası idarələrarası və qurumlararası ekspert orqanı kimi

yaradılmış və qərarların icrasına yönələn müvafiq tədbirləri müəyyənləşdirmək və onların həyata keçirilməsini monitorinq etmək vəzifəsi ona həvalə olunmuşdur. Ekspertlər Şurası bütün nazirliklərin və digər hökumət qurumlarının, dövlət agentliklərinin və idarələrinin ekspertlərindən, Konstitusiya Məhkəməsinin, Ali Məhkəmənin, Dövlət Prokurorluğunun və Ombudsman Aparatının nümayəndələrindən ibarətdir. Nümayəndə Ekspertlər Şurasının sədridir və Şuranın işində iştirak etmək üçün digər dövlət orqanlarının və yerli hakimiyyət orqanlarının nümayəndələrini dəvət edə bilər. Ekspertlər Şurası tam, genişləndirilmiş və ya dar tərkibdə işləyə bilər. O, icra proseslərinin ümumi vəziyyətini və bu proseslə bağlı ümumi məsələləri nəzərdən keçirmək üçün ildə ən azı bir dəfə tam tərkibdə toplanır. O, müəyyən qərarların və ya qərar qruplarının icrası üçün görülməli olan tədbirlərin xarakterindən asılı olaraq digər tərkiblərdə də toplaşır. Şuranın sərəncamında icra prosesinin sürətləndirilməsinə yönəlmiş tədbirlər var, o, konkret olaraq səlahiyyətli orqanı bu istiqamətdə addımlar atmağa sövq edən qərarlar qəbul edə bilər. Şura həmçinin prosesdə qarşıya çıxan biləcək mümkün problemlər barədə icra hakimiyyətini məlumatlandırma və hər hansı mümkün maneələrin aradan qaldırılmasını təmin etmək məqsədilə konkret qərarın və ya qərar qruplarının icrası üçün səlahiyyətli orqanlarla görüşlər keçirə bilər.

- ii. *Çex Respublikasında 2015-ci ildə Hökumətin Nümayəndəsinin Ofisi İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin Qərarlarının İcrası üzrə Ekspertlər Komitəsini* yaradıb. Onun fəaliyyətinin hüquqi əsası Hökumətin Nümayəndəsi haqqında Əsasnamənin 5-ci maddəsinin 5-ci bəndində öz əksini tapıb ki, bu da Hökumətin Nümayəndəsinin öz missiyasının yerinə yetirilməsinə aid istənilən məsələ ilə bağlı məsləhətçi orqan yaratmasına imkan verir. Ekspertlər Komitəsinin tərkibinə bütün əsas aidiyyəti subyektlərin, o cümlədən bütün nazirliklərin, parlamentin, Konstitusiya Məhkəməsinin, Ali Məhkəmənin, Ali İnzibati Məhkəmənin, Ali prokurorluğun, İctimai Hüquq Müdafiəçisinin, Çexiya Vəkillər Assosiasiyasının, akademik dairələrin və QHT-lərin təmsilçiləri daxildir. Hökumətin Nümayəndəsinin Ofisi Nümayəndənin katibliyi kimi fəaliyyət göstərir. Komitə üzvləri, xüsusən də nazirlikləri təmsil edənlər adətən yüksək vəzifələrdə çalışırlar və onlar adətən öz qurumlarında insan hüquqları üzrə koordinatorlardır. Beləliklə, onlar Məhkəmənin qərarlarının operativ icrasını təmin etmək üçün yaxşı təchiz olunmalıdırlar. Komitənin əsas rolu Məhkəmənin Çex Respublikasına qarşı qərarları ilə bağlı konstruktiv müzakirələr aparmaqdan və onların uğurlu icrasını təmin etmək məqsədilə müvafiq (ümumi) tədbirləri tövsiyə etməkdən ibarətdir. Daha sonra bu tövsiyələr Hökumətin Nümayəndəsinin Ofisi tərəfindən icra prosesinin milli səviyyədə başladılması və əlaqələndirilməsi üçün ciddi əsas kimi istifadə olunur. Bundan əlavə, Komitə milli qanunvericiliyin və təcrübənin Konvensiyanın digər iştirakçı dövlətlərinə münasibətdə Məhkəmənin presedent hüququna uyğunluğu ilə bağlı daha geniş məsələləri həll edə bilər. Ekspertlər Komitəsinin iclaslarından əvvəl Hökumətin Nümayəndəsinin Ofisi tərəfindən hazırlanmış məlumatlandırıcı material onun üzvləri arasında paylanır. Məlumatlandırıcı materialda Məhkəmənin Çex Respublikasına qarşı son qərarlarının icra ilə əlaqədar əsas elementlər

müəyyən edilir və orada həmçinin səlahiyyətli orqanlar üçün təklif olunan addımlar və tapşırıqlar haqqında məlumatlar öz əksini tapa bilər. Məlumatlandırıcı material Ekspertlər Komitəsinin müzakirəsi üçün baza rolunu oynayır. Komitənin müvafiq iclasından sonra məlumatlandırıcı material Ədliyyə Nazirliyinin internet saytında yerləşdirilir.

- iii. Şəffaflıq və İnsan Hüquqları üzrə Baş Katiblik çərçivəsində fəaliyyət göstərən “Məhkəmə qərarlarının icrasına nəzarət üzrə milli mexanizm” (12.09.2016-cı ildə qüvvəyə minmiş 4443/2016 sayılı Qanun, 62-66-cı maddələr) bu yaxınlarda *Yunanıstanda* yaradılmışdır. Hökumətin Nümayəndəsi və həmçinin Xarici İşlər Nazirliyi və Şəffaflıq və İnsan Hüquqları üzrə Baş Katiblik bu qurumun tərkib hissəsidir. Şəffaflıq və İnsan Hüquqları üzrə Baş Katiblik sözügedən mexanizmin sədri seçilib. Bu orqan aşağıdakı səlahiyyətlərə malikdir: Məhkəmənin qərarlarının tətbiqinə nəzarət və bu işin milli qanunvericilik və inzibati təcrübə ilə əlaqələndirilməsi; qərarların tətbiqi üçün təkliflərin hazırlanması; Konvensiyanın və Məhkəmənin presedent hüququnun dövlət idarəetmə və ədliyyə orqanlarında, eləcə də vətəndaş cəmiyyəti daxilində təbliğinə və yayılmasına kömək etmək. Bu qurum iki ildən bir iclaslar və ya lazım gəldikdə sədrin dəvəti ilə əlavə iclaslar keçirir. Milli mexanizm tərəfindən görülən işlərə dəstək məqsədilə bu görüşlərdə iştirak etmək üçün QHT-lər, ekspertlər və ya digər subyektlər dəvət oluna bilər.
- iv. Qurumlararası Komissiya 2012-ci ildə “*keçmiş Yuqoslaviya respublikası Makedoniyada*” yaradılmışdır. Onun tərkibinə bütün aidiyyəti nazirliklərin yüksək vəzifəli şəxsləri, Məhkəmə Şurasının və Dövlət Prokurorları Şurasının sədrləri, Ombudsman və Hökumətin Nümayəndəsi daxildir. Digər subyektlər də (QHT-lər, hüquq ekspertləri və hüquqşünaslar) dəvət oluna bilər. Komissiyanın rolu xüsusilə fərdi və ümumi tədbirləri, qanunvericilik islahatlarını təklif etməkdən ibarətdir və o, hər il qanunvericilik assambleyasına hesabat verməyə borcludur.
- v. *Polşada* İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin yuxarıda adı çəkilən Nazirliklərarası Komitəsinin vəzifələri sırasına, digərləri ilə yanaşı, Məhkəmənin qərar və qəraradlarının nazirlər tərəfindən icrasına nəzarət, icra vəziyyəti haqqında illik hesabatların hazırlanması, qərarların müzakirəsi, Məhkəmənin presedent hüququ ilə bağlı ən mühüm problemlərin müzakirəsi və Konvensiyanın pozulmasının qarşısının alınmasına yönəlmiş tədbirlər haqqında təkliflərin hazırlanması daxildir. Hazırda onun əsas diqqəti qərarların icrasına yönəlib, lakin o, eyni zamanda Brayton və Brüssel Bəyannamələrinin yerinə yetirilməsi üçün, habelə Konvensiyanın həyata keçirilməsini yaxşılaşdırmaq və Məhkəmənin presedent hüququnun yayılmasını təkmilləşdirmək üçün müxtəlif qurumların qabaqcıl təcrübə və təşəbbüslərinin paylaşılması üzrə platforma təşkil edir. Komitə bütün nazirlər, Dövlət Xəzinədarlığının Baş Müvəkkili və Hökumətin Bərabər rəftar üzrə səlahiyyətli nümayəndəsi tərəfindən təyin edilmiş ekspertlərdən ibarətdir. Ona Hökumətin Nümayəndəsi rəhbərlik edir. Komitənin işlərində iştirak etmək üçün bir çox digər qurumlar, xüsusən də parlament, məhkəmə hakimiyyətinin ən yüksək instansiyaları, Milli

prokurorluq, polis orqanları, Penitensiar Xidmət və Dövlət Qanunvericilik Mərkəzi əlaqələndirici şəxslər təyin etmişlər. Komitənin sədri istənilən digər müvafiq qurumu iclasa dəvət edə bilər. Komitənin bütün iclasları həmçinin Ombudsmanın da iştirakı üçün açıqdır. Dekabr plenar iclası həm də vətəndaş cəmiyyəti və hüquqşünaslar üçün açıqdır. Sonuncular digər iclaslara və ya işçi qruplarına dəvət oluna bilər. Dekabr iclası xüsusi xarakter daşıyır, çünki onun məqsədi Komitənin işinin nəticələrini qiymətləndirmək və təkmilləşdirilməsi üçün təklifləri dinləməkdir. Komitə 3 aydan bir toplanır və onun bütün müzakirələri haqqında ətraflı hesabatlar onlayn rejimdə mövcuddur. İcra prosesinin sadələşdirilməsi məqsədi ilə Baş nazir 2015-ci ildə müvafiq nazirlər tərəfindən fəaliyyət planlarının və fəaliyyət hesabatlarının təqdim edilməsinin müfəssəl qrafikini nəzərdə tutan qərarına kompleks dəyişiklikləri imzalayıb.

81. Məhkəmənin müəyyən qərarına reaksiya göstərmək üçün **xüsusi qurumlararası komitələr də yaradıla bilər** (eyni təcrübəyə həmçinin yuxarıda “struktur problemləri” bölməsində bax). *Matelly Fransaya qarşı və Adefdromil Fransaya qarşı* işlərdə hərbiçilərin birləşmək hüququ ilə bağlı 2 oktyabr 2014-cü ildə Məhkəmənin qəbul etdiyi qərarlardan sonra icra hakimiyyəti bütün müvafiq subyektlərin (parlament, məhkəmə hakimiyyəti və icra hakimiyyəti orqanları) xüsusi həssas sahəyə cəlb edilməsinə imkan verən mexanizm yaratmışdır. Bu missiya ilə əlaqədar Fransa Respublikasının Prezidenti 2014-cü il oktyabrın 16-da verdiyi bəyanatla Dövlət Şurasının idarəetmə bölməsinin sədri cənab Bernar Peşördən (*Bernard Pêcheur*) bu qərarların əhatə dairəsi və nəticələrinin təhlili prosesinə başlamaq xahişi ilə müraciət etmişdir. Bu prosesdə Dövlət Şurasının idarəetmə bölməsinin sədri müvafiq nazirliklərdən (müdafiə nazirliyi, daxili işlər nazirliyi, əmək nazirliyi, xarici işlər və beynəlxalq inkişaf nazirliyi) bir neçə nümayəndənin daxil olduğu dəstək qrupu yaratdı, onlara Məhkəmənin qərarından irəli gələn dəyişikliklərin öyrənilməsi üçün texniki təhlil aparmaq həvalə olundu. Bu dəstək qrupu dörd dəfə toplandı. Həmin dəstək qrupu ilə eyni vaxtda Dövlət Şurasının idarəetmə bölməsinin sədri ən yüksək rütbəli dövlət və hərbi qulluqçularla, xüsusən də ordunun baş qərargah rəisi və milli jandarm idarəsinin baş direktoru ilə müzakirədə olan islahatlarla bağlı məsləhətləşdi. Bu iş metodu müdafiə və milli təhlükəsizlik tələblərinə, eləcə də fundamental milli maraqlara riayət etməklə Məhkəmənin qərarlarının icrasını təmin edən qanun layihəsinin razılaşdırılmış şəkildə yazılmasına imkan verdi. Bundan əlavə, bu missiyaya Fransanın iki ən yüksək məhkəmə instansiyasından birinin, yəni öz funksiyasına görə Fransa hökumətinin Məhkəmənin qərarlarını qeyd-şərtsiz icra etmək öhdəliyinə xüsusi diqqət yetirən Dövlət Şurasının hakimi rəhbərlik edirdi. Hesabatın təqdim edilməsindən sonra parlamentin müdafiə komissiyası məsələni öz icraatına qəbul etdi və xüsusən bir neçə dinləmə keçirərək Məhkəmənin qərarlarının nəticələri ilə bağlı genişmiqyaslı işə başladı. Sonda 28 iyul 2015-ci il tarixli qanunla müdafiə məəcəlləsi haqqında qanunvericiliyin L. 4121-4-cü maddəsində dəyişiklik edilərək hərbiçilərə, dövlətin maraqlarına hörmət etmək şərti ilə, hərbiçilərin milli peşə birliklərini yaratmaq hüququ verildi.

A. İcra hakimiyyəti daxilində işbirliyi

Rec(2008)2 sayılı Tövsiyə

1. [...] Bu koordinator:

- [...]

- qərarın icrası üçün milli səviyyədə zəruri tədbirlər haqqında qərarın qəbuluna məsul olan şəxslər və ya orqanlarla əlaqə saxlamaq ... üçün zəruri hüquq və səlahiyyətlərə malik olmalıdır.

5. Milli səviyyədə icra prosesində müvafiq subyektlər arasında istər ümumilikdə, istərsə də konkret qərara münasibətdə səmərəli işbirliyini formalaşdırmağa və onların müvafiq səlahiyyətlərini müəyyən etməyə yönələn hər hansı faydalı tədbirlərin qəbul edilməsini asanlaşdırmalıdır; ...

82. İcra hakimiyyəti daxilində tətbiq edilən mexanizmlər icra ediləcək qərarın mürəkkəbliyindən asılı olaraq dəyişir. Onlar aşağıdakılar ola bilər: maraqlı tərəflərin qeyri-formal və ya formal məsləhətləşmələri, konkret olaraq Məhkəmənin qərarlarının icrası məsələləri ilə məşğul olmaq funksiyası daşıyan və ya daşımayan və ya xüsusi əsasda yaradılan daimi komitələrə müraciət etmək və yaxud yüksək səviyyəli nümayəndələrin cəlb edilməsi.

Formal və ya qeyri-formal məsləhətləşmələr

83. **İcra hakimiyyətinin özündə məsul şəxslər və ya qurumlarla məsləhətləşmələr formal və ya qeyri-formal xarakter daşıya bilər.** Əlaqələndirici şəxslərin təyin edilməsi (yuxarıda II C hissəsində nəzərdən keçirilmişdir) işbirliyini asanlaşdırır. Məsələn, *Fransada* bu toplantılar müvafiq nazirliklərin topladığı qeyri-rəsmi görüşlər formasında ola bilər, burada müxtəlif məsələlər, məsələn, işin Böyük Palataya göndərilməsi, habelə Məhkəmənin qərarında nəzərdə tutulan fərdi və ümumi tədbirlər nəzərdən keçirilə bilər. Bu cür görüşlər konkret icra tədbirləri ilə bağlı bütün hallar üçün təşkil edilir. *Latviyada* Hökumətin Nümayəndəsinin Ofisi tərəfindən qəbul edilən və Nazirlər Kabineti də daxil olmaqla bütün müvafiq milli orqanların Məhkəmənin qənaətləri barədə məlumatlandırılmasını nəzərdə tutan yanaşmanın həm icra prosesində, həm də ümumi tədbirlərin müəyyənləşdirilməsi və hazırlanması prosesində iştirak edən rəsmi şəxslərlə və səlahiyyətli orqanlarla əlaqə saxlamaq baxımından olduqca faydalı olduğu öz təsdiqini tapmışdır. *Belçikada*, məsələn, müvafiq nazirə rəsmi məktub göndərilməsi müvafiq administrasiyadakı adi əlaqələndirici şəxslə məsləhətləşmələrlə paralel həyata keçirilir. Məsləhətləşmələr təkcə bir nazirlik daxilində deyil, həm də bir neçə nazirliyə müraciət etməklə müxtəlif səviyyələrdə aparıla bilər. Bir neçə departamenti əhatə edən davamlı sistem problemi olduğu halda, məsələyə Federal Hökumətin üzvlərindən ibarət Nazirlər Şurası da baxa bilər, belə hal ölkədə məhbuslarla qarşı rəftarla əlaqədar olaraq Belçikaya qarşı qaldırılmış *L.B. işlər qrupuna* aid qərarların icrası kontekstində Belçikada baş verib. Həmçinin *Çex Respublikasında* müvafiq nazirliklə həll yolu tapılmazsa, məsələ bütövlükdə hökumət qarşısında qaldırıla bilər.

Konkret olaraq Məhkəmənin qərarlarının icrası məsələləri ilə məşğul olmaq funksiyası daşıyan və ya daşımayan daimi komitələrə müraciət

84. Müvafiq orqanlar Məhkəmənin qərarının icrasını müzakirə etmək üçün daimi komitələrə müraciət edə bilirlər. Bəzi üzv dövlətlərdə (*Latviya, Birləşmiş Krallıq*) mövcud forumlar, xüsusən Məhkəmənin qərarlarının icrasından kənar daha geniş siyasət və hüquqi məsələlərlə məşğul olan nazirliklərarası komitələr də öz işlərində Məhkəmənin qərarlarına baxa bilirlər. Bu, xüsusən məhkəmə qərarının birdən çox nazirlik və ya qurumun işi ilə əlaqəli olduğu, xüsusilə mübahisəli və ya həssas məsələyə aid olduğu və/və ya qanunvericiliyə dəyişiklik edilməsini tələb etdiyi hallara aiddir. *Latviyada* xüsusi işçi qrupunun yaradılmasına ehtiyac olmadıqda, bu iş Ədliyyə Nazirliyinin nəzdində yaradılmış daimi ekspert işçi qruplarından birinə (məsələn, Cinayət prosessual hüququ üzrə daimi işçi qrupuna və ya Cinayət hüququ üzrə daimi işçi qrupuna) həvalə edilə bilər. Bu daimi qruplar Məhkəmənin qənaətlərinin peşəkar hüquqşünaslar arasında müzakirə oluna biləcəyi forumlardır. Əvvəllər müəyyən hallarda həm də ekspert müzakirələri Məhkəmə tərəfindən müəyyən edilmiş pozuntuların aradan qaldırılmasına öz töhfəsini vermişdir, bunlar o hallardır ki, əsas problem sistem problemi ilə və ya hüquq normalarının mövcud olmaması ilə deyil, yanlış inzibati və ya məhkəmə praktikası ilə, yaxud müvafiq hüquq normalarının düzgün olmayan tətbiqi və ya şərhli ilə əlaqəli olur. Nəticədə mövcud qanunvericilik bazasına dəyişiklik edilməsinə ehtiyac qalmır və əvəzində müvafiq praktikaya dair təlimatlar verilir. Digər hallarda isə daha aydın hüquq normalarının zəruriliyi müzakirə olunur və qəbul edildiyi təqdirdə qanunvericiliyə müvafiq dəyişikliklər daxil edilir. Dəyişikliyin ekspert işçi qrupunda razılaşdırılmış mətni daha sonra Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən Nazirlər Kabinetinə təqdim edilir, sonuncu isə onu rəsmən təsdiq edilmək və sonra isə qəbul olunmaq üçün parlamentə göndərir.

Xüsusi komitələrə müraciət

85. Xüsusi komitələrin yaradılması ilə bağlı bəzi nümunələri qeyd etmək olar.

- i. *Bolqarıstanda* qaraçıların məcburi köçürülməsi ilə bağlı yerli bələdiyyələrin nümayəndələri ilə səmərəli görüşlər və müzakirələr keçirilmişdir və hazırda da keçirilir (*Yordanova və başqaları Bolqarıstana qarşı*³⁰ iş üzrə qərarın icrası kontekstində). Məhkəmənin qərarının xülasəsi və bu cür köçürülmə qərarlarının icrası ilə bağlı təlimatlar işlənib hazırlanmış və bəzi bələdiyyələrə göndərilmişdir.
- ii. *Latviyada* bir sıra hallarda Nazirlər Kabinetinin qərarı ilə xüsusi ekspert işçi qrupları yaradılmışdır ki, onlara ciddi şəkildə müəyyən edilmiş müddət ərzində Məhkəmənin gəldiyi nəticələri nəzərdən keçirərək lazımi tədbirlər barəsində düşünmək və onların layihəsini hazırlamaq tapşırılmışdır. Məsələn, *Petrova Latviyaya qarşı*³¹ və *Elberte Latviyaya qarşı*³² işlərdə Məhkəmənin gəldiyi nəticələrin əsasında orqan transplantasiyasına aid daxili qanunvericilik üzrə xüsusi işçi qrupu yaradılmışdır. Hər iki işdə Məhkəmə qohumların ölmüş şəxsin toxumalarının götürülməsinə razılıq vermək və ya ona qarşı çıxmaq hüququnun mahiyyəti və əhatə dairəsi ilə bağlı məsələyə baxmışdır. Dövlətin tətbiq etdiyi daha fəal yanaşmanı əks

³⁰ *Yordanova və başqaları Bolqarıstana qarşı*, ərizə № [25446/06](#), 25446/06, 24 aprel 2012-ci il tarixli qərar.

³¹ *Petrova Latviyaya qarşı*, ərizə № 4605/05, 24 iyun 2014-cü il tarixli qərar.

³² *Elberte Latviyaya qarşı*, ərizə № 61243/08, 13 yanvar 2015-ci il tarixli qərar.

etdirən digər bir nümunədə Ədliyyə Nazirliyinin nəzdində xüsusi işçi qrupu yaradılmış və ona polis orqanları tərəfindən törədilən qəddar rəftar hallarının səmərəli araşdırılmamasına gətirib çıxaran cari nöqsanları araşdırmaq həvalə olunmuşdu. Qeyd etmək lazımdır ki, bu təşəbbüs polisin qəddar rəftarına dair iddiaların araşdırılması üçün mövcud hüquqi baza və sistem barədə hələ Məhkəmənin rəyini bildirməsindən əvvəl irəli sürülmüşdü. Xüsusi işçi qrupu yeni müstəqil istintaq orqanının yaradılması da daxil olmaqla bir sıra dəyişikliklər təklif etdi. Nəticədə müstəqil istintaq orqanı kimi Daxili Təhlükəsizlik İdarəsi yaradıldı.

- iii. 2011-ci ilin may ayından *Rumuniyada* Baş nazirin qərarı ilə *Moldovaya* aid işlərin icrasına nəzarətə görə cavabdeh olan nazirliklərarası işçi qrupu yaradıldı. Söhbət üç etnik icmanın birgə yaşadığı kənddə qaraçıların üzvləşdiyi irqçi cinayətlərin nəticələri ilə bağlı bir qrup işdən gedir. 2014-cü ildən başlayaraq Baş nazirin qərarı ilə işçi qrupunun işinin koordinasiyası Xarici İşlər Nazirliyinə (Hökumətin Nümayəndəsi onun tərkibində çalışır) həvalə edildi; Məhkəmənin qərarlarının icrası ilə bağlı yeni strategiya qəbul olundu (tibb mərkəzinin və sənaye meydançasının tikintisi üçün əsasları müəyyən edən normativ akt qəbul edildi; artıq görülmüş tədbirlərin təsirini dəyərləndirmək üçün dərinlən qiymətləndirmə aparıldı və bu qərarların tam icrası üçün hansı tədbirlərin hələ də zəruri ola biləcəyi müəyyən edildi). İşçi Qrupu daxilində əlaqələri, eyni zamanda İşçi Qrupunun yerli hakimiyyət orqanları ilə əlaqəsini asanlaşdırmaq üçün əlaqələndirici şəxslər (qeyri-rəsmi qaydada) müəyyən edildi. 2014 və 2015-ci illərdə İşçi Qrupu icra üçün qəbul edilmiş tədbirlərin təsirini qiymətləndirmək üçün yerli hakimiyyət orqanları ilə məsləhətləşmələr apardı (yazılı sorğular və işçi görüşləri vasitəsilə); o həmçinin lokal və ümummilli QHT-lərlə iki görüş təşkil etdi. Bu məsləhətləşmələr İşçi Qrupunun görülmüş tədbirlərə dair apardığı qiymətləndirməni dəqiqləşdirməsi üçün hadisə yerinə səfər etməsinə gətirib çıxardı. Bu səfər zamanı İşçi Qrupu yerli hakimiyyət orqanlarının və üç etnik icmanın nümayəndələri ilə görüşdü. O həmçinin hər üç etnik icmaya mənsub kənd sakinləri ilə müsahibələr apardı. Bu addımlardan sonra İşçi Qrupu görülmüş tədbirlər sayəsində üç etnik icma arasında münasibətlərin qaydasına düşdüyünü hesab etdi. Üç icmanın yerli hakimiyyət orqanları ilə çox yaxşı əlaqələri var, onlar qaraçı mənşəli kəndlilərə qarşı ayrı-seçkilik xarakteri daşımayan münasibət nümayiş etdirir və potensial münasibətlərin qarşısının alınmasında fəal iştirak edirlər. İşçi Qrupu bu aspektləri nəzərə alaraq, eyni zamanda həm də təhsil, səhiyyə xidmətlərindən istifadə imkanları, iqtisadi vəziyyət, mənzil təminatının və ətraf mühitin vəziyyəti kimi sahələrdə əldə edilmiş nəticələri nəzərə alaraq belə qənaətə gəldi ki, görülmüş tədbirlər ümidverici nəticələr əldə etməyə imkan verib. Lakin tibb mərkəzinin və sənaye meydançasının tikintisinin hələ yekunlaşmadığını və icmaların birliyini, ayrı-seçkiliyin aradan

qaldırılmasını, təhsilə marağı təmin etmək məqsədi daşıyan tədbirlərin uzunmüddətli perspektivə əsaslandığını nəzərə alaraq, İşçi Qrupu icmaların vəziyyətini yaxından izləməyə davam etməyi təklif etdi. Buna nail olmaq üçün yerli hakimiyyət orqanları ona ildə ən azı bir dəfə əldə edilmiş irəliləyişlər haqqında hesabat təqdim etməli olacaqlar. QHT-lər də hesabat təqdim edə biləcək və İşçi Qrupu hər bir problemin həllini təmin edəcək. Bundan əlavə, İşçi Qrupu növbəti üç il ərzində hadisə yerinə hər il səfərlər etməyi təklif etmişdir. 2016-cı ilin mart ayında Nazirlər Komitəsi bu məhkəmə qərarlarının icrasının gedişini, eyni zamanda qərarın icrası ilə bağlı sonrakı fəaliyyətlərə İşçi Qrupunun cəlb olunduğunu nəzərə alaraq, bu qərarların icrasına nəzarət prosesinə xitam vermək barədə qərar qəbul etdi.

- iv. *Birləşmiş Krallıqda* Məhkəmənin qərarlarının müxtəlif idarələrə aid məsələləri əhatə etdiyi hallarda idarələrarası işçi qruplarının yaradılması adi haldır və çox vaxt qərarın təsirinə məruz qalan qurumlar bu qrupların fəaliyyətlərinə cəlb olunur. Bu, bütün aktual məsələlərin nəzərdən keçirilməsini və səmərəli həll yollarının tapılmasını təmin edir. Belə işçi qrupları, məsələn, *S & Marper Birləşmiş Krallığa qarşı* və *Gillan & Quinton Birləşmiş Krallığa qarşı* işlərlə əlaqədar yaradılmışdır. Lazım gələrsə, belə işçi qrupları nazirliklər səviyyəsində də yaradıla bilər, lakin bu, çox qeyri-adi hal olardı və işin xüsusilə mürəkkəb olduğunu əks etdirmiş olardı.

Yüksək səviyyəli nümayəndələrin cəlb edilməsi

86. Məhkəmə qərarının ümummilliyə miqyasda təsirə malik olduğu və ya konkret maraqlara aid olduğu müəyyən hallarda prosesə hökumət və ya dövlət başçısının birbaşa cəlb olunması işçi qrupuna zəruri səlahiyyətlərin verilməsinə imkan yaradır.

87. Məsələn, *Menesson Fransaya qarşı* və *Labassee Fransaya qarşı* işlər üzrə qərarlar çıxarıldıqda sonra hər iki qərar barədə şərh bildirmək üçün Xarici İşlər və Beynəlxalq İnkişaf Nazirliyinin, eləcə də Ədliyyə Nazirliyinin iştirakı ilə ilk iclas keçirildi. Eyni zamanda, bu qərarların əhəmiyyətini nəzərə alaraq, Fransa Respublikasının Baş naziri və Prezidenti tezliklə bu işlərə Hökumətin Baş Katibliyinin koordinasiyası ilə nazirliklərarası səviyyədə baxılması barədə qərar qəbul etdilər. İlk nazirliklərarası iclasların məqsədi Məhkəmənin qərarlarını və onların nəticələrini təhlil etmək, icra tədbirləri haqqında fikir mübadiləsi aparmaq idi. Sonrakı görüşlər bütün iştirakçıların bu son dərəcə mürəkkəb məsələ ilə bağlı fikir mübadiləsi aparmasına imkan verdi, koordinatorun rolu isə Məhkəmənin bu qərarlarındakı motivləri və bundan çıxarıla biləcək nəticələri təkrarən qeyd etməkdən ibarət oldu.

B. Qanunvericilik hakimiyyəti daxilində işbirliyi

Rec(2008)2 sayılı Təvsiyə

1. [Üzv dövlətlərə təvsiyə edilir ki,] lazım gəldikdə, öz parlamentlərini qərarların icrasının vəziyyəti və bununla bağlı görülən tədbirlər barədə məlumatlandırsınlar.

88. Rec(2008)2 sayılı Təvsiyədə məhkəmə qərarlarının icrası və bununla bağlı görülən tədbirlər barədə parlamentləri məlumatlandırmağa dair ümumi çağırış yer almışdı, amma sonrakı hökumətlərarası fəaliyyətlər bu çərçivədən kənara çıxdı və iştirakçı dövlətlər parlamentin iştirakını gücləndirmək məqsədilə əlavə tədbirlər görməyə təşviq edildi. Brayton Konfransında iştirakçı dövlətlərə çağırış edildi ki: “iii. qəbul edilmiş tədbirlərin reallaşdırılmasının səmərəliliyinin yoxlanılmasında milli parlamentlərin mühüm rolunu dəstəkləsinlər” (bax: F.29.a.iii). Bu təşviqetmə Brüssel Konfransında da təkrarlandı və iştirakçı dövlətlərə çağırış edildi ki: “xüsusən məqsədəuyğun olduqda, məsələn, müəyyən məhkəmə qərarlarının icrası ilə bağlı milli parlamentlərə illik və ya tematik hesabatlar göndərməklə və ya icra hakimiyyəti orqanları ilə müzakirələr aparmaqla qərarın icrası prosesinə milli parlamentlərin cəlb edilməsini təşviq etsinlər” (Fəaliyyət Planı, B.2.h)).

89. Eynilə, İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyası sisteminin uzunmüddətli gələcəyinə dair hesabatında CDDH qeyd etdi ki: “Qanunvericilik aktlarını qəbul etməklə milli parlamentlər milli səviyyədə insan hüquqlarının qorunmasına görə əsas məsuliyyət daşıyırlar. Konvensiya tərəfindən rəsmi olaraq milli parlamentlərə həvalə olunan yeganə rol milli parlamentlərin üzvlərindən ibarət nümayəndə heyətlərindən təşkil olunmuş Parlament Assambleyasının səlahiyyətləri vasitəsilə Məhkəmənin hakimlərini seçməkdən ibarət dolaylı roldur. Bununla belə, milli parlamentlərin sistemdə yerinə yetirə biləcəyi digər mühüm rolları var, məsələn, hökumətin bütün hərəkətlərinin Konvensiya standartlarına uyğunluğunu yoxlamaq və onların Məhkəmə qərarlarının icrasında daha aktiv iştirakına nail olmaq buraya daxildir”.³³

90. İştirakçı dövlətlər tərəfindən görülən tədbirlər çoxsaylı və müxtəlifdir, onlar Brayton və Brüssel Bəyannamələrinin çağırışlarına cavab verir və eyni zamanda Rec(2008)2 sayılı Təvsiyədə yer alan 9-cu təvsiyənin hüquqlarını aşaraq daha geniş məsələləri əhatə edir. Müxtəlif tədbirlərdən bəhs etməzdən əvvəl qeyd etmək lazımdır ki, həyata keçirilən bütün tədbirlər hakimiyyət bölgüsü prinsipinə və parlamentlərin müstəqilliyi tələbinə uyğundur. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Rec(2004)5 sayılı Təvsiyəyə uyğun olaraq qanun layihəsinin Konvensiyanın tələblərinə uyğunluğunun yoxlanılması icra prosesinə kömək etmək üçün mühüm vasitədir. Bu məsələyə və bu sahədə işlənib hazırlanmış qabaqcıl təcrübələrə bu Bələdçidə toxunulmur. Bununla əlaqədar olaraq 2016-cı ilin aprelində İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyası Sistemi üzrə Ekspertlər Komitəsində (DH-SYSC) aparılmış müvafiq fikir mübadiləsindən

³³ 12 may 2015-ci il tarixində Varşavada Midlseks Universiteti və İnsan Hüquqları üzrə Helsinki Fondunun birgə təşkilatçılığı ilə keçirilmiş [“Parlamentlər və İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi”](#) mövzusunda konfransda və 7 sentyabr 2015-ci ildə Vestminsterdə keçirilmiş “Qanunun aliliyinin və insan hüquqlarının qorunmasında və həyata keçirilməsində parlamentlərin rolu” mövzusunda konfransda müzakirə edilmiş məsələlərə bax. Həmçinin bax: Alice Donald və Philip Leach, *Parlamentlər və İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi*, Oksford Universitetinin nəşriyyatı, 2016-cı il.

sonrakı addımları qeyd etmək lazımdır.³⁴

91. Bir çox dövlətlər tərəfindən etiraf edilmişdir ki, **parlamentin tərkibində ixtisaslaşmış orqanın** yaradılması Məhkəmənin qərarlarının icrası prosesinin izlənilməsində parlamentin rolunu gücləndirə bilər.

- i. *Çex Respublikasında* 2014-cü ildə Nümayəndələr Palatasının ixtisaslaşmış işçi orqanlarından biri olan Nümayəndələr Palatasının Konstitusiyaya və hüquq komitəsinin tərkibində İctimai hüquq müdafiəçisinin qanunvericilik təşəbbüsləri və İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi ilə əlaqədar Alt komitə yaradılmışdır, o, Nümayəndələr Palatasının qanunvericilik və nəzarət funksiyalarına dəstək göstərir. Alt komitə Konvensiya və Məhkəmə ilə bağlı deputatların məlumatlandırılmasını vacib hesab etdiyi istənilən məsələni müzakirə edə bilər.
- ii. *Yunanıstanda* əsassız ləngimələrin qarşısını almaq üçün parlamentin tərkibində icra prosesinə milli səviyyədə nəzarət etmək üçün Daimi Komitə yaradılıb. Koordinator qismində çıxış edən Dövlət Hüquq Şurası Yunanıstana qarşı çıxarılan qərarlarla bağlı bütün lazımi məlumatları təqdim etməklə, habelə zəruri hallarda bu Komitənin iclaslarında iştirak etməklə (o, iclaslarda Nümayəndənin Ofisinin əməkdaşı ilə təmsil olunur) yuxarıda qeyd olunan Komitə ilə əməkdaşlıq edir. Dövlət Hüquq Şurası ona icra prosesi haqqında hesabat təqdim edir, hesabatda icra ediləcək qərarların sayı, habelə Şura tərəfindən baxılmış məsələlər və problemlər göstərilir.
- iii. 2009-cu ildən etibarən *Rumıniyada* da xüsusi komissiya yaradılmışdır, bu, Nümayəndələr Palatasının Hüquq, intizam və immunitet məsələləri komissiyası nəzdində İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin Rumıniyaya qarşı çıxardığı qərarların icrasına nəzarət edən Alt komissiyadır. Onun təsis edilməsi barədə qərara uyğun olaraq, Alt komissiya, digər məsələlərlə yanaşı, Məhkəmənin qərarından sonra zəruri olan qanunvericilik dəyişikliklərinə xüsusi diqqət yetirir, bu zaman o, qanunvericilikdə dəyişiklik edilməsi və ya Konvensiyaya zidd olan normativ aktın ləğv olunması üçün hökumətin parlamente qanun layihəsi təqdim etmək öhdəliyinə riayət etməsinə nəzarət edir. 2015-ci ildən etibarən Senatda (Parlamentin digər palatasında) eyni məqsəd daşıyan komissiya yaradılıb. Hökumətin Nümayəndəsi bu yeni orqanı Rumıniyaya qarşı qərarların qəbul edilməsinə səbəb olan əsas iş qrupları üzrə qərarların icrası prosesi haqqında məlumatlandırır.

92. **Müxtəlif təcrübələr və tədbirlər** milli parlamentlərin Məhkəmənin qərarlarının icrası prosesinə cəlb edilməsinə imkan verir.

³⁴ Bax: DH-SYSC-nin 1-ci iclasına dair hesabat (sənəd № DH-SYSC (2016)R1, 13-14-cü bəndlər).

İcra prosesi və ona nəzarət edilməsi ilə bağlı məlumatların ötürülməsi

İllik hesabatın təqdim edilməsi

93. *Belçika, Bolqarıstan, Xorvatiya, Danimarka, Estoniya, Almaniya, Fransa, Monteneqro, Niderland, Polşa, Rumıniya, Birləşmiş Krallıq və ya İsveçdə olduğu kimi, məlumatlar parlamentə illik hesabat şəklində təqdim edilə bilər. Bu illik hesabatlar və ya qeydlər aşağıdakıları özündə ehtiva edə bilər:*

- Məhkəmənin müvafiq dövlətə və ya digər dövlətlərə qarşı çıxardığı qərar və qəraradların xülasəsi (əksər dövlətlərdə mövcud olan bu təcrübə çərçivəsində parlamentə illik hesabat təqdim edilir);
- dostcasına həll və ya birtərəfli bəyannamə vasitəsilə həll və yaxud şikayətin qəbul edilməzliyi barədə Məhkəmənin qəraradlarının qeyd edilməsi (*Fransa*);
- Məhkəmənin icraatında olan işlərə (*Bolqarıstan, Estoniya*) və ya müvafiq dövlətə qarşı Məhkəməyə verilmiş şikayətlərə dair statistik məlumatlar barədə müvafiq informasiyaların siyahısı və təhlili (*Estoniya, Polşa, Slovakiya Respublikası*);
- icra prosesində olan Məhkəmənin qərarlarının vurğulanması (*Bolqarıstan, Estoniya*);
- icra prosesi və müvafiq siyasətin hazırlanması barədə ümumi məlumat (*Belçika, Fransa, Polşa*);
- Nazirlər Komitəsinin icraatında olan işlərin icra vəziyyəti (*Belçika, Fransa, Polşa, Rumıniya və Slovakiya Respublikası*);
- qanunvericilikdə dəyişiklik edilməsi zərurəti ilə bağlı məlumat (*Bolqarıstan, Estoniya və Polşa*);
- Məhkəməyə təqdim edilmiş konkret işlərdə (*Niderland, Polşa*) il ərzində görülmüş fərdi və ümumi tədbirlərin xülasəsi və ərizəçilərə təyin edilmiş ədalətli təzminat ilə bağlı statistika (*Bolqarıstan*);
- Nazirlər Komitəsinə təqdim edilmiş fəaliyyət planları və hesabatları (*Belçika, Litva və Polşa*);
- Nazirlər Komitəsi tərəfindən qəbul edilmiş qərar və qətnamələr (*Belçika, Polşa*);
- digər dövlətlərə qarşı çıxarılmış qərarların təhlili əsasında Məhkəmənin presedent hüququnun təkamülü fonunda diqqətlə öyrənilməyə layiq olan qanunvericilik sahələri (*Estoniya, Polşa*).

94. **İllik hesabatın təqdim edilməsi üçün xüsusi prosedurlar bəzi dövlətlərdə qəbul edilmişdir** və bu işə müxtəlif parlament komitələri cəlb edilə bilər.

- i. *Almaniyada* Bundestaq aşağıdakı proseduru qəbul etmişdir: “Bundestaq Federal hökuməti Almaniyaya qarşı çıxarılmış qərarların icrası ilə bağlı hər il və adekvat formada müvafiq komitələrə (İnsan hüquqları və humanitar yardım komitəsi, Hüquq məsələləri komitəsi və Müraciətlər komitəsi) hesabat verməyə çağırır” (Federal parlamentin çap olunmuş materialları, 16/5734). Federal Ədliyyə və İstehlakçıların Hüquqlarının Müdafiəsi Nazirliyi bu məsələyə aid qərarlarının İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin presedent hüququna və işlər üzrə qərarların icrasına dair illik hesabatla uyğun olmasına diqqət yetirirlər. Bu hesabat adıçəkilən

komitələrə təqdim olunur. Bundan sonra komitələr öz iclaslarından birində hesabatları müzakirə etməyə başlayırlar. Bu zaman adətən Federal hökumətin şifahi hesabat verməsi tələb olunur.

- ii. *Polşada* səlahiyyətli nazirlər Hökumətin Nümayəndəsinin müşayiəti ilə həm Seymin, həm də Senatın insan hüquqlarına cavabdeh olan parlament komitələrində hesabatların araşdırıldığı dinləmələrdə iştirak edirlər.
- iii. *Belçikada* Ədliyyə nazirinin təklifi ilə Nümayəndə 2015-2016-cı illər üçün İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsində aparılmış Belçika barəsində məhkəmə icraatlarına dair ilk illik hesabatı Senatın İnstitusional məsələlər komitəsinə təqdim etməyə dəvət edilmişdir.
- iv. *Birləşmiş Krallıqda* illik hesabat dərc edildikdən sonra nazirlər İnsan Hüquqları üzrə Birgə Komitənin müraciəti əsasında çox zaman həmin komitədəki şifahi sessiyalarda iştirak edirlər. Bu sessiyalarda adətən hesabatın məzmununa diqqət yetirir, amma insan hüquqları ilə bağlı istənilən məsələyə baxıla bilər. İclaslar açıq keçirilir və stenoqramlar parlamentin internet saytında yerləşdirilir.
- v. *Rusiya Federasiyasında* ədliyyə naziri parlament saati çərçivəsində hər il - parlament qarşısında çıxış edir, o cümlədən Avropa Məhkəməsinin presedent hüququnun müxtəlif aspektləri və onun Rusiya Federasiyasının hüquq sistemində tətbiqi ilə bağlı məsələlərə toxunur.

Məhkəmənin konkret qərarı ilə bağlı məlumatların ötürülməsi

95. Koordinator və ya Hökumətin Nümayəndəsi qərarın icrası üçün qanunvericilikdə dəyişiklik tələb edildiyi qənaətdə olduqda, bu barədə məlumatları müntəzəm olaraq parlamentə ötürür və bununla yanaşı, parlamentlər həmçinin konkret qərarın icrası üçün tələb olunan tədbirlərlə bağlı məlumat ala bilərlər, məsələn, bu məlumat onlara nəzərdən keçirilən icra tədbirlərinin izahını özündə əks etdirən məktub və ya memorandum vasitəsilə ötürülə bilər. Bundan əlavə, çox zaman milli qanunvericilikdə nəzərdə tutulur ki, qanun layihəsi parlamentə təqdim edilərkən ona həm də Konvensiya ilə bağlı qaldırılan potensial məsələləri özündə əks etdirən ətraflı izahedici sənəd əlavə edilməlidir. Bu baxımdan aşağıdakı təcrübələri də qeyd etmək olar:

- i. *Ermənistanda* hökumət Konvensiyanın həyata keçirilməsinə, Məhkəmənin qərarlarının icrasına və Nazirlər Komitəsinin müvafiq tövsiyələrinə uyğun olaraq qanunvericiliyə dəyişiklik edilməsinin və ya yeni qanunların qəbulunun zərurliyini izah edən ətraflı əsaslandırılmaları parlamentə təqdim edir. Son dövrə aid səmərəli və uğurlu əməkdaşlıq nümunəsi qismində Ermənistan Respublikasının hökuməti ilə milli qanunvericilik assambleyası arasında Ermənistan Respublikasının Mülki Məcəlləsinə dəyişikliklərin edilməsi prosesində qurulmuş dialoqu göstərmək olar. Nəticədə qısa müddət ərzində mənəvi ziyanın ödənilməsinin yeni mexanizmi yaradılmışdır.

- ii. *Kiprdə* qanunvericilik sektorunun hüquqsünasları müvafiq qanun layihələrinin parlament komitələrində müzakirələrində iştirak edir və fikirlərini bildirirlər. Parlamentin aidiyyəti komitələri sektordan daxil olan müvafiq məktub vasitəsilə məhkəmə qərarı ilə öncədən tanış olurlar. Bundan əlavə, bütün qanun layihələrini müşayiət edən və həmçinin Baş prokuror tərəfindən hazırlanan imzalanmış İzahedici Memorandumda konkret qanun layihəsinin müddəaları izah edilir və onun məqsədinin Məhkəmənin qərarlarına riayət olunmasını təmin etmək və gələcəkdə oxşar pozuntuların qarşısını almaq olduğu bildirilir.
- iii. *Niderlandda* Məhkəmənin Konvensiyanın pozulduğunu müəyyən etdiyi hallarda görülməli tədbirlər qanunvericilik və/və ya fundamental siyasət dəyişikliklərini nəzərdə tutduqda, adətən müvafiq nazir(lər) parlamentə bunun qanunvericilik və/və ya siyasət sahəsində nəticələrini izah edən məktub(lar) göndərir(lər).
- iv. *Latviyada* Hökumətin Nümayəndəsi qanunvericilik aktlarına dəyişikliklərin layihələri ilə və ya adi qanunlarla bağlı icra hakimiyyəti səviyyəsində müzakirələrdə iştirak etdikdə, həm də bu mətnlərin araşdırılmasına cavabdeh olan parlament komissiyalarının iclaslarında iştirak etməlidir. Hökumətin Nümayəndəsinin tez-tez tədbirlərdə görünməsi və nüfuzu nəticəsində parlament komissiyalarında müzakirələr zamanı həmişə ondan mövzu ilə bağlı rəyini bildirməsi və bilgilərini bölüşməsi xahiş olunur.

96. **Öz növbəsində parlamentlər hər bir konkret halda**, məsələn, adətən *Belçikada* və ya *Niderlandda* olduğu kimi **hökumətə suallar ünvanlamaqla** və ya *Latviyada* olduğu kimi qanun layihəsi üzrə müzakirələr çərçivəsində **əlavə məlumat tələb edə bilərlər**. Vurgulanmışdır ki, çox vaxt bu suallar hökumətin Məhkəmənin qərarını necə icra etmək niyyətində olduğu və gələcəkdə oxşar işlərin qarşısının necə alınacağı barədə məlumat verməsini tələb edir. Parlamentin bu sualları hökumətin təcili reaksiya verməsini zəruri edir. Bu yolla parlament icra prosesində səmərəli rol oynaya bilər. Eləcə də adətən *Litvada* olduğu Məhkəmənin bu və ya digər qərarının icra vəziyyəti haqqında Hökumətin Nümayəndəsinin məlumat təqdim etməsi tələb oluna bilər.

Məsləhətləşmələrdən istifadə

97. **Milli parlamentlərlə dialoq həmçinin bütövlükdə Məhkəmənin qərarlarının icrası ilə bağlı mütəmadi olaraq təşkil edilən məsləhətləşmələr və ya konkret qərarla bağlı ayrıca tədbir çərçivəsində aparıla bilər.**

- i. *Rusiya Federasiyasında* Rusiya Federasiyası Ədliyyə Nazirliyinin və Nümayəndənin Aparatının nümayəndələri Rusiya Federasiyası Federal Məclisinin palatalarının komitə və komissiyalarının iclaslarında, habelə qanun layihələrinin və digər qanunların və normativ aktların hazırlanmasında iştirak edirlər.

- ii. Bu, *İsveçrədəki* təcrübədə olduğu kimi, koordinator ilə Avropa Şurası Parlament Assambleyasındakı parlament nümayəndə heyəti arasında keçirilən iclası da özündə ehtiva edə bilər. Bu tədbir problemlə məsələləri müzakirə etmək üçün ildə dörd dəfə keçirilir. O, icraatı başa çatmayan işlərlə, qəbul edilmiş qərarlarla və ya siyasi dəstəyin zəruri olduğu işlərlə və ya lazım gəldikdə qanunvericilik layihəsi ilə əlaqədar ola bilər.
- iii. *Fransada* Məhkəmənin qərarlarının icrasına dair illik iclasın təşkili məsələsi nəzərdən keçirilir. Artıq parlamentin təşəbbüsü ilə ilk iclas təşkil edilmişdir, orada qərarların icrasına aidiyyəti olan bütün subyektlərin iştirakı ilə müzakirəyə iki mövzu çıxarılmışdır: icra sahəsindəki çətinliklərlə bağlı Məhkəmənin qeydləri və icra prosesinin milli səviyyədə təkmilləşdirilməsi yolları. Bu barədə fikir mübadiləsi xüsusən o mənada məhsuldar olmuşdur ki, ümumən bütün aidiyyəti subyektlər icra məsələlərini qaldırmaq və öz nöqtəyi-nəzərlərini ortaya qoymaq imkanına malik olmuşlar. Sözügedən illik iclası Məhkəmənin müəyyən qərarlarının icrası ilə bağlı koordinator tərəfindən təkbəşinə həyata keçirilən dinləmə prosesi faydalı şəkildə tamamlayır. Bunu əyani şəkildə nümayiş etdirmək üçün qeyd edək ki, Xarici İşlər və Beynəlxalq İnkişaf Nazirliyinin təmsilçisi *Menesson Fransaya qarşı və Labassee Fransaya qarşı* işlər üzrə qərarların təfsiri və nəticələri ilə bağlı Senatın hüquq komissiyasında keçirilən dinləmədə çıxış edib. Bəzi qərarlar qanun layihəsi hazırlamağın həvalə olunduğu mövcud parlament komissiyası tərəfindən konkret qərarla bağlı məsələyə baxılmasına səbəb ola bilər ki, bu da hərbiçilərin birləşmək azadlığı ilə bağlı işdə Məhkəmənin çıxardığı qərarın nümunəsində olduğu kimi, həmin layihənin qəbulunu asanlaşdırır.
- iv. *Litvada* 2010-cu ildən bəri Seymin (parlament) Hüquq və hüququn tətbiqi komitəsi Məhkəmənin qərarlarının icrası məsələlərini müzakirə etmək üçün ildə iki dəfə genişləndirilmiş tərkibdə iclaslar keçirir. Həmçinin Seymin İnsan hüquqları komitəsi tərəfindən monitorinq həyata keçirilir və Hökumətin Nümayəndəsi illik hesabat təqdim edir. 2016-cı ildən etibarən Seymin məhkəmə qərarlarının icrası prosesinə cəlb edilməsi institusionalaşdırılıb. Seymin Hüquq və hüququn tətbiqi komitəsinin sədri Seym haqqında Əsasnaməyə əlavələr edilməsini nəzərdə tutan qanunu qeydə alıb, həmin əlavələrdə Seymin Hüquq və hüququn tətbiqi komitəsinin fəaliyyət sahələrindən biri kimi Məhkəmənin qərarlarının icrasına nəzarət funksiyası nəzərdə tutulub.

98. Parlament üzvlərinin prosesə cəlb edilməsi həm də onların **Məhkəmənin qərarlarının icrası ilə məşğul olan qurumlararası komitələrdə təmsil olunmaları** vasitəsilə həyata keçirilə bilər (yuxarıda IV hissənin giriş bölməsinə bax). *Çex Respublikasında* parlamentin hər iki palatasının İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin Qərarlarının İcrası üzrə Ekspertlər Komitəsində təmsil olunan nümayəndələri var. Parlamentin digər üzvləri də Ekspertlər Komitəsinin iclaslarında iştirak etməyə daim dəvət olunurlar. *Polşada* parlament üzvləri qərarların icrasına nəzarət edən İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin İşləri üzrə Komitənin iclaslarına qatılmaq üçün daimi dəvət alırlar. Daimi dəvət parlamentin hər iki palatasına göndərilir. Keçmiş təcrübə göstərir ki, parlament üzvləri xüsusən o iclaslarda daha çox iştirak edirlər ki, orada parlamenti maraqlandıran iş müzakirə olunur. *Xorvatiyada* Məhkəmənin qərarlarının icrası prosesinə

qanunverici orqanın cəlb edilməsi, yəqin ki, yaxın vaxtlarda Ekspertlər Şurasının işində parlament nümayəndəsinin iştirakı vasitəsilə həyata keçiriləcək.

Fəaliyyət planlarının və hesabatlarının hazırlanmasına parlamentlərin cəlb olunması

99. Strasburqda “İkitərəfli nəzarət proseduru çərçivəsində fəaliyyət planları və hesabatları” mövzusunda keçirilmiş dəyirmi masa tədbiri zamanı artıq müəyyən sayda dövlətlərdə tətbiq edilən hökumətin milli parlamentə illik hesabat təqdim etməsi praktikası ilə yanaşı, fəaliyyət planlarının işlənilməsinə və izlənilməsinə milli parlamentlərin daha geniş şəkildə cəlb edilməsi məsələsi qaldırıldı. Təşəbbüs, Fransada olduğu kimi, Məhkəmənin Qərarlarının İcrası Departamentinə göndərilən bütün fəaliyyət planlarının və hesabatlarının parlamentə təqdim edilməsindən ibarətdir. Bu təqdimetmə Hökumət tərəfindən görülən ilkin tədbirlər barədə məlumat almağa və lazım gələrsə, parlamentin hökmən müdaxilə etməli olduğu halları müəyyən etməyə imkan verir. Birləşmiş Krallıqda hökumət daxilində razılaşdırıldıqdan sonra fəaliyyət planları müntəzəm olaraq həm İnsan Hüquqları üzrə Birgə Komitə (JCHR) (insan hüquqları məsələlərini araşdıran parlament komitəsi), həm də Bərabərlik və İnsan Hüquqları Komissiyası (EHRC) (milli insan hüquqları təsisatlarından biri) ilə mütəmadi olaraq paylaşılır. Prosesdə iştirak edənlərin hesabatlılığına şərait yaratdığı üçün bu cür iştirak təqdir edilir.

C. Məhkəmə hakimiyyəti daxilində işbirliyi

Rec(2008)2 sayılı Təvsiyə

5. [Üzv dövlətlərə təvsiyə edilir ki,] milli səviyyədə icra prosesində müvafiq subyektlər arasında istər ümumilikdə, istərsə də konkret qərara münasibətdə səmərəli işbirliyini formalaşdırmağa və onların müvafiq səlahiyyətlərini müəyyən etməyə yönələn hər hansı faydalı tədbirlərin qəbul edilməsini asanlaşdırsınlar.

100. Məhkəmə sistemində işbirliyinin inkişaf etdirilməsi zərurəti Rec(2008)2 sayılı Təvsiyədə birbaşa qeyd edilməyib. İcra prosesində əsas amil kimi ölkədaxili məhkəmə sistemi ilə sıx təmasların zəruriliyi İnterlaken və İzmir Bəyannamələrinin müvafiq hissələrinin həyata keçirilməsi üçün üzv dövlətlər tərəfindən görülmüş tədbirlər haqqında 2012-ci il tarixli hesabatında CDDH tərəfindən vurğulanıb.³⁵ Bu yaxınlarda Brüssel Bəyannaməsinin preambulasında xatırladılıb ki, məhkəmə qərarlarının icrası məhkəmə hakimiyyətinin iştirakını tələb edə bilər. Çoxsaylı təcrübələr və tədbirlər məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinə hörmət etməklə səmərəli işbirliyi qurmağa imkan verir.

101. İştirakçı dövlətlərdə formalaşmış çoxsaylı təcrübələri təqdim etməzdən əvvəl müəyyən tədbirləri qeyd etməliyik ki, onlar Konvensiyanın ölkədaxili məhkəmələrdəki icraatlarda birbaşa tətbiq edilməsinə və ən yüksək məhkəmə instansiyaları tərəfindən tətbiqinə imkan verir. Bu Bələdçinin hazırlanması prosesində qeyd edilmişdir ki, bu, icra prosesi üçün mühüm elementdir. Bəzi iştirakçı dövlətlərdəki (məsələn, *Avstriya, Çex*

³⁵ 30 noyabr 2012-ci ildə qəbul edilib, sənəd № CDDH(2012)R76, Əlavə I, 56-cı bənd. Həmçinin bax: Tirana Dəyirmi Masası (2011), "Nəticələr", bənd 1e.

Respublikası və Niderland) situasiyanın təqdimatına Brayton Bəyannaməsinin³⁶ müvafiq hissələrinin həyata keçirilməsi üçün üzv dövlətlər tərəfindən görülmüş tədbirlər haqqında CDDH-nin hesabatında rast gəlmək olar, belə ki, müəyyən situasiyalarda Avropa Məhkəməsinin qərarından sonra konstitusiya məhkəmələri konstitusiyanın (onun mətninə Konvensiya da daxil edilib) şərhində dəyişiklik etmişlər.

102. Bu Bələdçinin hazırlanması prosesində qeyd edilmişdir ki, Konvensiyanın vahid şəkildə tətbiqinin və şərhinin təminatçısı kimi ali məhkəmələrin, o cümlədən Konstitusiya Məhkəməsinin rolu qərarların icrası prosesi üçün mühüm element ola bilər. Bu məsələ Sankt-Peterburq Konfransının diqqət mərkəzində olmuşdur.³⁷

103. Bundan əlavə, bir çox dövlətlərin daxili hüquq sistemində Məhkəmənin qərarlarından sonra icraatları bərpa etmək və ya işlərə yenidən baxmaq imkanları vurğulanmalıdır. Bu məsələ ilə bağlı yuxarıda III A hissəsinə bax.

104. **Məhkəmə orqanlarının məlumatlara malik olması icra prosesi üçün çox vacibdir** (həmçinin aşağıda V hissəyə bax). Bunun üçün əksər dövlətlər Məhkəmənin qərarı qüvvəyə minən kimi onu ölkədaxili məhkəmə orqanlarına göndərməzdən əvvəl qərarın tərcüməsinə başlayırlar.

105. Qərarla çox vaxt internet vasitəsilə tanış olmaq, onu ya Hökumətin Nümayəndəsinin internet saytından (*Yunanıstan, Polşa, Portuqaliya və İspaniya*), ya müvafiq Nazirliyin saytından (*Estoniya, Finlandiya, İtaliya, Latviya, Polşa*), ya da Ali Məhkəmənin saytından tapmaq (*Xorvatiya, Latviya*) və yaxud paralel olaraq məhkəmənin intranet şəbəkəsi vasitəsilə əldə etmək (*Latviya, Portuqaliya*), habelə axtarış sisteminin köməyi ilə məlumat bazasından tapmaq (*Belçika, Çexiya və İspaniya*) və ya hakimlər üçün internet saytından əldə etmək (*Rumuniya*) olar.

106. Məlumat bəzən əlavə izahatlarla (*Estoniya*) və ya Ədliyyə nazirinin sirkulyar məktubu ilə (*Slovakiya Respublikası*) birlikdə birbaşa məhkəmələrə göndərilə bilər. Bu məlumat elektron informasiya bülletenləri (*Polşa*), rəsmi hüquq jurnalları (*Slovakiya Respublikası*), xəbər bülletenləri və ya illik məcmuələr (*Estoniya və Fransa*) və ya bütün məhkəmələrin diqqətinə çatdırılmaq üçün Hökumətin Nümayəndəsi tərəfindən hazırlanmış qeyri-rəsmi xülasələr şəklində ola bilər. Məlumat birbaşa aidiyyəti məhkəməyə göndərilə bilər. Məsələn, *Polşada* Ədliyyə Nazirliyi məhkəmənin sədrini (və yuxarı məhkəmənin sədrini) həmin məhkəmənin fəaliyyəti ilə əlaqədar Polşaya aid pozuntunun müəyyən edildiyi hər bir qərar və ya qərarad barəsində məlumatlandırır. Sözügedən qərar (tərcüməsi ilə birlikdə) və Konvensiyanın tətbiq olunan müddəaları haqqında informasiya bu məlumata əlavə olunur. Müvafiq məhkəmənin sədri bu məlumatı həmin məhkəmənin ayrı-ayrı hakimlərinin nəzərinə çatdırır. Daha çox sayda məhkəmələri əhatə edən, təkrarlanan və namünasib məhkəmə təcrübəsindən irəli gələn işlər üzrə məlumatların və Konvensiya standartları barədə informasiyaların yer aldığı bu cür məktublar Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən bütün apellyasiya məhkəmələrinin sədrlərinə göndərilir və müəyyən bölgənin bütün hakimlərinin onlarla tanış olması istənilir.

107. *Saadi İtaliyaya qarşı* işlər qrupu üzrə qərarlardan sonra³⁸ Məhkəmənin qərarının dərci və yayılması sayəsində səlahiyyətli orqanlar arasında məlumatlılıq səviyyəsinin artması ölkədaxili məhkəmələrin Avropa Məhkəməsinin müəyyən etdiyi prinsipləri

³⁶ Sənəd № CDDH(2016)R85, Əlavə I, 22-ci bənd.

³⁷ Bax: “İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasının səmərəli həyata keçirilməsi üçün milli mexanizmin gücləndirilməsi” mövzusunda Beynəlxalq Konfransın materialları, Sankt-Peterburq, 22-23 oktyabr 2015-ci il.

³⁸ Ərizə № 37201/06, 28/02/2008-ci il tarixli yekun qərar, CM/ResDH(2014)215.

lazımı şəkildə nəzərə almasına imkan verdi. Kassasiya Məhkəməsi 03.05.2010-cu il tarixli qərarında bu qənaətə gəldi ki, hakimlər qanunsuz mühacirin ölkədən çıxarılması barədə qərarın icrasından əvvəl mənşə ölkəsində qarşılaşacağı konkret riskləri qiymətləndirməlidirlər. Bundan əlavə, 27.05.2010-cu il tarixində Ədliyyə Nazirliyi bütün ölkədaxili apellyasiya məhkəmələrinə 39-cu Qaydaya uyğun olaraq Məhkəmənin təyin etdiyi müvəqqəti tədbirlərə riayət etmək öhdəliyini və ölkədən çıxarılma üçün hər hansı “manəələrin”, məsələn, təyinat ölkəsində Konvensiyanın 3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş hüquqların pozulması riskinin olub-olmadığını qiymətləndirmək öhdəliyini vurğulayan sirkulyar göndərirdi.

108. Məlumatın çatdırılması birbaşa təmaslar vasitəsilə həyata keçirilə bilər, bu xüsusən Məhkəmənin qərarlarının məhkəmə sistemi üçün müəyyən nəticələr doğurduğu hallara aiddir.

- i. *Niderlandda* Təhlükəsizlik və Ədliyyə Nazirliyinin İnsan hüquqları şöbəsi Məhkəmənin qərarları ilə bağlı məhkəmə sistemini fəal surətdə məlumatlandırır və məhkəmə orqanlarına məsləhətlər verir. Ədliyyə Nazirliyinin *Slovakiya Respublikasının* Konstitusiya Məhkəməsi ilə də intensiv əlaqələri mövcuddur.
- ii. *Belçikada* Məhkəmənin sorğuları üzrə aparılan işi və Məhkəmənin qərarlarının icrası işini yaxşılaşdırmağın yolları ilə bağlı Nümayəndənin Ofisi ilə əməkdaşlıq formalarını daha yaxşı müəyyənləşdirmək məqsədilə 2015-ci ilin iyun ayında ən yüksək instansiya məhkəmələrinin və prokurorluğun nümayəndələrinin iştirakı ilə görüş təşkil edildi. Bu görüş onlara aidiyyəti olan qərarların icrası üçün ümumi tədbirlərin müəyyən edilməsinə dair onların düşüncələri ilə əlaqədar idi.
- iii. *Fransada* Məhkəmənin qərarının ali instansiya məhkəmələri üçün nəticələr doğurduğu işlərdə ali instansiya məhkəmələri koordinator tərəfindən təşkil edilən bütün iclaslarda iştirak edir.
- iv. *Monteneqroda* Hökumətin Nümayəndəsinin Ofisi Ali Məhkəmə və Konstitusiya Məhkəməsi ilə əməkdaşlıq edərək tez-tez seminarlar və görüşlər keçirir.
- v. *Niderlandda* məhkəmə orqanları məhkəmə sistemə birbaşa təsir edən işlərdə Konvensiyanın pozulduğunu müəyyən etmiş qərarı müzakirə etmək üçün tez-tez müvafiq dövlət qurumlarının iclaslarında iştirak edir.
- vi. *Polşada* Hökumətin Nümayəndəsi və Ədliyyə Nazirliyi Məhkəmənin digər iştirakçı dövlətlərə aid qərarlarının tərcüməsi üzrə saziş çərçivəsində Konstitusiya Məhkəməsi və Ali İnzibati Məhkəmə, eləcə də Milli Prokurorluq ilə əməkdaşlıq edir. Beləliklə, hər iki məhkəmə müntəzəm olaraq Məhkəmənin praktikasının təhlili, Polşa hüquq sistemi üçün ən uyğun olan qərarların seçilməsi, tərcüməsi və yayılması ilə məşğul olur.
- vii. *Birləşmiş Krallıqda* İngiltərə və Uelsin lord baş hakimi və məhkəmə sədri və Şimali İrlandiyanın lord baş hakimi və məhkəmə sədri məhkəmə hakimiyyətinin rəhbərləri olaraq qanunla müəyyən edilmiş xüsusi vəzifə və səlahiyyətlərə malikdirlər. Təbii ki, məhkəmələr qərarların icrası ilə məşğul olmasa da, qərar məhkəmə üzvlərinin hər hansı hərəkətinə (məsələn, məhkəmə işinin aparılması gecikmələrə səbəb olduqda) və ya

lord baş hakim (yaxud onun Şotlandiya və ya Şimali İrlandiyadakı ekvivalentinin) qanunla müəyyən edilmiş məsuliyyəti sahəsinə aid olduğu hallarda Birləşmiş Krallığın və ölkədəki səlahiyyətli hökumətlərin praktikasına uyğun olaraq sorğu ilə məhkəmələrə müraciət edilir. Məsələn, *Bullen & Soneji Birləşmiş Krallığa qarşı* işdə hakimlər üçün təlim sisteminin yenilənməsi məsələsi qaldırılmışdı və bu sahəyə məhkəmə hakimiyyətinin rəhbəri kimi lord baş hakim cavabdeh idi. Birləşmiş Krallığın məhkəmə sistemi konstitusiyaya əsasən həm icra, həm də qanunvericilik hakimiyyətindən ayrı və müstəqil olsa da, onların məsuliyyət dairəsinə aid olan sahələr üzrə əməkdaşlıq mövcuddur. Əgər iş məhkəmə orqanlarına aidiyyəti olan, amma onların cavabdehlik daşmadığı məsələ ilə bağlı olarsa, etika qaydalarına uyğun olaraq işin gedişatı barədə onlara məlumat verilir.

109. **Fikir mübadilələri qeyri-formal qaydada da aparıla bilər.** Məsələn, *Latviyada* Hökumətin Nümayəndəsi müxtəlif yurisdiksiya və instansiya məhkəmələrinin hakimləri ilə qeyri-formal dəyirmi masa müzakirələrində iştirak edir və belə təşəbbüslər əsasən məhkəmə orqanlarından gəlir. Bu müzakirələrin məqsədi Məhkəmənin presedent hüququnda Latviyaya qarşı son dövrdə çıxarılmış qərarlarla bağlı məhkəmə orqanlarının gündəlik işlərində qarşılaşdıqları problemlərə dair fikir mübadiləsi aparmaqdır. Məlum olmuşdur ki, belə müzakirələrin nəticələri digər işlərdə ümumi tədbirlərin əhatə dairəsinin müəyyən edilməsi və milli ekspert işçi qruplarına təkliflərin təqdim edilməsi zamanı yüksək dəyərə malikdir. *Rumuniyada* Apellyasiya Məhkəməsinin nümayəndələri onların ərazi yurisdiksiyaları daxilindəki məhkəmələrdə ziddiyyətli qərarların qəbuluna səbəb olan problemləri həll etmək üçün müntəzəm olaraq toplaşır ki, bunda da məqsəd məhkəmə təcrübəsində ziddiyyətlərin qarşısını almaqdır. Hökumətin Nümayəndəsinin təmsilçiləri məhkəmə təcrübəsinin Konvensiyaya uyğun konsolidasiyasını təmin etmək üçün Məhkəmənin müvafiq mövzuya aid praktikasının müzakirə edildiyi bu görüşlərdə iştirak edirlər. *Slovakiya Respublikasında* Ədliyyə Nazirliyinin Slovakiya Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsi ilə intensiv əlaqələri mövcuddur. *Bolqarıstanda* Kassasiya Məhkəməsi ilə qeyri-formal fikir mübadilələri aparılır.

110. **Hakimlərin və ya məhkəmə orqanlarının vəzifəli şəxslərinin Hökumətin Nümayəndəsinin Ofisinə ezam olunması** məhkəmə orqanları ilə işbirliyinin gücləndirilməsinə imkan verir. *Niderlandda* on ildən bəri Hökumətin Nümayəndəsinin Ofisi icra prosesində fəal iştirak edən Dövlət Şurasından (*Raad van State* – ən yüksək inzibati məhkəmə) ezam olunmuş baş hüquqşünasın dəstəyindən faydalanır.

111. Məhkəmə orqanlarının icraya cəlb edilməsi onların Məhkəmənin qərarlarının icrası ilə məşğul olan **qurumlararası komitələrdə təmsil olunması** vasitəsilə də həyata keçirilə bilər (IV hissənin giriş bölməsinə bax). *Çex Respublikasında* hər üç yüksək məhkəmə instansiyasının, yəni Konstitusiyaya Məhkəməsinin, Ali Məhkəmənin və Ali İnzibati Məhkəmənin nümayəndələri İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin Qərarlarının İcrası üzrə Ekspertlər Komitəsinin üzvləridir. *Latviyada* məhkəmə sisteminin bir neçə tanınmış nümayəndəsi daimi ekspert işçi qruplarının üzvləridir ki, bu qruplar keçmişdə müxtəlif prosessual qanunlara dəyişikliklərin layihəsi hazırlanarkən lazımi təhlil və rəyləri təmin etmişlər. *Polşada* Konstitusiyaya Məhkəməsi, Ali Məhkəmə, Ali İnzibati Məhkəmə və Milli Məhkəmə Şurası İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin İşləri üzrə Komitənin işində məsləhətçi qismində iştirak edən şəxsləri təyin etmişlər.

112. **Təlimlər** hakimlərin Məhkəmənin qərarlarının icrası prosesinə cəlb olunmasında fundamental rol oynayır. Belə ki, *Fransanın* ali məhkəmə instansiyaları Məhkəmənin

praktikasına dair məlumatları birinci instansiya və apellyasiya instansiyalarına ötürmək üçün təlimçilər şəbəkəsi yaratmışlar. Bir çox dövlətlərdə İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyası hakimlər üçün təlim proqramının bir hissəsidir.

- i. *Fransada* Konvensiyanın öyrənilməsi hakimlər üçün ilkin təlimin və peşə hazırlığının tərkib hissəsini təşkil edir. *Ecole nationale de la magistrature* (Fransa Milli Hakimlər Məktəbi) hər il Konvensiyaya və Məhkəmənin presedent hüququna dair təlim sessiyaları, habelə Məhkəmədə və Avropa Şurasında təcrübə kursu təşkil edir.
- ii. Məsələn, *Yunanıstanda* Milli Hakimlər Məktəbi (ENM) mütəmadi olaraq insan hüquqları ilə bağlı mövzularda konfrans və seminarlar təşkil edir və fəaliyyətdə olan hakimləri, alimləri və hüquqşünasları orada iştirak etməyə dəvət edir.
- iii. *Latviyada* Məhkəmənin qərarında qaldırılan məsələlər, xüsusən də məhkəmə orqanlarının nöqteyi-nəzərləri Latviya Hakimlərinin Tədris Mərkəzi tərəfindən keçirilən mühazirələrdə Hökumətin Nümayəndəsi tərəfindən işıqlandırılır və təhlil edilir. Hökumətin Nümayəndəsinin Ofisi həmçinin Latviya məhkəmə sisteminin ildə iki dəfə keçirilən konfransında (Məhkəmə Şurası, Ali Məhkəmə və Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən dəstəklənən tədbirdə) iştirak edir, konfransda Məhkəmənin presedent hüququnda yer alan Latviyaya qarşı qərarlarda müəyyən edilmiş cari məsələlər təqdim edilir.
- iv. *Ruminiyada* konkret işlərdə milli qanunvericiliyin Konvensiyaya uyğunluğunun qiymətləndirilməsində hakimlərin səlahiyyətlərini gücləndirmək məqsədilə Konvensiya və Məhkəmənin praktikası hüquq auditorları tərəfindən sahələrarası perspektivdən öyrənilir.
- v. *Belçikada* təcrübə keçən hakimlər təcrübələrinin bir hissəsini Nümayəndənin Ofisində keçə bilirlər. Nümayəndənin Ofisi hüquqşünaslar üçün məqsədli təlimlərdə də iştirak edə bilər.
- vi. *Polşada* Ədliyyə Nazirliyi baxdıqları işlərdə Konvensiyanın pozulduğunun Məhkəmə tərəfindən müəyyən edildiyi apellyasiya instansiyalarının hakimləri üçün məqsədli təlimlər təşkil edir. Təlimlərin mövzuları Məhkəmənin presedent hüququ əsasında Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən yaradılmış və yenilənən “pozuntular xəritəsi” əsasında seçilir. Təlimlər müəyyən məhkəmənin binasında seminarlar formasında təşkil olunur və Məhkəmənin Polşaya qarşı qərarlarında aşkar edilmiş konkret pozuntulara səbəb olan faktoloji situasiyalar əsasında hazırlanmış nümunəvi işlərin öyrənilməsinə əhatə edir. Milli Məhkəmə və Prokurorluq Məktəbi də bu məqsədə öz töhfəsini verir, məsələn, bütün hüquq sahələrindən olan hakimlər üçün insan hüquqları və Konvensiya üzrə ixtisasartırma təlimi layihəsini həyata keçirir.
- vii. *Slovakiya Respublikasında* Hökumətin Nümayəndəsi və Müştərək nümayəndə Məhkəmə Akademiyası və Slovakiya Vəkillər Kollegiyası ilə əməkdaşlıq edərək mütəmadi olaraq seminarlarda hakimlər, yüksək vəzifəli məhkəmə əməkdaşları, prokurorlar və vəkillər üçün Məhkəmənin presedent hüququna və Nazirlər Komitəsinin praktikasına dair mühazirələr keçirirlər.

113. **Hakimlərin**, xüsusən də ölkədaxili məhkəmələrin sədrlərinin Avropa Şurasına və Məhkəməyə **qısa tanışlıq səfərləri**, eləcə də Məhkəmədəki dinləmələrdə iştirak etmələri hakimlərin məlumatlılıq səviyyəsinin və marağının artırılması üçün daha bir faydalı alət

təşkil edir. Belə tanışlıq səfərləri milli məhkəmələrin sədrləri, hakimləri və ya məhkəmələrdə təlimlərə cavabdeh olan şəxslər üçün təşkil edilərsə, əlavə çoxşaxəli nəticələr verə bilər. HELP Proqramı çərçivəsində Polşa ilə əməkdaşlıq şəraitində üç belə tanışlıq səfərinin (2013, 2015 və 2016-cı illərdə) təşkil edilməsi təşəbbüsü buna misal ola bilər, belə ki, bu səfərlərin hər biri konkret iştirakçı hakimlər qrupunun profilinə uyğunlaşdırılmışdı. Slovakiya Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi hər il Koşitsədəki binasında konstitusiya məhkəməsi hakimlərinin, Hökumətin Nümayəndəsinin, praktik mütəxəssislərin, alimlərin, eləcə də Slovakiya və Çex Respublikasından olan akademik dairələrin nümayəndələrinin (məsələn, Çex Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin sədrinin) iştirakı ilə “Konstitusiya günləri” mövzusunda beynəlxalq elmi konfrans keçirir.³⁹

114. Məhkəmə sistemindən gələn və işbirliyinin gücləndirilməsinə yönələn təşəbbüsləri də bu kontekstdə qeyd etmək və təşviq etmək lazımdır.

- i. *Fransada* hər bir ali məhkəmə aşağı məhkəmələrin diqqətini Məhkəmənin presedent hüququnun tələb etdiyi dəyişikliklərə cəlb etmək üçün informasiya bülletenləri təqdim edir.
- ii. *Lüksemburqda* Ali Məhkəmənin, məhkəmələrin və tribunalların sədrləri, Baş prokuror və dövlət prokurorlarının iştirakı ilə yüksək səviyyədə bir sıra işçi görüşlər keçirilmişdir. Belə ki, “Lüksemburqa qarşı işlərdə çıxarılmış qərarların icrasında konkret və davamlı problemlərə” həsr olunmuş iclasda Ədliyyə naziri, Xarici işlər naziri, parlament nümayəndə heyəti, Lüksemburqun Məhkəmədəki hakimi, Ali Məhkəmənin sədri və Lüksemburqun CDDH-dəki üzvü bir araya gəldilər. Bu qeyri-formal prosedur xüsusilə Kassasiya Məhkəməsində davam edən həddindən artıq formalizm problemini həll etməyə, habelə prosesual gecikmələrlə bağlı problemlərin müvafiq həllini tapmağa imkan verəcək məhkəmələrin “rəqəmsallaşdırılması planının” reallaşdırılmasına təkan verdi.
- iii. *Polşada* Milli Məhkəmə Şurası məhkəmə qərarlarının icrasının yaxşılaşdırılmasına və hakimlərin daha yaxşı maarifləndirilməsi üçün tədbirlərin müəyyənləşdirilməsinə həsr olunmuş üç xüsusi iclas (2011, 2013 və 2015-ci illərdə) təşkil etmişdir. Həmin iclasların sonuncusu Polşanın müxtəlif instansiya məhkəmələrinin, Katibliyin, Məhkəmə qərarlarının icrası departamentinin, Polşa Ombudsman Aparatının, Ədliyyə Nazirliyinin və Hökumətin Nümayəndəsinin Ofisinin nümayəndələri arasında fikir mübadiləsi aparılmasına imkanı yaratdı. Ali məhkəmələrin rolu da eyni dərəcədə önəmlidir. Ali İnzibati Məhkəmə inzibati işlər üzrə hakimlər arasında Konvensiya haqqında məlumatlılıq səviyyəsinin artırılması üçün bir çox təşəbbüslər həyata keçirir. Digər məsələlərlə yanaşı, o, Məhkəmənin qərarlarını tərcümə edir və hakimlər üçün nəzərdə tutulmuş ölkədaxili məhkəmə təcrübəsinə dair məlumat bazaları vasitəsilə Məhkəmənin presedent hüququ haqqında məlumatları yayır.
- iv. *Rusiya Federasiyasına* gəlincə, Yuxarı İnstansiya Məhkəmələr Şəbəkəsində iştirak edən Ali Məhkəmə (YİMŞ, aşağıya bax) sistematik olaraq Məhkəmənin presedent hüququnun və beynəlxalq insan hüquqları müqaviləsi orqanlarının tematik icmallarını, Məhkəmənin presedent hüququnun və beynəlxalq insan

³⁹ 2017-ci ildə mövzu belə olmuşdur: “Beynəlxalq məhkəmə orqanlarının qərarlarının milli məhkəmələr və digər dövlət orqanları tərəfindən icra edilməsi”.

hüquqları müqaviləsi orqanlarının tematik icmallarını, habelə Ali Məhkəmənin təcrübəsinin icmalını təqdim edir və onların müvafiq hüquqi mövqələrini çatdırır. İcmallar Ali Məhkəmənin və aşağı instansiya məhkəmələrinin hakimlərinin və vəzifəli şəxslərinin diqqətinə çatdırılır. Ali Məhkəmə həmçinin məhkəmələri dövrü nəşrlərlə təmin edir.

- v. *Slovakiya Respublikasında* Konstitusiya Məhkəməsinin sədri mütəmadi olaraq AİHM-dəki Slovakiya hakiminin, Hökumətin Nümayəndəsinin və Konstitusiya Məhkəməsi hakimlərinin iştirakı ilə AİHM-in faktiki presedent hüququna dair aktual məlumatlar almaq və problemlə məsələləri müzakirə etmək üçün Konstitusiya Məhkəməsi hakimlərinin iştirakı ilə görüşlər təşkil edir. Hökumətin Nümayəndəsi bu cür görüşlər üçün Məhkəmə tərəfindən müəyyən edilmiş konkret problemə uyğun olaraq qruplaşdırılmış Slovakiya işlərinin xülasəsini hazırlayır. Bu cür görüşlərin müsbət nəticəsi Konstitusiya Məhkəməsi təcrübəsinin bir çox problemlə sahələr üzrə Məhkəmə təcrübəsi ilə uyğunlaşdırılması nəticəsində əldə edilmişdir ki, bu da icra prosesində Nazirlər Komitəsi tərəfindən təqdir edilmişdir. Daha sonra Konstitusiya Məhkəməsi hakimlərinin köməkçiləri ilə Məhkəmə Qərarlarının İcrası Departamentinin ekspertləri arasında keçirilən görüşü xüsusi qeyd etmək olar. Bu görüş 2015-ci ilin sentyabrında Nümayəndənin iştirakı ilə keçirilib və əsas mövzulardan biri Konstitusiya Məhkəməsinin presedent hüququnun Məhkəmənin presedent hüququna uyğunlaşdırılması və onun konkret işlərə təsirindən ibarət olub.
- vi. *Atanasovski “keçmiş Yuqoslaviya respublikası Makedoniyaya” qarşı* işdən sonra Ali Məhkəmənin tərkibində məhkəmə təcrübəsinin vahidliyini və məhkəmələr tərəfindən qanunların tətbiqində ona əməl edilməsini təmin etmək məqsədilə Məhkəmə təcrübəsi üzrə xüsusi şöbə yaradılmışdır. Bu şöbə məhkəmə təcrübəsinin monitorinqi planını və iş proqramını qəbul etmişdir. Məhkəmə təcrübəsindəki ziddiyyətlərin qarşısını almaq üçün bir sıra tədbirlər görülmüşdür: Ali Məhkəmə tərəfindən mütəmadi olaraq informasiya bülletenləri və məhkəmə qərarları topluları nəşr edilir və apellyasiya instansiyası məhkəmələri arasında mütəmadi görüşlər keçirilir, bu görüşlərdə məhkəmə təcrübəsindəki fərqlilik problemləri müzakirə olunur.

115. Həmçinin **2015-ci ildə Məhkəmə tərəfindən Yuxarı İnstansiya Məhkəmələri Şəbəkəsinin (YİMS) yaradılmasını** qeyd etməyə dəyər. Şəbəkənin ümumi məqsədi dialoqu zənginləşdirmək və Konvensiyanın həyata keçirilməsini təmin etmək olsa da, operativ məqsəd Konvensiyaya aid presedent hüququna və əlaqəli məsələlərə dair aktual məlumatların mübadiləsi üçün praktik və faydalı vasitələr yaratmaqdır. Şəbəkə daxilində məlumat mübadilələrini asanlaşdırmağa biləcək alət, eləcə də yalnız Strasburq Məhkəməsinin və yuxarı instansiya məhkəmələrinin üzvlərinin daxil ola biləcəyi xüsusi veb-sayt hazırlanmışdır.

D. Milli insan hüquqları strukturları və OHT-lərlə işbirliyi

Rec(2008)2 sayılı Təvsiyə

5. [Üzv dövlətlərə təvsiyə edilir ki,] milli səviyyədə icra prosesində müvafiq subyektlər arasında istər ümumilikdə, istərsə də konkret qərara münasibətdə səmərəli işbirliyini formalaşdırmağa və onların müvafiq səlahiyyətlərini müəyyən etməyə yönələn hər hansı faydalı tədbirlərin qəbul edilməsini asanlaşdırsınlar.

116. Məhkəmə sisteminin nümunəsində olduğu kimi, Rec(2008)2 sayılı Tövsiyədə icra prosesində milli insan hüquqları strukturlarının⁴⁰ (MİHS) və QHT-lərin roluna da birbaşa istinad edilməmişdir. Tövsiyənin qəbulundan bəri onların bu baxımdan rolu və icra hakimiyyəti ilə işbirliyinin gücləndirilməsinin zəruriliyi 2011-ci ildə Tirana dəyirmi masasından sonra 2015-ci il Brüssel Bəyannaməsinin qəbuluna qədər dəfələrlə qeyd edilmişdir. Bu yaxınlarda CDDH-nin İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyası sisteminin uzunmüddətli gələcəyinə dair hesabatında aşağıdakılar qeyd olunmuşdur: “CDDH bir daha bildirir ki, konkret olaraq bu sahədə qanun layihələrinin və inzibati təcrübələrin Konvensiya standartlarına uyğunluğuna dair ekspert rəylərini təqdim etməklə, habelə məhkəmə qərarlarının icrası ilə bağlı milli prosedurların Konvensiyaya uyğunluğu haqqında parlamentlər qarşısında hesabat verməklə və ya ictimaiyyət və peşəkar qruplar üçün insan hüquqları üzrə maarifləndirmə işi aparmaqla məhkəmə qərarlarının milli səviyyədə icrası ilə bağlı problemlərin həllinə əhəmiyyətli dərəcədə kömək etmək olar”.

117. Milli insan hüquqları strukturlarının və vətəndaş cəmiyyətinin rolu həmçinin Nazirlər Komitəsi tərəfindən Məhkəmənin qərarlarının icrasına nəzarət çərçivəsində tanınır. Onlar Nazirlər Komitəsinin Reqlamentinin 9-cu Qaydasına uyğun olaraq⁴¹ öz kommunikasiyaları vasitəsilə Nazirlər Komitəsinin nəzarəti altında olan qərarın müəyyən etdiyi problemin mürəkkəb və təkrarlanan xarakterini hətta həmin problem Məhkəmənin

⁴⁰ Terminin anlayışı üçün İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyası sisteminin uzunmüddətli gələcəyinə dair CDDH-nin hesabatına bax: sənəd № CDDH(2015)R84, Əlavə I, 58-vi bənd: Milli insan hüquqları strukturlarına Paris prinsiplərinin ([İnsan hüquqlarının təşviqi və müdafiəsi üzrə üzrə milli təsisatlar haqqında BMT Baş Assambleyasının 48/134 sayılı Qətnaməsi](#)) şərtlərinə uyğun olan milli insan hüquqları təsisatları (“MİHT-lər”) və milli səviyyədə insan hüquqları ilə məşğul olan digər orqanlar və idarələr daxildir. Milli insan hüquqları strukturlarına ombudsmanlar da adi edilə bilər, səlahiyyət və funksiyalarından asılı olaraq onlar həm də MİHT ola bilər.

⁴¹ Nazirlər Komitəsinin Reqlamentinin (Nazirlərin nümayəndələrinin 18 yanvar 2017-ci il tarixli 1275-ci iclasında edilmiş dəyişikliklərlə) 9-cu Qaydasına əsasən: “1. Nazirlər Komitəsi zərərçəkmiş tərəfin ədalətli təzminat ödənilməsi və ya fərdi tədbirlər görülməsi ilə bağlı istənilən müraciətinə baxır”.

2. Nazirlər Komitəsi Konvensiyanın 46-cı maddəsinin 2-ci bəndinə uyğun olaraq qərarların icrası ilə bağlı qeyri-hökumət təşkilatlarından, habelə insan hüquqlarının təşviqi və müdafiəsi üzrə milli təsisatlardan daxil olan istənilən məlumatı nəzərdən keçirmək hüququna malikdir.

3. Nazirlər Komitəsi həmçinin məqsəd və fəaliyyətləri Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsində müəyyən edilmiş insan hüquqlarının müdafiəsi və ya təşviqini özündə ehtiva edən beynəlxalq hökumətlərarası təşkilatdan və yaxud onun orqanlarından və ya agentliklərindən daxil olan Konvensiyanın 46-cı maddəsinin 2-ci bəndinə uyğun olaraq onların səlahiyyətlərinə aid məhkəmə qərarlarının icrasına dair məsələlər barədə istənilən məlumatı nəzərdən keçirmək hüququna malikdir.

4. Eynilə, Nazirlər Komitəsi Konvensiyanın 46-cı maddəsinin 2-ci bəndində nəzərdə tutulmuş məhkəmə qərarının icra ilə bağlı Məhkəmədəki prosedura müdaxilə etmək hüququna malik olan və ya Məhkəmənin xüsusi dəvəti ilə buna icazəsi olan hər hansı təsisat və ya orqanın məlumatını ya bütün hallarda (Avropa Şurasının İnsan Hüquqları üzrə Komissarına münasibətdə), ya da Məhkəmənin icazəsinin şamil olduğu hallarda (hər hansı digər təsisat və ya orqana münasibətdə) nəzərdən keçirmək hüququna malikdir.

5. Katiblik bu Qaydanın 1-ci bəndində qeyd edilən istənilən müraciəti aldıqda müvafiq qaydada Nazirlər Komitəsinin diqqətinə çatdırır.

6. Katiblik bu Qaydanın 2, 3 və ya 4-cü bəndlərinə uyğun olaraq alınan hər hansı məlumatı müvafiq dövlətin diqqətinə çatdırır. Dövlət beş iş günü ərzində cavab verdikdə, həm məlumat, həm də cavab Nazirlər Komitəsinin diqqətinə çatdırılmalı və ictimaiyyətə açıqlanmalıdır. Bu müddət ərzində cavab verilmədikdə, məlumat Nazirlər Komitəsinin diqqətinə çatdırılır, amma ictimaiyyətə açıqlanmır. O, bildirişdən on iş günü keçdikdən sonra bu müddət ərzində alınmış hər hansı cavabla birlikdə dərc edilir. Dövlətin cavabı bu on iş günündən sonra alındıqda ayrıca yayılır və dərc edilir”.

qərarında müəyyən edilməzdən əvvəl müəyyənləşdirməyə kömək edə bilər. Onlar həmçinin icra tədbirlərinin müəyyən edilməsinə və onların təsirinin yerində qiymətləndirilməsinə dəstək verə bilərlər. Bu dəstək Məhkəmənin qərarlarının icrası prosesi üçün real əlavə töhfə təşkil edir, amma bir şərtlə ki, aidiyyəti subyektlər Konvensiya sistemi üzrə təlimlə təmin edilsinlər və Məhkəmənin presedent hüququ barəsində və məhkəmə qərarlarının müvafiq icra prosesi haqqında lazımi qaydada məlumatlandırılınsınlar. Beynəlxalq təşkilatların və ya qurumların Nazirlər Komitəsinə məlumatlar təqdim etmək imkanından bu günə qədər çox istifadə edilməmişdir, amma bu hüququn Qaydalarda kodifikasiya olunması Komitənin dialoqa açıq olduğuna dair mühüm siqnaldır.

118. Səlahiyyətli orqanlar tərəfindən milli insan hüquqları strukturlarına və vətəndaş cəmiyyətinə verilən məlumatlarla bağlı aşağıdakı təcrübələr qeyd edilə bilər.

- i. *Fransada* milli insan hüquqları strukturları hər il Məhkəmənin presedent hüququ barədə koordinator tərəfindən yazılmış məktub alır.
- ii. *Yunanıstanda* Dövlət Hüquq Şurası İnsan Hüquqları üzrə Milli Komissiyanın illik hesabatının hazırlanması üçün həmin Komissiyaya məlumat verməkdən ötrü onunla əməkdaşlıq edir. Bu yaxınlarda bu iki subyekt arasında əməkdaşlığın maraqları naminə Milli Komissiya Məhkəmənin Katibliyinin qeyd etdiyi əsas qərarların xülasəsinin tərcüməsini öz üzərinə götürmüşdür.
- iii. *Belçikada* Nümayəndənin Ofisi yekun qərarları, habelə fəaliyyət planlarını və hesabatlarını onlar Məhkəmə və ya Avropa Şurası tərəfindən dərc edilən kimi insan hüquqları sahəsində fəaliyyət göstərən müstəqil təsisatları bir araya gətirən platformaya ötürür.

119. **Məhkəmənin presedent hüququ və onun qərarlarının icrası prosesi ilə bağlı məlumatlar konfranslar və ya seminarlar vasitəsilə də ötürülə bilər.** Vətəndaş cəmiyyəti nöqtəyi-nəzərindən yanaşdıqda, Latviyada Hökumətin Nümayəndəsi Riqa Ali Hüquq Məktəbi tərəfindən keçirilən illik insan hüquqları konfransında məruzəçi kimi iştirak edərək, Məhkəmənin Latviyaya qarşı mövcud presedent hüququ barədə düşüncələrini təqdim edir. Son vaxtlar Məhkəmə qərarlarının icrası və qərarlara əməl edilməsi ilə bağlı məsələ müzakirə mövzularından birinə çevrilib. Hökumətin Nümayəndəsi Ombudsman Aparatı tərəfindən keçirilən illik konfransda da iştirak edir. Bu işi nəşrlər vasitəsilə də yerinə yetirmək olar. Monteneqroda AIRE Mərkəzi (Avropada Fərdi Hüquqlar üzrə Məsləhətlər Mərkəzi) Monteneqro Hökumətinin Nümayəndəsinin Ofisi ilə birlikdə İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin Monteneqro ilə bağlı 2015-ci ilin sonunadək mövcud olan bütün presedent hüququ üzrə “nəşr” hazırlamışdır.

120. **Dialoq formal və ya qeyri-formal görüşlər vasitəsilə də qurula bilər.**

- i. Məsələn, *Fransada* Məhkəmənin müəyyən işləri üzrə fikir mübadiləsi məqsədilə milli insan hüquqları strukturları ilə koordinator arasında görüşlər təşkil olunur.
- ii. *Slovakiya Respublikasında* MİHT-lərin məhkəmə qərarlarının icrası prosesinə cəlb olunması ilə bağlı rəsmiləşdirilmiş proses olmasa da, Slovakiya Milli İnsan Hüquqları Mərkəzi Ədliyyə Nazirliyi (xüsusilə Slovakiya Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi yanında

Nümayəndəsi) ilə danışıqlara başlamış və proseslə bağlı konstruktiv qeyri-formal dialoqda iştirak etmişdir.

- iii. İrlandiya İnsan Hüquqları və Bərabərlik Komissiyasına qanuni funksiyalarının bir hissəsi olaraq, qanunvericilik təkliflərini insan hüquqları və ya bərabərliyə təsirləri ilə bağlı araşdırmaq və hesabat vermək vəzifəsi həvalə olunub. Komissiya müntəzəm olaraq həm *İrlandiyada* qanunvericilik prosesi ilə bağlı, həm də insan hüquqları və bərabərlik məsələlərinə dair məsləhətləşmələr çərçivəsində parlament komitələri ilə əlaqə saxlayır. Qanun layihələrinə və sonradan parlament müzakirələri mərhələlərində onların nəzərdən keçirilməsinə dair dərc olunmuş qeydlərində Komissiya İrlandiya dövlətinə İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin qərarlarına riayət olunmasını təmin etmək üçün zəruri hesab etdiyi qanunvericilik tədbirləri ilə bağlı tövsiyələr verir, həmçinin Məhkəmənin praktikasından irəli gələn aktual məsələləri vurğulayır.
- iv. *Norveçdə* 2015-ci ildə yaradılmış və parlament nəzdində müstəqil orqan kimi təşkil edilmiş yeni Milli İnsan Hüquqları İnstitutu bu məsələdə rol oynaya bilər, onun mandatına insan hüquqlarının həyata keçirilməsində hökumətə və parlamentə münasibətdə məsləhətçi rolu daxildir.
- v. *Şimali İrlandiyada* Şimali İrlandiya İnsan Hüquqları Komitəsi (ŞİİHK) Məhkəmənin qərarlarına riayət olunmasını təşviq etmək üçün bir sıra qeyri-formal praktikanı həyata keçirir. ŞİİHK xüsusən *McKerr işlər qrupu* ilə bağlı ümumi tədbirlərə riayət edilməsi üçün hökumət tərəfindən dövlət nümayəndələrinin öldürücü güc tətbiqinin istintaqının qeyri-adekvat aparılması ilə əlaqədar olaraq tədbirlər görülməsi üçün xüsusilə aktiv fəaliyyət göstərir. Komissiya Nazirlər Komitəsinə 9-cu Qayda üzrə bir sıra sənədlər təqdim etmişdir və baş verən hadisələrdən Avropa Şurasını məlumatlandırmaq üçün Avropa Şurası rəsmiləri ilə müntəzəm əlaqə saxlayır. ŞİİHK həmçinin ümumi tədbirlərə riayət olunmasını təmin etmək üçün atılmalı addımlar haqqında məsləhətlər vermək üçün Şimali İrlandiya icra hakimiyyəti, Birləşmiş Krallıq hökuməti, Şimali İrlandiya qanunvericilik assambleyası və Birləşmiş Krallıq parlamentinin rəsmiləri ilə görüşür.
- vi. *Rusiya Federasiyasında* Konstitusiyaya (103-cü maddə) və xüsusi Federal Konstitusiya Qanununa uyğun olaraq yaradılmış İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkil Aparatı insan hüquqlarının müdafiəsi və Konvensiyanın həyata keçirilməsi üçün konstitusiya mexanizminin ən vacib elementlərindən birinə çevrilib. Müvəkkil heç bir dövlət orqanına hesabat vermir və Rusiya Federasiyasının Konstitusiyasını, qanunlarını və beynəlxalq hüququn hamılıqla tanınmış prinsip və standartlarını və Rusiya Federasiyasının beynəlxalq müqavilələrini rəhbər tutur.

121. Bəzi dövlətlər daha da irəli gedir və fəaliyyət planlarının və hesabatlarının hazırlanmasına ilə milli insan hüquqları strukturlarını (MİHS) cəlb edirlər. *Fransada* da belədir, orada milli insan hüquqları strukturları bundan sonra fəaliyyət planının və ya hesabatının təqdim olunduğu tarixdən bir ay əvvəl koordinatora onların fikrincə Məhkəmənin qərarlarının icrası üçün tələb olunan tədbirlər haqqında məlumat verə bilirlər. **MİHS-lərin qeydləri** prosesə töhfəsini verən nazirliklərin diqqətinə çatdırılır və

zərurət olduqda fəaliyyət planının və ya qəbul edilmiş qərarın icrası üçün zəruri olan tədbirlərə dair daha geniş analizin mətninə daxil edilə bilər. İstənilən halda, fəaliyyət planlarının və hesabatlarının yekun variantı Məhkəmə Qərarlarının İcrası Departamentinə göndərilənə qədər milli insan hüquqları strukturlarına ünvanlanır. *Birləşmiş Krallıqda* fəaliyyət planları və hesabatları müntəzəm olaraq Bərabərlik və İnsan Hüquqları Komissiyası ilə paylaşılır.

122. Sonda konkret qərarın icrası prosesi çərçivəsində milli insan hüquqları strukturları tərəfindən həyata keçirilən tədbirlərdən bəzi nümunələri qeyd etmək olar:

- i. *Kummer Çex Respublikasına qarşı* işdə⁴² polis təcridxanasında saxlanma zamanı məhdudlaşdırıcı vasitələrin əsassız istifadəsi səbəbindən ərizəçinin ləyaqətini alçaldan rəftara məruz qalması və bununla bağlı səmərəli araşdırmaların olmaması onunla nəticələndi ki, 2014-cü ilin oktyabrında İctimai Hüquq Müdafiəçisinin Ofisi tərəfindən Cənubi Moraviya bölgəsinin polis əməkdaşları üçün polis kameralarında məhbuslarla rəftara dair İşgəncələrə qarşı Komitənin (CPT) müvafiq standartları və Avropa Məhkəməsinin presedent hüququ üzrə seminar təşkil edildi.
- ii. *Kirakosyan Ermənistanına qarşı*⁴³ iş üzrə qərardan sonra şəxsin öz müdafiəsini hazırlamaq üçün kifayət qədər vaxta və imkana malik olmadan və heç bir şikayət hüququ olmadan pis şəraitdə inzibati həbsdə saxlanması ilə əlaqədar olaraq vətəndaş cəmiyyəti nümayəndələrinin və milli insan hüquqları təsisatlarının cəlb olunduğu milli preventiv mexanizmin (MPM) tərkib hissəsi kimi nəzarət mexanizmləri yaradıldı. Penitensiar müəssisələrdə və təcridxanalarda ictimai monitoring İnsan Hüquqları Müdafiəçisi Aparatı və digər qruplar tərəfindən həyata keçirilir. Onların sənədlərin məzmunu ilə tanış olmaq, müəssisənin vəziyyətini araşdırmaq və məhbuslarla konfidensial şəraitdə görüşmək üçün bu müəssisələrə və obyektlərə məhdudiyətsiz daxil olmaq hüququ var. Onlar azadlıqdan məhrum etmə yerlərinin rəhbərliyi ilə birbaşa əməkdaşlıq yolu ilə qaldırılan məsələləri həll etmək imkanına malikdirlər.

⁴² Ərizə № 32133/11, 25.10.2013-cü il tarixli yekun qərar, CM/ResDH(2015)227.

⁴³ Ərizə № 31237/03, 04.05.2009-cu il tarixli yekun qərar, CM/ResDH(2015)169.

V. İCRA PROSESİNİN VİZUALLIĞININ TƏMİN EDİLMƏSİ VƏ İCRA PROSESİ İLƏ YETƏRİNCƏ TANIŞLIĞA DƏSTƏK GÖSTƏRİLMƏSİ

Rec(2008)2 sayılı Təvsiyə

3. *[Üzv dövlətlərə təvsiyə edilir ki,] icra edilməli olan bütün qərarların, habelə Nazirlər Komitəsinin həmin qərarlarla bağlı bütün müvafiq qərar və qətnamələrinin icra prosesinin müvafiq iştirakçıları arasında lazımi qaydada və sürətlə və zərurət olduqda tərcümə edilmiş formada yayılmasını təmin etmək üçün zəruri addımları atsinlar;*
7. *icra prosesinin müvafiq iştirakçılarının Məhkəmənin presedent hüququ, o cümlədən Nazirlər Komitəsinin müvafiq təvsiyələri və praktikası ilə kifayət qədər tanış olmasını təmin etmək üçün zəruri addımları atsinlar;*
8. *Avropa Şurası tərəfindən icra prosesi ilə bağlı hazırlanmış rəhbər vəsaiti müvafiq iştirakçılar arasında yaymaq və onun, eləcə də Nazirlər Komitəsinin icraatındakı bütün işlər üzrə qərarların icrasının vəziyyəti haqqında informasiyaları özündə əks etdirən Avropa Şurasının məlumat bazasının istifadəsini təşviq etsinlər; ...*

Məhkəmənin presedent hüququ ilə kifayət qədər tanışlıq

123. Məhkəmənin icra prosesi üçün əhəmiyyət kəsb edən presedent hüququ ilə kifayət qədər tanışlığın vacibliyi İnterlaken prosesinin bütün mərhələlərində vurğulanmışdır.⁴⁴ Bu yaxınlarda Brüssel Bəyannaməsində iştirakçı dövlətlərə çağırış edilmişdir ki, "Məhkəmənin qərarlarının dərc edilməsinə və müvafiq maraqlı tərəflər arasında yayılmasına yardım etməklə [...] və müvafiq sənədləri, o cümlədən Məhkəmənin mühüm qərarlarını tərcümə etməklə və ya ümumiləşdirilmiş icmalını tərtib etməklə [...] onların əlçatanlığını təşviq etsinlər" (bənd B.2f).⁴⁵ Bir çox hallarda koordinatorların təşəbbüsü ilə göstərilən əhəmiyyətli səylər bu yaxınlarda Brayton Bəyannaməsinin müvafiq hissələrinin həyata keçirilməsi üçün üzv dövlətlər tərəfindən görülən tədbirlər haqqında CDDH-nin hesabatında öz əksini tapmışdır.⁴⁶

- Məhkəmənin müvafiq qərarlarının/qərarlardan çıxarışların və ya xülasələrin, Məhkəmənin press-revizlərinin,⁴⁷ Məhkəmənin sirkulyarlarının və son dövrə aid presedentlərin yer aldığı jurnalların,⁴⁸ yaxud nəşrlərinin (təhlillər, şərhlər, təlimatlar)⁴⁹ və dostcasına həll və ya birtərəfli bəyannamə ilə bağlı qərarlarının və həmin qərarlar vasitəsilə müəyyən edilmiş nöqsanlar və müvafiq Konvensiya standartları haqqında məlumatları özündə əks etdirən mətnlərin⁵⁰ tərcümə

⁴⁴ Həmçinin bax: Tirana Dəyirmi Masası, "Nəticələr", 2.b-e bəndləri və xüsusilə e. bəndi.

⁴⁵ Həmçinin bax: Tirana Dəyirmi Masası, "Nəticələr", 2.b-e bəndləri və xüsusilə e. bəndi.

⁴⁶ Sənəd № CDDH(2016)R85, Əlavə I, 23-cü bənd.

⁴⁷ Məsələn, Kipr və Moldova Respublikasında.

⁴⁸ Məsələn, Ermənistan, Avstriya, Xorvatiya, Çex Respublikası, Danimarka, Polşa, Rumıniya, Rusiya Federasiyası, Slovakiya Respublikası, İsveçrə və Ukrayna.

⁴⁹ Məsələn, Polşa.

⁵⁰ Məsələn, Estoniya və Polşa.

- olunması və bütün aidiyyəti orqan və qurumlar,⁵¹ mülki, inzibati və ali məhkəmələr⁵² arasında yayılması;
- Məhkəmənin presedent hüququna və/və ya müvafiq dövlətə qarşı çıxarılmış qərarların icrasına dair illik hesabatların və/və ya digər dövlətlərə qarşı çıxarılmış Məhkəmə qərarlarına dair illik hesabatların dərc edilməsi; və onların bütün müvafiq orqanlar və yuxarı məhkəmələr, universitetlər, vəkil assosiasiyaları, insan hüquqları təsisatları və qeyri-hökumət təşkilatları arasında geniş yayılması;⁵³
 - Konvensiya sisteminə aid olan və hamı üçün əlçatan olan səlahiyyətli orqanların rəsmi internet saytlarına əlavə olaraq, hakimlər üçün əlçatan olan məlumat bazalarının mövcudluğu, müvafiq hallarda həmin bazalarda milli dilə tərcümə edilmiş Məhkəmənin presedentlərindən nümunələrin olması,⁵⁴ bəzi hallarda həmçinin Konvensiyanın birbaşa tətbiqinə dair konkret nümunələrin və Konvensiyaya istinadların yer aldığı milli məhkəmələrin presedentlərini seçməyə imkan verən axtarış sisteminin mövcud olması;⁵⁵
 - Məhkəmənin presedent hüququnun xüsusən vətəndaş cəmiyyəti,⁵⁶ o cümlədən hüquqşünaslar tərəfindən bəzi ixtisaslaşdırılmış jurnal və ya məcmuələrdə dərci və yayılması və bəzən buna dövlət orqanlarının maliyyə yardımı göstərməsi;⁵⁷
 - *Estoniyada* Ədliyyə Nazirliyi həmçinin rəsmi internet nəşrləri bülletenində Məhkəmənin digər dövlətlərə qarşı qərarlarının dövrü icmallarını (eston dilində) dərc edir. Məhkəmənin qərarlarının xülasəsi və dövrü icmalları müvafiq sorğular vasitəsilə və ya sisteməlik qruplaşdırma funksiyasının köməyi ilə tapıla bilər. Xülasələr Konvensiyanın müddəaları və müvafiq açar sözlər əsasında sistemləşdirilmişdir. Estoniya ilə bağlı qərarların xülasəsi ayrıca açar söz kimi axtarış sisteminə daxil edilmişdir. Bundan əlavə, xülasələrin dərci ilə bağlı e-poçt bildirişlərinə abunə olmaq mümkündür;
 - Praktik hüquqşünaslar üçün məlumatlılıq səviyyəsinin artırılması tədbirləri nəzərdə tutulur (*Polşa*) və yəqin ki, bunun sayəsində hüquqşünaslar müştərilərinin və milli məhkəmələrin diqqətini Məhkəmənin presedent hüququna cəlb etməklə əhəmiyyətli rola malik olacaqlar.

124. Zərurət olduqda Məhkəmənin qərarlarının sürətli tərcüməsi onların icrası üçün vacibdir. Nəticə etibarilə, bəzi üzv dövlətlər qərarları hələ onlar qüvvəyə minməmişdən əvvəl tərcümə etməyə başlamışlar (məsələn, *İspaniya*), digərləri isə bunu nəzərdə tuturlar (məsələn, *Yunanıstan, Polşa*). Bundan əlavə, Məhkəmənin istifadə etdiyi terminologiyadan düzgün və adekvat istifadəni təmin etmək üçün Hökumətin Nümayəndələrinin Ofisləri bütün tərcümələrin (*Latviya, Rumıniya*) yoxlanılması və redaktəsini həyata keçirirlər. Brayton Bəyannaməsinin müvafiq hissələrini həyata keçirmək üçün üzv dövlətlər tərəfindən görülən tədbirlər haqqında yuxarıda qeyd olunan hesabatda CDDH üzv dövlətlərin müvafiq hallarda digər üzv dövlətlərlə linqvistik tərəfdaşlıq qurmağı nəzərdən keçirməsinin mümkünlüyünü qeyd edib. CDDH həmçinin

⁵¹ Məsələn, Bolqarıstan, Xorvatiya, Estoniya, Finlandiya, Almaniya, Moldova Respublikası, Polşa, Portuqaliya, Rumıniya, Rusiya Federasiyası, Slovakiya Respublikası, İspaniya, İsveç, Türkiyə və Ukraynada.

⁵² Məsələn, Avstriya, Estoniya, Almaniya, Yunanıstan, Latviya, Moldova Respublikası, Polşa, Rusiya Federasiyası, Slovakiya Respublikası, İspaniya, İsveç, Türkiyə və Ukraynada.

⁵³ Belçikada, Almaniya, Polşada.

⁵⁴ Məsələn, Belçika, Bosniya və Herseqovina, Bolqarıstan, Çex Respublikası, Almaniya, Monako, Polşa, Slovakiya Respublikası və İspaniyada. Həmçinin Latviyadakı təcrübə ilə bağlı bu sənədə bax: DH-SYSC-REC (2016)002.

⁵⁵ Məsələn, Fransada, Polşada.

⁵⁶ Məsələn, Ermənistan, Avstriya, Fransa və Polşada.

⁵⁷ Məsələn, Belçika, Almaniya və Portuqaliyada.

qeyd edib ki, Məhkəmənin qərarlarının tərcüməsi ilə bağlı Məhkəmə ilə universitetlər arasında razılaşmaların mümkünlüyü də araşdırıla bilər. Tələbələrin qiymətləndirilməsi prosesi aparılarkən presedent hüququnun tərcümələrini təqdim etmək olduqca motivasiyaedici vasitə ola bilər. Həmçinin universitetlər insan hüquqlarının müdafiəsini gücləndirməyə yönəlmiş sazişlərə qoşulmaqda maraqlı ola bilərlər. Tərcümələrin yüksək keyfiyyətliliyinin yoxlanmasından sonra onlar HUDOC bazasına göndərilə və daha geniş yayılması üçün Hökumət Nümayəndəsinin Ofisinə məlumat verilməklə dərc oluna bilər. Bu, Məhkəmənin presedent hüququna dair bilikləri yaymaq üçün səmərəli üsul ola bilər.

125. Məlumat bazaları Məhkəmənin qərarlarına əlçatanlıq üçün mühüm vasitələrdir. Məhkəmənin presedent hüququnun *Çexiya* məlumat bazası *Çexiya* hüquq sistemində uyğunlaşdırılmış açar sözlərdən ibarət genişləndirilmiş axtarış sistemində malikdir və xüsusi veb-saytda sərbəst giriş imkanı ilə mövcuddur.⁵⁸ Orada *Çexiyaya* qarşı bütün qərar və qəraradlar var. *Finlandiyada* ingilis dilində olan qərarlar fin dilində olan qərarların xülasəsi ilə birlikdə Finlandiya qanunvericiliyinin, qanun qüvvəli aktların, beynəlxalq müqavilələrin, presedent hüququnun və dövlətin qanun layihələrinin məlumat bazası olan *Finlex* bazasında dərc olunur.⁵⁹ Eynilə, *Norveçdə* Məhkəmənin 1-ci kateqoriyalı bütün qərarlarının və Norveç əleyhinə olan bütün qərarların Norveç dilində xülasəsi *Lovdata* məlumat bazasında dərc olunur.⁶⁰ Məhkəmənin qərarları həmçinin *Balkanların* müxtəlif dillərində insan hüquqları üzrə Avropa məlumat bazasında dərc edilmişdir.⁶¹ Buraya yerli dillərdə regiona aid qərarlar daxildir. *İspaniyada* Ədliyyə Nazirliyi Nümayəndənin rəhbərliyi altında ispan dilində ənənəvi materialların (hüquqi sənədlər, məlumat bülletenləri, təlimatlar, qərarlar) yayılmasına xidmət edən veb-səhifə yaratmış⁶² və məhkəmələrin intranet şəbəkəsini ispan dilində presedent hüququ da daxil olmaqla Məhkəmənin geniş məlumat bazası ilə təchiz etmişdir. *Yunanıstan* tərəfindən baş vermiş pozuntuların aşkar edildiyi bütün qərarlar, eləcə də müxtəlif ölkələrə qarşı bəzi əsas qərarlar bütövlükdə yunan dilinə tərcümə edilmiş və daha sonra Dövlət Hüquq Şurasının saytında sərbəst giriş imkanı ilə dərc edilmişdir. Hökumətin Nümayəndəsi bu yaxınlarda HUDOC bazasında bu tərcümələrin dərcinə icazə vermişdir.

126. Nəhayət, qərarın aidiyyəti orqanlara ünvanlı şəkildə çatdırılmasının vacibliyi vurğulanmalıdır. Məsələn, polis təcridxanasında saxlanma zamanı məhdudlaşdırıcı vasitələrin əsassız istifadəsi səbəbindən ərizəçinin ləyaqətini alçaldan rəftara məruz qalması və bununla bağlı səmərəli araşdırmaların aparılmaması ilə əlaqədar olan *Kummer Çex Respublikasına qarşı*⁶³ iş üzrə qərarın qəbulundan sonra tərcümə edilmiş həmin qərar və onun xülasəsi polis əməkdaşlarının maarifləndirilməsi proqramlarına daxil edilmiş və polis orqanlarının intranet şəbəkəsində dərc olunmuşdur.

Nəzarət prosesi ilə kifayət qədər tanışlıq

127. Nazirlər Komitəsinin Katibliyi və Məhkəmənin Qərarlarının İcrası Departamenti nəzarət prosesini izləmək üçün zəruri olan məlumatlara çıxış imkanını yaxşılaşdırmışlar. Veb-saytlar hazırlanmış və güclü axtarış sistemləri ilə təchiz edilmişdir. Nazirlər

⁵⁸ Burada mövcuddur: <http://eslp.justice.cz>.

⁵⁹ Burada mövcuddur: www.finlex.fi.

⁶⁰ Burada mövcuddur: www.lovdato.no.

⁶¹ Burada mövcuddur: www.ehrdatabase.org.

⁶² Burada mövcuddur: <http://www.mjusticia.gob.es/cs/Satellite/Portal/es/areas-tematicas/area-internacional/tribunal-europeo-derechos>.

⁶³ Ərizə № 32133/11, 25.10.2013-cü il tarixli yekun qərar, CM/ResDH(2015)227.

Komitəsinin axtarış sistemi əsasən iclasların nəticələrinə, HUDOC-EXEC isə daha çox hər bir iş üzrə mövcud olan məlumatlara yönəlmişdir. Vətəndaş cəmiyyəti HUDOC-EXEC sisteminin fəaliyyəti ilə bağlı müsbət rəy bildirmişdir. Bundan əlavə, Departament hər bir üzv dövlətdə Məhkəmənin qərarlarının icrası ilə bağlı vəziyyət haqqında əsas məlumatları özündə əks etdirən bir sıra informasiya bülletenləri hazırlamışdır.

Nazirlər Komitəsinin qərar və qətnamələrinin yayılması

128. Nazirlər Komitəsinin icra prosesinə aid qərarları haqqında kifayət qədər bilik əldə etmək zərurəti Tirana Dəyirmi Masasında bildirilmiş və bu yaxınlarda Brüssel Bəyannaməsində (bənd B.2.f) təkrarlanmışdır. Bəzi iştirakçı dövlətlər bu məqsədlə konkret tədbirlər görmüşlər:

- i. *Xorvatiyada* Xorvatiya Ekspertlər Şurasının üzvləri Nazirlər Komitəsinin müvafiq tövsiyələri və təcrübələri barədə mütəmadi olaraq məlumatlandırılır. Onların tərcüməsi Nümayəndənin Ofisinin saytında mövcuddur. Bundan əlavə, Nümayəndənin Ofisi Avropa Şurası tərəfindən təşkil olunmuş dəyirmi masalarda qəbul edilmiş və Nümayəndənin Ofisinin internet səhifəsində dərc edilmiş bir sıra nəticələrin tərcüməsini təmin etmiş və onlardan bəziləri həm də Avropa Şurasının internet səhifəsində dərc edilmişdir.
- ii. *Kiprdə* Nazirlər Komitəsinin qərarları yunan dilinə tərcümə edilir və *Kipr Hüquq Jurnalında* dərc olunur.
- iii. *Fransada* Nazirlər Komitəsinin yekun qərarları koordinator tərəfindən müvafiq modifikasiyalar edildikdən sonra müxtəlif aidiyyəti orqanlara göndərilir.
- iv. *Latviyada* Nazirlər Komitəsi yekun qərar və ya qətnamələr qəbul etdikdə ayrıca bəyanatlar dərc olunur.
- v. *Polşada* Nazirlər Komitəsinin qəbul etdiyi qərarlar məhkəmə qərarlarının icra vəziyyəti haqqında illik hesabatda daxil edilir. İllik hesabatlar Xarici İşlər Nazirliyinin saytından yüklənə və həmçinin bir çox maraqlı tərəflər arasında çap versiyası şəklində yayıla bilər.
- vi. *Birləşmiş Krallığın* Avropa Şurasındakı nümayəndə heyəti və Ədliyyə Nazirliyi Nazirlər Komitəsinin konkret işlərlə bağlı qərarlarının məhkəmə qərarlarının icrası üzrə aparıcı departamentə, eləcə də hər hansı digər aidiyyəti qurumlara və ya qruplara təqdim olunmasına nəzarət edir və onlardan işlərin gedişi barədə yenilənmiş məlumatlar tələb edir. İşlərin bağlanması barədə məlumatlar aidiyyəti qruplara çatdırılır və daha geniş mənada hökumətin hesabatları vasitəsilə parlamentə təqdim olunur.

Fəaliyyət planlarının və fəaliyyət hesabatlarının vizuallığı: tərcümə və yayılma

129. Fəaliyyət planlarının və hesabatlarının vizuallığının təmin edilməsi zərurəti Rec(2008)2 sayılı Tövsiyədə öz əksini tapmamışdır, çünki fəaliyyət planları və hesabatları o vaxt məhkəmə qərarlarının icrası üçün əsas alət deyildi. 2011-ci ilin yanvarında ikitərəfli nəzarətin əsas proseduru qismində onların tətbiq edildiyi vaxtdan bəri milli səviyyədə onların vizuallığını təmin etmək zərurəti vurğulanmışdır.⁶⁴ Fəaliyyət planlarının və hesabatlarının tərcüməsi və yayılması həm ölkədaxili səviyyədə qərarların icrası ilə bağlı məlumatlılığın artırılmasını asanlaşdırır, həm də iştirakçı dövlətlər arasında məlumat mübadiləsi vasitəsidir. Brüssel Bəyannaməsində iştirakçı dövlətlər fəaliyyət planlarına və hesabatlarına əlçatanlığı təşviq etməyə çağırılmışlar (bənd B.2.f). Bu sahədə müxtəlif tədbirlər görülmüşdür:

- i. *Ermənistanda* onlar Hökumətin Nümayəndəsinin yeni rəsmi saytında dərc olunur.
- ii. *Fransada* fəaliyyət planları və fəaliyyət hesabatları, onların yazılmasında hansı nazirliyin iştirak etməsindən asılı olmayaraq, qanunvericilik assambleyalarına, ali məhkəmə instansiyalarına, İnsan hüquqları üzrə milli məşvərət komissiyasına (NIDH (CNCDH)) və insan hüquqları sahəsində fəaliyyət göstərən digər orqanlara ötürülür.
- iii. *Litvada* Məhkəmə qərarlarının icrası ilə bağlı fəaliyyət planlarında nəzərdə tutulmuş tədbirlər Məhkəmə yanında Hökumətin Nümayəndəsinin illik hesabatlarında ictimaiyyətə təqdim olunur. Eynilə, *Polşada* yuxarıda qeyd olunan Məhkəmə qərarlarının icra vəziyyəti haqqında illik hesabatda Polşanın hesabat ilində Nazirlər Komitəsinə təqdim etdiyi bütün fəaliyyət planları və hesabatları, həmçinin Konvensiyanın müvafiq pozuntuları ilə bağlı ümumi məlumat bu fəaliyyət planlarının və fəaliyyət hesabatlarının polyak dilinə tərcümə edilmiş tam mətnləri ilə birlikdə təqdim olunur.

130. Bəzi dövlətlər qeyd etmişlər ki, fəaliyyət planlarını və hesabatlarını tərcümə etməyə ehtiyac yoxdur, çünki bütün aidiyyəti subyektlər müvafiq sənədləri Məhkəmənin rəsmi dillərində oxuya bilirlər. Digər dövlətlərdə isə maliyyə resurslarının mövcudluğundan asılı olaraq (*Yunanıstan*) və yaxud onlar ümumi maraq doğuran və ya gücləndirilmiş nəzarət proseduru çərçivəsində nəzarət altında olan məsələlərə aid olduqda (*Portuqaliya*) onların tərcüməsi nəzərdə tutulur.

131. Yuxarıda III B bəndində qeyd edilən "Avropa Məhkəməsinin qərarlarının icrasına dair fəaliyyət planlarının və hesabatlarının tərtibi üzrə bələdçi"nin tərcüməsi milli səviyyədə icra prosesi ilə tanışlığa əlavə yardımçı ola bilər. Həmin Bələdçinin ilk tərcüməsi Xorvatiya tərəfindən həyata keçirilib.

⁶⁴ Bax: Məhkəmənin Qərarlarının İcrası Departamentinin 13-14 oktyabr 2014-cü il tarixlərində təşkil etdiyi "İkitərəfli nəzarət proseduru çərçivəsində fəaliyyət planları və hesabatları" mövzusunda dəyirmi masa.

VI. NAZİRLƏR KOMİTƏSİ VƏ AVROPA İNSAN HÜQUQLARI MƏHKƏMƏSİNİN QƏRARLARININ İCRASI DEPARTAMENTİ İLƏ ƏMƏKDAŞLIQ

Rec(2008)2 sayılı Təvsiyə

2. *[Üzv dövlətlərə təvsiyə edilir ki,] koordinator və Nazirlər Komitəsi arasında onların Daimi Nümayəndəliyi vasitəsilə və ya başqa vasitələrlə səmərəli dialoq və müvafiq məlumatların ötürülməsi üçün müvafiq mexanizmlərin mövcudluğunu təmin etsinlər.*

132. 2011-ci il Tirana dəyirmi masa tədbiri çərçivəsində belə qənaətə gəldi ki, milli hakimiyyət orqanları ilə Avropa Şurası arasında səmərəli əməkdaşlıq daxili potensialın gücləndirilməsinə töhfə verə bilər və aşağıdakılar təvsiyə olundu:

- Avropa Şurası yanında Daimi Nümayəndəliklər və/və ya koordinatorlar vasitəsilə Nazirlər Komitəsi ilə milli hakimiyyət orqanları arasında sürətli və səmərəli məlumat mübadiləsinin aparılması;
- Nazirlər Komitəsinin (DH) iclaslarında koordinatorların iştirak etməsi;
- milli hakimiyyət orqanları ilə Qərarların İcrası Departamenti arasında məsləhətləşmələrin aparılması – çünki belə məsləhətləşmələr milli hakimiyyət orqanlarının üzləşdiyi problemləri və mümkün icra tədbirləri ilə bağlı gözləntiləri müzakirə etməyə imkan yaradır;
- Nazirlər Komitəsinin nəzarət prosesinə və icra prosedurlarına dair fikir mübadiləsi aparmaq üçün müvafiq milli hakimiyyət orqanlarının, xüsusən də yuxarı məhkəmə orqanlarının və baş prokurorların Strasburqa səfərləri.

Əməkdaşlıqda maraqlı tərəflər

133. Əksər dövlətlərdə Nazirlər Komitəsi və Məhkəmə Qərarlarının İcrası Departamenti ilə əməkdaşlıq milli səviyyədə koordinator və/yaxud koordinatorun komandası tərəfindən və/və ya Nazirlər Komitəsindəki nəzarət prosesinin mexanizmlərinə bələd olan Avropa Şurası yanında Daimi Nümayəndəlik tərəfindən həyata keçirilir.

134. *Fransa, İsveçrə və ya Birləşmiş Krallıq* kimi bəzi dövlətlərdə Avropa Şurası yanında Daimi Nümayəndəlik Qərarların İcrası Departamenti ilə təmasda olan yeganə qurum olmasa da əsas qurumdur. Bu zəmində o, ödənişlərin sübutunu, fəaliyyət planlarını və hesabatlarını, 9-cu Qaydaya uyğun olaraq təqdim olunan məlumatlara hökumətin cavablarını Qərarların İcrası Departamentinə ötürür. Digər tərəfdən, Daimi Nümayəndəlik məlumatları koordinatora göndərir. Həmçinin 9-cu Qaydaya uyğun olaraq Qərarların İcrası Departamentinə göndərilmiş məlumatları, habelə sonuncunun hökumətin fəaliyyət planlarına və hesabatlarına dair cavablandırılmalı əlavə sorğularını koordinatora ötürür. Daimi Nümayəndəlik həm də öz texniki missiyalarını təşkil etmək üçün Departamentlə sıx əməkdaşlıq edə bilər. Fransa hakimiyyət orqanları Qərarların İcrası Departamentinin gözləntilərini daha yaxşı müəyyən etmək və prioritet işlərə aid bütün sənədləri və ya

çatışmayan məlumatları çatdırmaq üçün Daimi Nümayəndəliklə əlaqədə çalışan İnsan Hüquqları Alt Direktorluğu ilə Qərarların İcrası Departamenti arasında ildə iki dəfə görüş təşkil etməyi nəzərdə tutur.

135. Nazirlər Komitəsinin insan hüquqları üzrə iclaslarının keçirilməsinə gəldikdə, işlərin icrası prosesində irəliləyişlərlə bağlı Hökumətin Nümayəndəsinin Ofisi tərəfindən məlumatlandırılana qədər bu cür icaslarda iştirak etmək vəzifəsi daha çox Daimi Nümayəndəliyin öhdəsinə düşür. Tirana Dəyirmi Masasının yuxarıda qeyd olunan nəticələrində vurğulandığı kimi, belə görüşlərdə koordinatorun da iştirak etməsi qərarların icrasının monitorinqi prosesində koordinatorun tam iştirakı üçün çox faydalı ola bilər. Eynilə, Brüssel Bəyannaməsində Nazirlər Komitəsi insan hüquqları üzrə iclaslarında müzakirə olunan mövzularda səriştə, səlahiyyət və təcrübəyə malik olan milli hakimiyət orqanlarının nümayəndələrinin iştirakını dəstəkləməyə təşviq edilmişdir (bənd C.1.f). Bu, özünüinkişafa şərait yaradan təcrübədir və Komitənin reaksiyalarını və potensial suallarını dinləyən və bununla da fikir mübadilələrində birbaşa iştirak edə bilən səlahiyyətli orqanlarla daha güclü əlaqənin olması əlavə fayda gətirir. Məsələn, *Birləşmiş Krallığın* nümayəndə heyəti CM-DH-nin rüblük iclaslarında digər üzv dövlətlərə qarşı işlərə nəzarət prosesinə dəstəyi əlaqələndirir. Bunun üçün çox zaman Londondan və Birləşmiş Krallığın xaricdəki səfirliklərindən olan ekspertlər müvafiq ölkədə insan hüquqlarının vəziyyəti ilə bağlı əlavə məlumat vermək üçün Nümayəndəliklə birlikdə iclasda iştirak edirlər.

136. Hökumət Nümayəndəsi Ofisinin üzvlərinin Daimi Nümayəndəliyə və ya İcra Departamentinə ezam olunması təcrübəsi Məhkəmənin qərarlarının icrası ilə bağlı milli subyektlərin təcrübəsini artırmağa imkan yaradır və bununla da dialoqun və əməkdaşlığın gücləndirilməsinə töhfə verir. *Rusiya Federasiyasında* Nümayəndənin Daimi Nümayəndəliklə əməkdaşlığını (hüquqi və texniki məsələlərdə) gücləndirmək məqsədilə 2014-cü ildə 4 nəfərdən ibarət nümayəndə heyəti Strasburqa göndərilmişdir. Həmçinin Hökumət Nümayəndəsi Ofisinin üzvünün Məhkəmə Qərarlarının İcrası Departamentinə ezam olunması təcrübəsini (*Bolqarıstan*) qeyd etmək lazımdır. Bu, digər qurumlarla yanaşı, Avropa Şurasının müvafiq qurumları, o cümlədən Məhkəmə Qərarlarının İcrası Departamenti ilə daha sıx əməkdaşlığa töhfə verir.

Avropa Məhkəməsinin Qərarlarının İcrası Departamenti ilə əməkdaşlıq fəaliyyətləri

137. Məhkəmə Qərarlarının İcrası Departamenti ilə Hökumətin Nümayəndəsinin Ofisi arasında ikitərəfli əməkdaşlığın potensialı artıq təsdiq edilmişdir. Bu təcrübə bütün mümkün problemləri müəyyən etməyə və onları ləngimədən həll etməyə imkan verir. Bu əməkdaşlıq aidiyyəti departamentlərə səfərlər və ya digər ikitərəfli fəaliyyətlər vasitəsilə həyata keçirilə bilər.⁶⁵ 2014-cü ildə “İkitərəfli nəzarət proseduru çərçivəsində fəaliyyət planları və hesabatları” mövzusunda Strasburqda keçirilmiş dəyirmi masa tədbirində “əməkdaşlıq proqramları və icra fəaliyyətləri arasında mühüm əhəmiyyətli mövcud və potensial qarşılıqlı əlaqələr” maraqla qeyd edilmiş və “hətta mürəkkəb problemlər mövcud olduqda belə, fəaliyyət planının hazırlanması mərhələsində səlahiyyətli orqanlar tərəfindən müəyyən edilmiş tədbirlərin irəliyə aparılması üçün bu kontekstdə aydın və inandırıcı fəaliyyət planının oynaya biləcəyi mühüm rol” vurğulanmışdır, “çünki fəaliyyət

⁶⁵ Bu məqsədlə Türkiyədə 2014-cü ildə işçi qrupu yaradılıb.

planı hakimiyyət orqanlarını təcrübə ilə və bir sıra təkliflərlə təmin edir ki, bunlar da lazımi vasitələrin seçilməsində həmin orqanların seçim sərbəstliyindən daha yaxşı istifadə etməsinə imkan verir”.

138. Brüssel Bəyannaməsi Baş Katibi və onun vasitəsilə Məhkəmə Qərarlarının İcrası Departamentini “zəruri hallarda iştirakçı dövlətlərlə ikitərəfli dialoqu xüsusən fəaliyyət planlarının və hesabatlarının erkən qiymətləndirilməsi yolu ilə və işgüzar görüşlərin keçirilməsi vasitəsilə gücləndirməyə və subsidiarlıq prinsipinə tam riayət etmək şərti ilə bütün müvafiq milli maraqlı tərəfləri prosesə cəlb etməklə qərarlara riayət edilməsi üçün tələb olunan tədbirlərə münasibətdə ümumi yanaşmanı dəstəkləməyə” təşviq edir (bənd C. 2. d)).

139. 2006-cı ildən etibarən Nazirlər Komitəsi hüquqi ekspertizadan, dəyirmi masalardan,⁶⁶ maraqlı dövlətlər arasında təcrübə mübadiləsindən və təlim proqramlarından ibarət məqsədyönlü əməkdaşlıq fəaliyyətlərinin inkişafı üçün Departamentə xüsusi dəstək verir. Hər il bu sahədə çoxsaylı fəaliyyətlər həyata keçirilir, çox vaxt onlar milli səviyyədə qərarları qəbul edən şəxslərlə konfidensial görüşlər və ya müxtəlif növ ekspertizalar formasında baş verir. Müəyyən fəaliyyətlər ictimaiyyətə açıq formada həyata keçirilir. Qabaqcıl təcrübənin paylaşılması həmişə mühüm komponentdir.

140. Bu fəaliyyətlər Nazirlər Komitəsinin icraya nəzarət prosesində və/və ya konkret icra məsələləri ilə bağlı müxtəlif tədbirlərdə iştirak etmək məqsədilə Hökumətin Nümayəndəsinin, digər rəsmilərin və/və ya hakimlərin Strasburqa müntəzəm və xüsusi səfərləri ilə dolğunlaşdırılır. Məhkəmənin qərarlarında müəyyən edilmiş struktur problemləri nəzərə alınmaqla bu istiqamətdə konkret fəaliyyət gücləndirilmişdir, buna görə də bəzi milli fəaliyyət planlarında bu cür proqramlara istinad edilir. 2016-cı ildə Avropa Şurası ilə Ermənistan, Azərbaycan, Bosniya və Herseqovina, Gürcüstan, Moldova Respublikası və Ukrayna arasında bütün Fəaliyyət Planlarında mühüm struktur problemlərini üzə çıxaran və uzunmüddətli davamlı səylər göstərilməsini tələb edən qərarların icrasına dəstək üçün nəzərdə tutulmuş çoxsaylı fəaliyyətlər yer almışdır.

141. Ümumi Fəaliyyət Planları çərçivəsində göstərilən səylərə əlavə olaraq, son illər problemlərin həlli üçün yardım fəaliyyətlərinin sürətlə həyata keçirilməsinə fayda verə biləcək konkret məsələlərin operativ şəkildə müəyyən edilməsi məqsədilə xüsusi səylər göstərilmişdir. Maliyyələşdirmə çox zaman İnsan Hüquqları üzrə Trast Fondu,⁶⁷ Avropa İttifaqı, dövlətlər və müəyyən təşkilatlar tərəfindən təmin edilir.

⁶⁶ Bax: <http://www.coe.int/fr/web/execution/round-tables-conferences-missions>.

⁶⁷ Fondun dəstəklədiyi layihələrin tam siyahısı onun internet saytında yerləşdirilib (www.coe.int/t/dghl/humanrightstrustfund). 2009-2015-ci illər arasında Məhkəmə Qərarlarının İcrası Departamenti Avropa Məhkəməsinin qərarlarının icrasına yönəlmiş bir sıra xüsusi əməkdaşlıq proqramlarını həyata keçirmişdir. Bu kontekstdə təşkil olunan seminar və konfransların nəticələri (və digər müvafiq sənədlər) Departamentin internet saytında yerləşdirilib.

VII. İCRA PROSESİNDƏ MÜHÜM DAVAMLI PROBLEMİN QARŞISININ ALINMASI VƏ YA HƏLLİ ÜÇÜN VASİTƏLƏR

Rec(2008)2 sayılı Təvsiyə

10. [Üzvlər dövlətlərə təvsiyə edilir ki,] icra prosesində mühüm davamlı problemin həlli bunu tələb etdikdə, bütün lazımi korrektəedici tədbirlərin yüksək səviyyələrdə, lazım gəldikdə siyasi səviyyədə görülməsini təmin etsinlər.

142. İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyası sisteminin uzunmüddətli gələcəyinə dair CDDH-nin hesabatında qeyd edilir ki, “bəzi işlərin icrası daha çox siyasi xarakterli səbəblərə görə problemlidir, digər işlərin icrası isə xüsusilə icra tədbirlərinin mürəkkəbliyi və ya qərarın maliyyə nəticələri səbəbindən daha çox texniki xarakterli olduğuna görə problemlidir”.⁶⁸

143. Məhkəmənin qərarlarının icrasına nəzarət üzrə Nazirlər Komitəsinin 10-cu illik hesabatına (2016) əsasən, Nazirlər Komitəsinin hazırda nəzarətində olan proseslərdən irəli gələn problemlər xüsusilə aşağıdakılarla bağlıdır:

- Tələb olunan islahatların mahiyyəti ilə və/və ya həyata keçiriləcək prosedurla bağlı milli qurumlar və ya siyasi partiyalar arasında fikir ayrılığı nəticəsində icranın yavaşlaması və ya bloklanması;
- Nazirlər Komitəsinin ciddi təkidinə baxmayaraq, tələb olunan fərdi tədbirləri qəbul etməkdən və ya ədalətli təzminat ödəməkdən imtina edilməsi – çox zaman Məhkəmənin gəldiyi nəticələrə və ya icra tələblərinə münasibətdə fundamental fikir ayrılıqlarını özündə gizlədən situasiyalar.⁶⁹

Yüksək səviyyələrdə təmaslar və yüksək səviyyəli qurumların cəlb olunması

144. Yüksək səviyyələrdə təmaslar çox zaman həll yolu axtarışının vacib komponentidir. Hökumətin Nümayəndəsi nazirlər səviyyəsində və ya daha yüksək səviyyədə zəruri dəstəyi istəmək üçün aparıcı rola malikdir, buna görə də Nümayəndənin ona çox yüksək səviyyəli dialoqa girməyə imkan verən status və səlahiyyətdən yararlanması vacibdir.

145. Yüksək vəzifəli məmurun milli səviyyədə prosesə cəlb edilməsi davamlı olaraq icrasında problem yaranan iş üçün həlledici əhəmiyyət daşıya bilər. Bu Bələdçinin hazırlanması üzrə müzakirələr zamanı nazirlərin şəxsən bütün mübahisələrə son qoyaraq nəzərdə tutulan tədbiri dəstəklədiklərini bildirdikləri bəzi nümunələr qeyd edildi; yaxud bir nazirin digər nazirlərlə şəxsi əlaqələri vasitəsilə qərarın icrasına birbaşa təşəbbüs göstərdiyi nümunə qeyd olundu.

146. Bu yüksək səviyyəli təmaslar Nazirlər Komitəsinin insan hüquqları üzrə iclaslarında nazirlərin şəxsi iştirakı formasında da təzahür edə bilər və bu hal sonuncunun

⁶⁸ Sənəd № CDDH(2015)R84, Əlavə I, bənd 169.i.

⁶⁹ Bax: 10-cu illik hesabat, səh. 13.

qərarlarında təqdir edilib. Bu, Nazirlər Komitəsində müzakirələr və fikir mübadilələri üçün geniş imkan yaradır və həmişə milli hakimiyyət orqanları tərəfindən iştirak istəyinin və siyasi iradənin əlaməti kimi qəbul edilir. İnsan Hüquqları və Qanunun Aliliyi Baş Direktorluğuna rəhbərlik edən Baş direktorun Məhkəmənin qərar və qərarlarının icrasına nəzarət üzrə Nazirlər Komitəsinin 9-cu illik hesabatında vurğuladığı kimi, “mübahisəli və ya siyasi cəhətdən həssas qərarların icrasında daha da irəliyə getmək üçün əsas şərtlərdən biri, şübhəsiz ki, əsas maraqlı subyektlərlə dialoq yaratmaqdır. Bu dialoq xüsusilə icra tələbləri və onlardan irəli gələn nəticələr haqqında ümumi anlayışın yaradılmasına yönəlməlidir. Nazirlər Komitəsi nəzərdən keçirilən il ərzində bu dialoqa çoxlu vaxt və enerji sərf etmişdir. O öz ölkələrinə aid işlərdə icra prosesinin gedişatını müzakirə etmələri üçün bir neçə dəfə nazirlərin və nazir müavinlərinin onun işində iştirakını alqışlayıb”. Daha sonra qeyd olundu ki, Nazirlər Komitəsindən kənarında aparılan yüksək səviyyəli dialoqlar da olduqca faydalı ola bilər, belə ki, onlar icra prosesi ilə bağlı digər məsələlərin həlli üçün ciddi çərçivələri aşı bilər ki, bununla da sonuncunun işinə töhfə vermək və onu asanlaşdırmaq baxımından çox faydalı ola bilər. Məsələn, Avropa Şurasının üzv dövlətlər (xüsusən Albaniya, Ermənistan, Azərbaycan, Bosniya və Herseqovina, Moldova Respublikası və Ukrayna) üçün fəaliyyət planlarının hazırlanması kontekstində bunu söyləmək olar. Eyni sözlər daha spesifik xarakterli müxtəlif əməkdaşlıq proqramlarının həyata keçirilməsinə də aiddir, hərçənd ki, belə hallarda əyanilik daha azdır.

147. *Belçikada, Yunanıstanda və İspaniyada* rəsmi əlaqələrdən əlavə, koordinator həmişə qeyri-rəsmi əsaslarla (elektron poçt, telefon və ya görüşlər) müvafiq idarələrlə əlaqə saxlaya bilər. Yüksək səviyyəli görüşlərin və ya rəsmi təmasların təşkili icra prosesinin dalana dirəndiyi halda hələ də həyata keçirilə bilər.

148. Məsələn, *Belçikada* həbsdə saxlanma kontekstində struktur çətinliklərini üzə çıxarmış işin həlli üçün görülmüş tədbirlər əvvəlcə bütün səlahiyyətli nazirlərə məktubların göndərilməsindən və məktubda hər bir nazirin siyasi nümayəndə və inzibati nümayəndə təyin etməsini xahiş etməkdən və daha sonra yenilənmiş məlumatları Nazirlər Şurasına göndərməkdən ibarət olmuşdur. Bundan əlavə, İctimai Səhiyyə Departamenti tərəfindən sağlamlıq və həbsdə saxlanma məsələləri üzrə işçi qrupu təşkil edilmiş, onun tərkibinə administrasiyaların təmsilçiləri, eləcə də akademik dairələrin nümayəndələri, yerlərdəki maraqlı tərəflər, sosial işçilər, həkimlər, hakimlər və hüquqşünaslar daxil olmuşdur. Bu fəaliyyətlər Məhkəmənin Belçikada həbsdə saxlanma ilə bağlı qərarlarında qeyd etdiyi problemlərə toxunan tövsiyələri özündə ehtiva edən, hökumətlər üçün nəzərdə tutulan memorandumun qəbulu ilə nəticələnmişdir.

Daxili fikir ayrılıqlarını aradan qaldırmaq üçün nəzərdə tutulmuş mexanizmlər

149. Bəzi üzv dövlətlər icra tədbirlərinin müəyyən edilməsi ilə bağlı daxili fikir ayrılıqlarının aradan qaldırılması üçün mexanizmlər yaratmışlar. Bu cür mexanizmlər potensial olaraq mühüm və davamlı problemlərin mövcudluğunun qarşısını ala bilər. *Çex Respublikasında* Hökumətin Nümayəndəsi haqqında Əsasnaməyə əsasən, Hökumətin Nümayəndəsi və aidiyyəti milli hakimiyyət orqanları Məhkəmənin qərarının icrası üçün görülməli olan tədbirlərlə bağlı konsensusa gəlmədikdə, məsələ Ədliyyə Nazirinin təklifi əsasında sonrakı addımlar barədə qərar qəbul edilməsi üçün hökumətin müzakirəsinə təqdim edilə bilər. Bu prosedur indiyə qədər aktivləşdirilməyib. Eyni yanaşma *Estoniya*da da tətbiq edilir, prosesə cəlb edilmiş orqanların görüləcək tədbirlərlə

razılaşmadığı daha mürəkkəb hallarda Hökumətin Nümayəndəsi tərəfindən məsul vəzifəli şəxslərin görüşləri təşkil edilir; bəzən nazirlər səviyyəsində qərarların qəbul edilməsi lazım gəlir. Belə situasiyalarda işi izah etmək vəzifəsi Hökumətin Nümayəndəsinin üzərinə düşür.

150. Milli səviyyədə işbirliyinə aid hissədə qeyd olunduğu kimi, bəzi üzv dövlətlərdə Məhkəmənin qərarlarının icrasından kənar daha geniş siyasət və hüquqi məsələlərlə məşğul olan mövcud forumlar, xüsusən də nazirliklərarası komitələr də öz iş fəaliyyətlərinin gedişində Məhkəmənin qərarlarını nəzərdən keçirirlər. Bu xüsusən işlərin mübahisəli və ya həssas olduğu hallara aiddir.

Əməkdaşlıq fəaliyyətləri

151. Xüsusən üzv dövlətlərə səfərlər vasitəsilə Məhkəmə Qərarlarının İcrası Departamenti ilə əməkdaşlıq fəaliyyətləri də davamlı problemlərin həllinə töhfə verən təcrübə hesab olunur. Bununla bağlı VI hissəyə bax. Həmkarlar arasında təcrübə mübadiləsi davamlı problemlərin həllini asanlaşdırmaq üçün digər bir vasitədir. Bu baxımdan İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyası Sistemi üzrə Ekspertlər Komitəsi (DH-SYSC) tərəfindən öz səlahiyyətlərinə uyğun olaraq qərarların icrası ilə bağlı təşkil edilən fikir mübadilələrini və ya Məhkəmə Qərarlarının İcrası Departamenti tərəfindən təşkil olunan dəyirmi masa tədbirlərini xüsusi qeyd etmək lazımdır.

152. Brüssel Bəyannaməsi "Avropa Şurasının bütün müvafiq maraqlı tərəflərini öz proqramlarında və əməkdaşlıq fəaliyyətlərində qərarların icrası ilə bağlı məsələləri daha artıq dərəcədə nəzərə almağa və bu məqsədlə Məhkəmə Qərarlarının İcrası Departamenti ilə müvafiq əlaqələr qurmağa" təşviq edir (bənd C.3.a). İnsan Hüquqları və Qanunun Aliliyi Baş Direktorluğunun Nazirlər Komitəsinin 9-cu illik hesabatında⁷⁰ vurğuladığı kimi, Avropa Şurasının bir çox digər qurumları, məsələn, Venesiya Komissiyası, CPT, CEPEJ, CCJE və CCPE, İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissar, Parlament Assambleyası və müxtəlif ekspert komitələri hər biri öz spesifikliyi və təcrübəsi ilə bu dialoqlarda iştirak edir. Dövlətlər bu fəaliyyətlərdən daha çox istifadə etməlidirlər. Onu da qeyd etmək olar ki, 2015-ci ildə Nazirlər Komitəsi bir sıra hallarda Baş katibi proseslərə şəxsən rəsmi şəkildə müdaxilə etməyə, xüsusən də hakimiyyət orqanları ilə təmasları zamanı müəyyən mesajlar çatdırmağa və ya icra məsələlərini qaldırmağa dəvət edib. Həqiqətən də, bəzi həssas və mürəkkəb hallarda dialoqun davam etdirilməsi son dərəcə önəmlidir.

⁷⁰ Bax: səh, 11.

Əlavə I**İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin qərarlarının sürətli icrası üçün səmərəli daxili imkanlara dair Nazirlər Komitəsinin üzv dövlətlərə CM/Rec(2008)2 sayılı Tövsiyəsi**

(Nazirlər Komitəsi tərəfindən 6 fevral 2008-ci ildə nazirlərin nümayəndələrinin 1017-ci iclasında qəbul edilmişdir)

Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsi, Avropa Şurası Nizamnaməsinin 15-ci maddəsinin “b” bəndinin müddəalarına uyğun olaraq,

a. İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyasının (bundan sonra “Konvensiya” adlandırılacaq) 46-cı maddəsinə əsasən Razılığa gələn Yüksək Tərəflərin tərəf olduqları işlərdə İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin (bundan sonra “Məhkəmə” adlandırılacaq) bütün yekun qərarlarına riayət etmək üzrə hüquqi öhdəlik daşdıqlarını vurğulayaraq;

b. Məhkəmənin pozuntu baş verdiyini müəyyən etmiş qərarlarının Razılığa gələn Yüksək Tərəflərin üzərinə aşağıdakı öhdəlikləri qoyduğunu bir daha bildirərək:

- ədalətli təzminat qismində Məhkəmənin təyin etdiyi hər hansı məbləği ödəmək;
- lazım gəldikdə, Məhkəmə tərəfindən müəyyən edilmiş pozuntuya son qoymaq və onun nəticələrini mümkün qədər aradan qaldırmaq üçün fərdi tədbirləri qəbul etmək;
- lazım gəldikdə, oxşar pozuntulara son qoymaq və ya onların qarşısını almaq üçün tələb olunan ümumi tədbirləri qəbul etmək;

c. Nazirlər Komitəsinin nəzarəti altında cavabdeh dövlətin Məhkəmənin yekun qərarlarına riayət etmək üçün Konvensiyanın 46-cı maddəsində nəzərdə tutulmuş hüquqi öhdəliyini yerinə yetirməkdən ötrü istifadə edəcəyi vasitələri seçməkdə sərbəst olduğunu da xatırladaraq;

d. Məhkəmənin qərarlarının sürətli və effektiv icrasının üzv dövlətlərdə insan hüquqlarının müdafiəsinin gücləndirilməsinə və Avropa insan hüquqlarının müdafiəsi sisteminin uzunmüddətli səmərəliliyinə töhfə verdiyinə əmin olaraq;

e. Nazirlər Komitəsinin 114-cü sessiyasında (12 may 2004-cü il) qəbul etdiyi “İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasının milli və Avropa səviyyələrində həyata keçirilməsinin səmərəliliyinin təmin edilməsi haqqında Bəyannamə”də istinad edilən ardıcıl kompleks tədbirlər paketinin tam şəkildə həyata keçirilməsinin, digər məqsədlərlə yanaşı, Məhkəmənin qərarlarının icrası üzrə hüquqi öhdəliyə riayət edilməsini asanlaşdırmaq məqsədi daşdığını qeyd edərək;

f. 2005-ci ilin mayında Varşavada Avropa Şurasına üzv dövlətlərin dövlət və hökumət başçılarının Məhkəmənin qərarlarının sürətli və tam şəkildə icrasının zəruriliyini vurğuladıqlarını da xatırladaraq;

g. Bu səbəbdən Məhkəmənin qərarlarını icra etmək üçün daxili imkanların gücləndirilməsinə ehtiyac olduğunu qeyd edərək;

h. İcra prosesində iştirak edən bütün dövlət subyektlərinin erkən məlumatlandırılmasının və səmərəli əməkdaşlığının vacibliyini vurğulayaraq, həmçinin milli sistemlər daxilində icra prosesinin səmərəliliyinin zərurət olduqda yüksək səviyyələrdə təmin edilməsinin vacibliyini qeyd edərək;

i. Parlament Assambleyasının üzv dövlətləri Məhkəmənin qərarlarının vaxtında və səmərəli icrasını təmin etmək üçün bütün aidiyyəti milli subyektlərin əlaqələndirilmiş fəaliyyətləri və ən yüksək siyasi səviyyədə lazımi dəstəyin göstərilməsi vasitəsilə daxili mexanizmləri və prosedurları (həm hökumətlər, həm də parlamentlər səviyyəsində) təkmilləşdirməyə və ya zəruri hallarda təsis etməyə təşviq etməyi Nazirlər Komitəsinə tövsiyə etdiyini qeyd edərək;⁷¹

j. Bu TövsİYənin müddəalarının hər hansı dostcasına həll barədə razılaşmanın şərtlərini müəyyən edən və ya dövlətin birtərəfli bəyannaməsi əsasında işin bağlanması nəzərdə tutan Məhkəmənin hər hansı qərarının⁷² və ya qərarının icrasına lazımi dəyişikliklə tətbiq oluna biləcəyini qeyd edərək,

Üzv dövlətlərə tövsiyə edir ki:

1. milli səviyyədə qərarların icrasının koordinatorunu (fərd və ya qurum) təyin etsinlər, habelə icra prosesində iştirak edən müvafiq milli orqanların əlaqə məlumatlarını göstərsinlər. Bu koordinator:

- müvafiq məlumatları əldə etmək;
- qərarın icrası üçün milli səviyyədə zəruri tədbirlər haqqında qərarın qəbuluna məsul olan şəxslər və ya orqanlarla əlaqə saxlamaq; və
- zəruri hallarda icra prosesini sürətləndirmək məqsədilə müvafiq tədbirlər görmək və ya buna təşəbbüs göstərmək üçün zəruri hüquq və səlahiyyətlərə malik olmalıdır;

2. koordinator və Nazirlər Komitəsi arasında onların Daimi Nümayəndəliyi vasitəsilə və ya başqa vasitələrlə səmərəli dialoq və müvafiq məlumatların ötürülməsi üçün müvafiq mexanizmlərin mövcudluğunu təmin etsinlər;

3. icra edilməli olan bütün qərarların, habelə Nazirlər Komitəsinin həmin qərarlarla bağlı bütün müvafiq qərar və qətnamələrinin icra prosesinin müvafiq iştirakçıları arasında lazımi qaydada və sürətlə və zərurət olduqda tərçümə edilmiş formada yayılmasını təmin etmək üçün zəruri addımları atsınlar;

4. sürətli icranı təmin etmək üçün tələb oluna biləcək tədbirləri mümkün qədər tez müəyyənləşdirsinlər;

⁷¹ Parlament Assambleyasının 1764(2006) sayılı TövsİYəsi – “İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin qərarlarının icrası”.

⁷² İHAK-ın 14 sayılı Protokolu qüvvəyə mindikdən sonra.

5. milli səviyyədə icra prosesində müvafiq subyektlər arasında istər ümumilikdə, istərsə də konkret qərara münasibətdə səmərəli işbirliyini formalaşdırmağa və onların müvafiq səlahiyyətlərini müəyyən etməyə yönələn hər hansı faydalı tədbirlərin qəbul edilməsini asanlaşdırırlar;
6. lazımi hallarda qərarların icrası üçün nəzərdə tutulan tədbirlər üzrə fəaliyyət planlarını, o cümlədən mümkün olduqda təxmini vaxt qrafikini hazırlayırlar;
7. icra prosesinin müvafiq iştirakçılarının Məhkəmənin presedent hüququ, o cümlədən Nazirlər Komitəsinin müvafiq tövsiyələri və praktikası ilə kifayət qədər tanış olmasını təmin etmək üçün zəruri addımları atırlar;
8. Avropa Şurası tərəfindən icra prosesi ilə bağlı hazırlanmış rəhbər vəsaiti müvafiq iştirakçılar arasında yaymaq və onun, eləcə də Nazirlər Komitəsinin icraatındakı bütün işlər üzrə qərarların icrasının vəziyyəti haqqında informasiyaları özündə əks etdirən Avropa Şurasının məlumat bazasının istifadəsini təşviq etsinlər;
9. lazım gəldikdə, öz parlamentlərini qərarların icrasının vəziyyəti və bununla bağlı görülən tədbirlər barədə məlumatlandırırlar;
10. icra prosesində mühüm davamlı problemin həlli bunu tələb etdikdə, bütün lazımi korrektəedici tədbirlərin yüksək səviyyələrdə, lazım gəldikdə siyasi səviyyədə görülməsini təmin etsinlər.

Əlavə II**Mənbələrin siyahısı**

- İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasının həyata keçirilməsi üzrə Yüksək Səviyyəli Konfransın materialları, "Bizim ortaqlar məsuliyyətimiz" (Brüssel, 26-27 mart 2015-ci il)
- İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasının iştirakçı dövlətlərə təsiri: seçilmiş nümunələr (Parlament Assambleyasının informasiya sənədi № AS/Jur/Inf (2016) 04)
- İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin qərar və qəraradlarının icrasına nəzarət üzrə Nazirlər Komitəsinin 10-cu illik hesabatı, 2016
- İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin qərar və qəraradlarının icrasına nəzarət üzrə Nazirlər Komitəsinin 9-cu illik hesabatı, 2015
- "İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasının səmərəli həyata keçirilməsi üçün milli mexanizmin gücləndirilməsi" mövzusunda Beynəlxalq Konfransın materialları (Sankt-Peterburq, 22-23 oktyabr 2015-ci il)
- "İkitərəfli nəzarət proseduru çərçivəsində fəaliyyət planları və hesabatları" mövzusunda dəyirmi masa (Strasburq, 13-14 oktyabr 2014-cü il)
- "Avropa Məhkəməsinin qərarlarının sürətli icrası üçün səmərəli daxili potensial" mövzusunda dəyirmi masa (Tirana, 15-16 dekabr 2011-ci il)
- "İnsan hüquqlarının səmərəli müdafiəsinin təmin edilməsində hökumətin nümayəndələrinin rolu" mövzusunda seminar (Bratislava, 3-4 aprel 2008-ci il)

Bələdçinin hazırlanması üzrə hökumətlərarası iş

- DH-SYSC-in 3-cü iclasına dair hesabat (10-12 may 2017-ci il)	DH-SYSC(2017)R3
- DH-SYSC-REC-in 2-ci iclasına dair hesabat (6-8 mart 2017-ci il)	<u>DH-SYSC-REC(2017)R2</u>
- CDDH-nin 86-cı iclasına dair hesabat (6-8 dekabr 2016-cı il)	<u>CDDH(2016)R86</u>
- DH-SYSC-in 2-ci iclasına dair hesabat (8-10 noyabr 2016-cı il)	<u>DH-SYSC(2016)R2</u>
- DH-SYSC-REC-in 1-ci iclasına dair hesabat (23-25 may 2016-cı il)	<u>DH-SYSC-REC(2016)R1</u>
- DH-SYSC-in 1-ci iclasına dair hesabat (25-27 aprel 2016-cı il)	<u>DH-SYSC(2016)R1</u>